



Tietolinja
2/1999

[Lehden pääsivu](#)

[Toimitus](#)

[Lehden tilaus](#)

[Helsingin yliopiston kirjasto](#)

[TILKE - Tieteellisten
kirjastojen etusivu](#)

[Tapahtumakalenteri](#)

Tietolinja

2/1999

ISSN 1239-9132

Helsingin yliopiston kirjaston elektroninen tiedotuslehti



[Kesäkysely](#)

PÄÄKIRJOITUS

Inkeri Salonharju: [Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia ohjaa kirjastoja uudelle vuosituhannele](#)

ARTIKKELIT

Esko Häkli: [Kansainvälinen yhteistyö - kiinteä osa kirjaston arkipäivää](#)

Inkeri Salonharju: [UNESCO uudistaa organisaatiotaan kirjasto- ja arkistosektorilla](#)

Tuula Ruhanen: [Kirjastojen atk-toiminnot ja kehittämisstrategia Helsingin yliopistossa](#)

Annu Jauhiainen: [Linnea 2-hankkeen tilanne](#)

VIERASKYNÄ

Anneli Heimbürger ja Pekka Metsäranta: [XML ja verkkojulkaisujen arkistointi](#)

EU - HANKKEET

Inkeri Salonharju: [Multimedian sisältötuotanto ja työkalut](#)
- [EU:n uusi ohjelma kirjastoille, arkistoille ja museoille](#)

Anssi Neuvonen: [BALTICSEAWEB - Itämeri-tietoa verkossa](#)

Tuula Haavisto: [CECUP herättää tekijänoikeustietoisuuteen](#)

Esko Häkli: [CoBRA - Euroopan kansalliskirjastojen forum](#)

Irma Pasanen-Tuomainen: [DEDICATE kouluttaa tiedon taitojen kouluttajia](#)

Juha Hakala: [DIEPER - Digitised European Periodicals](#)

Tuulikki Mäkeläinen: [EULER - European Libraries and Electronic Resources in Mathematical Sciences](#)

Juha Hakala: [ONE-2 - OPAC Network in Europe 2](#)

Maija Berndtson: [Mikä on PubliCA?](#)

Inkeri Salonharju: [TECUP - tekijänoikeuksien yhteistyöforum](#)

Liisa Huovinen: [VERITY-projekti](#)

UUTISIA, AJANKOHTAISTA

- [Tapahtumakalenteri](#)
- [Henkilöstöuutisia](#)
- [Työryhmiä](#)

- [Hankerahoitus](#)
- [Tarjouskilpailu](#)
- [Uusia julkaisuja](#)
- [Tuote-esittelyjä](#)
- [Kokouksia](#)

LEHDEN TOIMITUS

Osoite: Tietolinja
Helsingin yliopiston kirjasto
PL 26 (Teollisuusk. 23)

00014 HELSINGIN YLIOPISTO

Fax: 09-753 9514

Email:

owner-tietolinja-lehti@helsinki.fi

Päätoimittaja: Inkeri Salonharju

Toimituskunta: Maire Aho, Juha Hakala, Kristiina Hildén, Merja Järvenpää, Heli Therman, Esko Rahikainen, Kristina Linnovaara, Tuula Korhonen.

Ulkoasu ja HTML: Heli Salonen, p. 09-708 44446

Lehteen tarkoitettu uutis- ja muu aineisto: owner-tietolinja-lehti@helsinki.fi

[Ohjeita Tietolinjan artikkelien kirjoittajille](#)

Lehden tilaus: Lehti tilataan lähettämällä sähköpostia osoitteeseen Majordomo@helsinki.fi, jolloin viestin 1. riville on ehdottomasti kirjoitettava: *subscribe tietolinja-lehti ja tilaajan sähköpostiosoite*

Jakelulistalta poistutaan lähettämällä sähköpostia osoitteeseen Majordomo@helsinki.fi, jolloin viestin

1. riville on kirjoitettava:

unsubscribe tietolinja-lehti ja oma sähköpostiosoite

Sähköpostiosoitteen muuttuessa kannattaa ensin poistaa vanha osoitteensa listalta ja liittyä sen jälkeen listalle uudelleen.

Aineiston copyright: *Helsingin yliopiston kirjasto, Kirjastotoimen verkkopalvelut.*

Aineistoa lainattaessa lähde on mainittava.

[Tietolinjan etusivulle](#)



Tietolinja
2/1999

ARTIKKELIT

**UUTISIA,
AJANKOHTAISTA**

PÄÄKIRJOITUS

Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia ohjaa kirjastoja uudelle vuosituhannele

Inkeri Salonharju

Opetusministeriö on julkistanut toukokuun alussa uuden koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategiansa vuosille 2000-2004. Sitra on jo aikaisemmin keväällä julkaissut oman tietoyhteiskuntastrategiansa ja vuoden alussa myös EU:n viides tutkimuksen puiteohjelma on käynnistynyt. Tässä rakennusainekset lähivuosien kehittämistoiminnalle kirjastoissa, arkistoissa ja museissa.

Uudet ohjelmat tukevat hyvin toisiaan ja luovat synergiaa. Teknologiapainotteisuudesta on siirrytty sisältöjen suuntaan, joskin infrastruktuurin kehittäminen on edelleen voimakkaasti mukana OPM:n strategiassa. Myös aikaisemmissa kehittämisohjelmissa käynnistetyille innovaatioille etsitään jatkuvuutta. Sitran visiossa Suomi nähdään ihmisystävällisen ja kestäväen kehityksen tietoyhteiskunnan edelläkävijänä ja OPM:n vision mukaan Suomi on vuoteen 2004 mennessä maailman kärkimaiden joukossa oleva osaamis- ja vuorovaikutusyhteiskunta. Menestys perustuu tasa-arvoiseen tietovarantojen ja koulutuspalvelujen käyttömahdollisuuteen.

Opetusministeriön koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia koostuu toimenpideohjemasta, jonka neljä painoaluetta ovat tietoyhteiskuntavalmiudet kaikille, verkko opiskelu ympäristöksi, digitaalisen tietopääoman kartuttaminen ja tietoyhteiskunnan rakenteiden vahvistaminen. SITRAn kärkihankkeista löytyy hyvin samankaltaisia sisältöjä, kuten kulttuuri- ja tietotuotteet ja tietoverkkojen oppimisympäristöt. Samoja teemoja on myös EU:n uudessa IST - Käyttäjäystävällinen tietoyhteiskunta -ohjelmassa, joka jatkaa neljännen puiteohjelman Telematics Applications, IT/ESPRIT ja ACTS-ohjelmia.

Kehittämistoiminnan rahoitus on tarkoitus koota useista eri lähteistä. Opetusministeriön budjettivarojen lisäksi toimintaan tarvitaan Sitran, Tekesin sekä EU:n viidennen puiteohjelman ja rakennerahastojen varoja. EU:n ohjelmista lähinnä IST, Info2000 ja Rafael -ohjelmat tarjoavat rahoitusmahdollisuuksia muistiorganisaatioille.

Kirjastoille opetusministeriön uusi neljän vuoden toimenpideohjelma yhdessä EU:n viidennen puiteohjelman kanssa merkitsevät varsin suotuisia kehitysnäkymiä. Hankerahoitusta on tarjolla, mutta sen saaminen edellyttää kovaa työtä ja hyvää kilpailukykyä. Rahoitus jaetaan tarjouskilpailuissa, joissa vain pieni murto-osa ehdotuksista hyväksytään tuettavaksi. Osallistujilta edellytetään tavallisimmin myös omarahoitusosuutta. Lisäksi kirjastot tarvitsevat uusia yhteistyökumppaneita. Erityisesti EU-hankkeissa suositetaan laajapohjaisia konsortioita, joissa on kirjastojen lisäksi arkistoja, museoita, tietotekniikkayrityksiä, kustantajia ja muita informaatioalan toimijoita. Verkostoituminen eri toimialojen kanssa on kirjastoille mahdollisuus, joka voi onnistuessaan tarjota myös uusia asiakassuhteita, toimintamalleja ja palvelutehtäviä.

Tieteellisten kirjastojen toimintavisiona opetusministeriön strategiassa on merkittävä määrä laadukasta verkkoaineistoa kansalaisten käyttöön sekä nopea ja helppo pääsy näihin aineistoihin nyt ja tulevaisuudessa. Kehittämistoimenpiteitä ovat mm. Linnea-verkon uusi kirjastojärjestelmä ja edellytykset myös muita järjestelmiä käyttäville kirjastoille liittyä Linnea-verkkoon, kansallisen elektronisen kirjaston keskitetyn rahoituksen jatkaminen, kotimaisen elektronisen julkaisutoiminnan tukeminen ja kansallisten yhteisluetteloiden maksuttoman hakukäytön järjestäminen kansalaisille.

Vaikka yleiset kirjastot eivät varsinaisesti kuulu OPM:n koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategian piiriin, tarkastellaan niiden kehittämistoimintaa ja koulu- ja oppilaitoskirjastot nostetaan uudeksi kehittämiskohteeksi. Visiona on, että kaikkien opettajien ja oppilaiden käytettävissä on opetusta ja oppimista tukevat ajanmukaiset kirjasto- ja tietopalvelut. Koulukirjastojen tilanteen uudelleenarviointi ja kehittämistoiminta on varsin ilahduttavaa ja on sopusoinnussa Unescon koulukirjastomanifestin kanssa, joka on tarkoitus saattaa voimaan tämän vuoden aikana.

Elektronisten palvelujen kehittymisen esteitä puretaan myös rakenteita ja säädöksiä muuttamalla. Tekijänoikeuslainsäädännön samoin kuin vapaakappalelain säännökset saatetaan vastaamaan digitaaliympäristön vaatimuksia. Palvelujen maksullisuutta koskevia säädöksiä tarkistettaessa huolehditaan siitä, että tiedon maksuton tai kohtuuhintainen käyttö on tulevaisuudessakin mahdollista.

Tämän Tietolinjan numeron teemana on kansainvälinen yhteistyö ja erityisesti EU:n tutkimusohjelmien aikaansaama verkostoituminen. Hanke-palstalla esitellään käynnissä olevia Telematics for Libraries sektorin hankkeita, joissa suomalaiset kirjastot tai muut organisaatiot ovat keskeisessä roolissa. EU:n tutkimusohjelmilla on ollut voimakas vaikutus myös kotimaiseen tietoyhteiskunta-ajatteluun. Opetusministeriön tietoyhteiskuntaohjelman hankekilpailut ovat seurailleet pienemmässä mittakaavassa samoja teemoja. Tämän vuoden avustukset myönnettiin hankkeisiin, jotka liittyivät digitointiin, elektroniseen julkaisemiseen tai tieto- ja dokumentinvälityspalvelujen kehittämiseen.

Tietolinja 2/99



Kansainvälinen yhteistyö - kiinteä osa kirjaston arkipäivää

Esko Häkli

Kansainvälisestä yhteistyöstä on tullut kiinteä osa kirjaston päivittäistä toimintaa. Suomen kansalliskirjaston kannalta pohjoismainen yhteistyö on yksi kansainvälisen toiminnan pääalueista. Voimistuva eurooppalainen yhteistyö on vain lisännyt sen merkitystä. Kirjastolla on runsaslukuinen määrä pohjoismaisia yhteistyöhankkeita ja verkkokehityksen myötä pohjoismainen ulottuvuus on vahvistunut entisestäänkin.

Pohjoismainen yhteistyö lisääntyy

Kansainvälisestä yhteistyöstä on tullut kiinteä osa kirjaston päivittäistä toimintaa. Näin on käynyt varmasti monessa muussakin kirjastossa, mutta kansalliskirjastossa kansainvälisen kanssakäymisen osuus on kasvanut aivan erityisesti.

Suomen kansalliskirjaston kannalta pohjoismainen yhteistyö on yhä edelleen yksi kansainvälisen toiminnan pääalueista. Voimistuva eurooppalainen yhteistyö on pikemminkin lisännyt sen merkitystä. Kirjastolla on runsaslukuinen määrä pohjoismaisia yhteistyöhankkeita, ja verkkokehityksen myötä pohjoismainen ulottuvuus on vahvistunut entisestäänkin. Esimerkiksi verkkojulkaisujen lisenssiehdoista neuvoteltaessa Pohjoismaat ovat osoittautuneet merkitykselliseksi painostusryhmäksi, vaikka lisenssisopimukset tehdäänkin kansallisella pohjalla. Kansallisen elektronisen kirjaston ohjelmalla on sen takia kiinteät yhteydet muihin Pohjoismaihin.

Verkkokehitys on tuonut mukanaan myös muita käytännön tason yhteistyöhankkeita. Useat tekniset projektit ovat luoneet kiinteitä yhteyksiä kirjastojen ja erityisesti kansalliskirjastojen välille. Hankkeita on usein käynnistetty Nordinfon tuella. Esimerkinomaisesti voimme mainita vaikkapa hankkeet: *Nordic Metadata*, *Nordic Web Index* ja *Tiden - Digitalisering av historiska tidningar i Norden*. EU:n kirjasto-ohjelman lippulaivana ollut ONE-projekti oli laajan pohjoismaisen hankkeen suora jatko.

Tieteellisten kirjastojen pohjoismaisen yhteistyön virallisena organisaationa toimii Pohjoismaiden ministerineuvoston alainen *NORDINFO*. Kirjastolla on perinteisesti ollut suora yhteys tähän yhteistyöelimeen. Tällä hetkellä osastonjohtaja Kristiina Hildén on Nordinfon hallituksen jäsenenä. Merkitykseltään tärkeä on myös pohjoismaisten valtionkirjastonhoitajien ja kansalliskirjastojen johtajien yhteistyö, joka kantaa nimeä *NORON*. Yhteistyö on viime vuosina tiivistynyt, ja kansalliskirjastot ovat ottaneet vastatakseen myös konkreeteista yhteishankkeista.

Suomen kansalliskirjastolle on ensiarvoisen tärkeää kuulua kansalliskirjastojen pohjoismaiseen perheeseen. Meidän tulee kyetä vahvistamaan osallistumistamme myös kahdenkeskiseen yhteistyöhön muiden pohjoismaisten kirjastojen kanssa. Toimivat yhteistyösuhteet ovat tärkeitä päivittäisten kirjastopalvelujen kannalta, minkä lisäksi myös henkilöstön vaihtoa tulisi voida lisätä. Siitä syystä tarvitsemme entistä parempia kielellisiä valmiuksia. Vaatimukset koskevat ensi sijassa tietenkin kirjaston johtoa, mutta myös muiden yhteistyöhön osallistuvien tulee entistä paremmin kyetä käyttämään esteettömästi ruotsin kieltä sekä ymmärtämään muita pohjoismaisia kieliä.

EU:n kirjastoyhteistyö

Euroopan unionin kirjasto-ohjelma on lisännyt eniten kirjaston osallistumista kansainvälisiin hankkeisiin. Kysymyksessä on yhtäältä konkreetti projektitoiminta, joka tähtää käytännön tason tuotteisiin ja toimintamalleihin. Toisaalta toimintaan on liittynyt osallistumista ohjelman kehittelyyn ja kansallisen osallistumisen koordinoimista. Helsingin yliopiston kirjasto on opetusministeriön toimeksiannosta toiminut kirjasto-ohjelman kansallisena tukipisteenä (National Focal Point), jonka toimialaan ovat kuuluneet myös yleiset kirjastot. Tutkimuksen viidennen puiteohjelman ja siihen sisältyvän käyttäjäystävällistä tietoyhteiskuntaa edistävän *IST-ohjelman* käynnistyttyä on käyty keskustelua siitä, että toimialaa laajennettaisiin kattamaan myös arkistot ja museot.

Kirjasto on tällä hetkellä mukana useissa EU:n kirjasto-ohjelman projekteissa, jotka liittyvät elektronisen aineiston käsittelyyn ja arkistointiin. Projektit tukevat suoraan kirjaston omia kansallisia hankkeita, joihin on tällä tavoin saatu merkittävää lisärahoitusta. Kirjasto edustaa pohjoismaisia kansalliskirjastoja Euroopan kansalliskirjastojen *CoBRA* -hankkeessa, jota komissio on rahoittanut ja joka on kehittänyt projekteja EU:n kirjasto-ohjelmaan.

Euroopan kansalliskirjastojen yhteistyö

Euroopan kansalliskirjastot ovat perustaneet pysyvän yhteistyöelimen *Conference of European National Librarians (CENL)*, jonka työhön kirjasto on osallistunut alusta alkaen. Kirjastolla on ollut tässä työssä varsin aktiivi rooli. Niinpä kirjaston aloitteesta saatiin aikaan Euroopan kansalliskirjastojen kotisivu *GABRIEL* siihen liittyvine palveluineen. Tällä hetkellä kirjastolla on vastuu CENL:n teknisen työryhmän toiminnasta. Työryhmän toimialaan kuuluvat mm. elektronisten julkaisujen tunnistejärjestelmä (URN/DOI) ja kansallisten tietoverkkojen yhteysstandardin Z39.50 edellyttämän eurooppalaisen profiilin ylläpito. Tämä Euroopan kansalliskirjastojen yhteistyö on herättänyt suurta kiinnostusta myös merkittävissä kansalliskirjastoissa muualla maailmassa. Suomen kansalliskirjastolle aktiivi osallistuminen CENL:n toimintaan on ollut monin tavoin merkityksellistä.

Kansainväliset järjestöt

Kirjastojen maailmanliitto [IFLA](#) on perinteisesti ollut keskeinen yhteistyöareena myös Helsingin yliopiston kirjastolle. Kirjasto on suunnannut osallistumistaan konkreetteihin hankkeisiin ja vastaavasti supistanut yleistä osallistumistaan. IFLA:n kokouksen yhteydessä järjestetään myös kansalliskirjastojen maailmanlaajuisen yhteistyöelimen [Conference of Directors of National Libraries \(CDNL\)](#) vuotuinen kokous. Osanottajakunnan laajuuden ja heterogeenisuuden takia kokoukset käsittelevät asioita yleensä tuntuvasti yleisemmällä tasolla kuin mikä on tyypillistä vastaavalle eurooppalaiselle järjestölle.

Euroopan tieteellisten kirjastojen liitto [LIBER](#) on kasvattanut merkitystään kirjastojen yhteistyöelimenä ja edunvalvojana. Järjestö muokkaa mm. yhteisiä periaatteita elektronisten julkaisujen lisenssineuvotteluja varten. Kirjasto on osallistunut LIBER:in toimintaan sen alusta alkaen. Allekirjoittanut on toiminut pitkään järjestön varapresidenttinä sekä vuosina 1995-98 presidenttinä.

Itämeren alueen kirjastojen yhteistyöelimenä toimii organisaatio nimeltä [Bibliotheca Baltica](#). Aloite yhteistyön käynnistämiseen lähti Saksasta Schleswig-Holsteinista, ja käytännön järjestelyistä vastasi Lyypekin kaupunginkirjasto. Helsingin yliopiston kirjasto on osallistunut toimintaan alusta alkaen ja tukenut sitä eri tavoin. Kirjastomme on osallistunut myös eräisiin erillishankkeisiin, joita Bibliotheca Baltica on järjestänyt mm. Nordinfon tuella.

Koska Helsingin yliopiston kirjastolla on yhteistyössä Suomen standardisoimisliiton kanssa vastuu kirjasto- ja informaatiopalvelualan kansallisesta standardoinnista, kirjasto osallistuu tämän johdosta myös kansainvälisen standardisoimisliiton [ISO:n](#) toimintaan.

Myös UNESCO harrastaa kirjastoasioita. Erityisesti on mainittava järjestön PGI-ohjelmaan (General Information Programme) kuuluva [Memory of the World](#) -ohjelma, johon kirjaston kokoelmista on hyväksytty Nordenskiöldin kirjasto. Tämän PGI-ohjelman asioita hoitaa Suomessa opetusministeriön yhteydessä toimiva Laajennettu UNESCO-toimikunta. Kirjaston edustaja on jäsenenä toimikunnan viestintäjaostossa.

Järjestöihin voitaneen lukea myös Euroopan tieteellisten kirjastojen muodostama [Consortium of European Research Libraries \(CERL\)](#), jonka perustehtävänä on ylläpitää ja kehittää Euroopan kirjastojen yhteistä luettelotietokantaa ennen vuotta 1830 julkaistusta kirjallisuudesta. Kirjasto on ollut perustamassa hanketta joitakin vuosia sitten, mutta katsoi tarkoituksenmukaiseksi liittyä täysjäseneksi vasta vuoden 1999 alusta.

Samantyyppinen hanke on eurooppalainen mikrofilmien mastereiden yhteisrekisterijärjestelmä [EROMM](#). Kirjastoa on toivottu siihen mukaan sen johdosta, että meillä on laajat ja yleisesti kiinnostavat mikrofilmikokoelmat myös muusta kuin puhtaasti suomalaisesta aineistosta. Myös tähän järjestelmään olemme katsoneet voivamme liittyä vasta kuluvana vuonna. Taloudellisista syistä olemme joutuneet harkitsemaan jäsenmaksujen maksamisen aloittamista vasta sitten, kun niitä vastaan on ollut saatavissa riittävä käytännöllinen hyöty. Tämä koskee erityisesti jäsenyyttä CERL:ssä.

Muuta yhteistyötä

Kirjasto on osallistunut jossakin määrin myös ns. lähialueyhteistyöhön, joka on sekä Suomen hallituksen että Pohjoismaiden ministerineuvoston työohjelmassa. Osittain on kysymyksessä ollut yhteistyö Venäjän suomalais-ugrilaisien kansojen kirjastojen kanssa, osittain on jatkettu sitä yhteistyötä, jota Neuvostoliiton aikana harjoitettiin ns. TT-sopimuksen perusteella. Kirjasto ylläpitää yhteistyösuhteita Venäjälle erityisesti Venäjän kansalliskirjastoon Pietarissa ja Venäjän valtionkirjastoon Moskovassa.

Yhteistyösuhteet Baltian maiden kirjastojen kanssa ovat niin ikään kehittyneet läheisiksi. Viron kansalliskirjaston kanssa on toteutettu useita monivuotisia ja merkittäviä käytännön projekteja.

Myös monet muut hankkeet ovat olleet mahdollisia ainoastaan kansainvälisen yhteistyön avulla. Kirjastojen atk-järjestelmän uudistamisen valmistelussa on voitu hyödyntää hyviä henkilökohtaisia yhteyksiä. Ja sellainen suurhanke kuin Jean Sibeliuksen koottujen teosten kriittinen laitos on entisestään laajentanut kirjaston ulkomaisia kosketuspintoja. Kirjasto on solminut yhteyksiä sekä ulkomaisiin kustantajiin että musiikin tutkijoihin. Kehitys heijastuu myös niihin vaatimuksiin, joita henkilöstön osaamiselle on asetettava. Entistä useamman on kyettävä edustamaan kirjastoa - ja suomalaisia intressejä yleisemminkin - kansainvälisissä hankkeissa. Kokousturismin osuus vähenee väkisin, kun voimavarat on suunnattava tuottaviin hankkeisiin.

Esko Häkli, ylikirjastonhoitaja
Helsingin yliopiston kirjasto
email: Esko.Hakli@helsinki.fi

[Tietolinja 2/1999](#)



UNESCO uudistaa organisaatiotaan kirjasto- ja arkistosektorilla

Inkeri Salonharju

UNESCO:n toiminta kirjasto- ja arkistoalalla on vilkasta. Tietoyhteiskunnan nopea kehitys on luonut paineita maailmanjärjestön hallitustenvälisen komiteaorganisaation uudistamiseksi. Työryhmä valmistelee uutta elintä, jonka toiminta on tarkoitus käynnistää UNESCO:n 30. yleiskokouksen päätösten perusteella syksyn aikana.

Uusi organisaatio

Kirjasto- ja arkistoalan toiminnasta vastaavat UNESCOssa kaksi hallitustenvälistä elintä. Nämä ovat PGI, eli Intergovernmental Council for the General Information Programme, ja IIP, eli Intergovernmental Committee for the Intergovernmental Informatics Programme. Jäsenmaiden edustajat molempiin ohjelmiin valitaan UNESCO:n yleiskokouksissa. Tällä hetkellä Suomi ei ole varsinaisena jäsenenä vaan tarkkailijana molemmissa ohjelmissa.

Tietoyhteiskunnan nopea kehitys on aikaansaanut ohjelmien välille lisääntyvää päällekkäisyyttä ja toisaalta laukaissut jatkuvan kehittämistarpeen. PGI:n neuvosto päätti informaatioon ja informatiikkaan liittyvän ohjelmakehityksen käynnistämisestä kokouksessaan joulukuussa 1996. Kehittäminen on integroitu UNESCO:n ohjelmaan ja talousarvioon vuosille 1998-99.

PGI ja IIP päättivät yhteisessä kokouksessaan Pariisissa 9.12.1998 uuden ohjelman perustamisesta vastaamaan nopeasti kehittyvän informaatioteknologian haasteisiin. PGI ja IIP ohjelmat integroidaan ja nykyiset hallitustenväliset elimet korvataan uudella ohjelmaa johtavalla ja ohjaavalla elimellä.

Kokous asetti uudelle ohjelmalle yleisiä tavoitteita, joiden mukaan:

- uuden ohjelman tulee olla looginen jatko PGI ja IIP ohjelmien tuloksille. Sen tulee olla menettelytapa-orientoitunut, käyttäjälähtöinen, ja sen tulee vahvistaa "yleistä hyvää" ja varmistaa tiedon saatavuus ja laatu, sekä tukea kestävästä infostruktuurin luontia. Ohjelmaan tulee myös liittyä arviointimekanismi.
- uuden ohjelman odotetaan kaventavan kuilua "info haves" ja "info have-nots" välillä. Tässä yhteydessä kehitysmaiden tarpeiden huomioon ottaminen ja kouluttajien ja tiedon loppukäyttäjien koulutus ovat ensisijaisen tärkeitä seikkoja.
- uuden ohjelman tulee säilyttää tasapaino perinteisen ja uuden teknologian välillä. Tiedon fyysisen saatavuuden katsottiin olevan edellytys oikeidenmukaiselle ja tehokkaalle tietoyhteiskunnalle, ja tästä syystä dokumenttien säilytyksen ja konservoinnin edistäminen tallennusvälineistä riippumatta ovat ohjelman keskeisiä tehtäviä.

Ohjelman jatkovalmistelua varten perustettiin uusi työryhmä, jossa on edustajat nykyisestä PGI Councilista ja IIP Committeeesta. Osallistujamaat ovat Saksa, Intia, Mosambique, Japani, Tansania, Ruotsi, Kanada ja Venäjä. Ohjelman sisältöä laadittaessa edellytettiin selvittävän mandaattikysymykset, ohjelman prioriteetit, sisäinen hallinto, resurssien uudelleen allokointi ja vahvistaminen, state-of-the-art sekä yhteydet UNESCO:n muihin ohjelmiin. Uuden ohjelman toteutusta käsitellään 30. yleiskokouksessa syyskuussa ja tavoitteena on saada ohjelma käyntiin seuraavaan yleiskokoukseen mennessä.

UNESCO:n tietoyhteiskuntastrategia

UNESCO:n nykyinen tietoyhteiskuntastrategia käsittää kaksi päälinjaa: 1) tietoyhteiskunnan sisältökysymykset, kuten tiedon saanti, koulutus ja eettiset kysymykset, 2) tietoyhteiskunnan infrastruktuurin kehittäminen, jossa keskitytään "infostruktuuriin", kuten menettelytavat ja periaatteet, verkot ja sovellukset.

Sisäisen työnjaon mukaisesti PGI ohjelma keskittyy toiminnassaan sisältökysymyksiin ja sen rooli on periaatteita luova, kun taas IIP ohjelman vastuuna ovat tiedon käsittelyn liittyvän koulutuksen edistäminen ja tietojenkäsittely- ja telematikkatekniikoiden hallinta ja levittäminen sekä konkreettisten projektien toteutus. Ohjelmien välillä on päällekkäisyyksiä, ja yhteisinä vastuualueina ovat keskeiset "infostruktuurin" osa-alueet, kuten:

- kansallisten ja paikallisten informaatiopolitiikkojen ja strategioiden kehittäminen
- henkilö- ja organisaatioverkostojen edistäminen
- virtuaalisten oppimisympäristöjen, kuten virtuaalikoulujen ja -laboratorioiden perustaminen ja edistäminen
- informaatioalan ammattilaisten ja loppukäyttäjien koulutus
- suorakäyttöisten tietojärjestelmien ja monikäyttöisten mediateekkien ja telekeskusten kehittämisen tukeminen haja-asutus ja alikehittyneillä alueilla
- tiedonhakumahdollisuuksien laajentaminen koskemaan myös lukutaidottomia
- yleisten kirjastojen, arkistojen ja dokumentaatiokeskusten kehittäminen tietoväyliksi globaaliin tietoon samalla kun edistetään virtuaalikirjastojen syntymistä.

PGI-komitean työohjelma

PGI-komitean nykyisen työohjelman ajankohtaisia aiheita ovat mm.:

- Infoetiikka, johon liittyvä konferenssi pidettiin Monacossa 1-3.10.1998 aiheinaan monikielisyys ja vapaa tiedonlevitys kyberavaruudessa, kyberavaruuden tietoturva, tietosuojat ja yksityisyydensuoja sekä globalisaation vaikutukset elinikäisen koulutuksen ja sosiaalisten, ekonomisten ja monikulttuurillisten vastuiden kehittämisessä.
- Global Cyper Commons eli public domain -tiedon edistäminen. Tällä alueella tavoitteena on toimia maksuttomien ja tekijänoikeudesta vapaata tietoa sisältävien kaikille avointen web-palvelimien koordinaattorina (virtual focal point). Pyrkimyksenä on koota UNESCO:n osaamisalueeseen liittyvä avoimeen käyttöön tarkoitettu tietovarasto.
- Ohjelmistokehitys, IDAMS ja CDS/ISIS, Windows versiot kehitteillä. Keskustelussa tuli esiin, että erityisesti DSC/ISIS on varsin keskeinen tuote kehitysmaiden kirjastoautomaatiossa (käytössä yli 30 000 organisaatiossa, kirjastojen lisäksi arkistoissa erityisesti Etelä-Amerikassa) ja sen jatkokehittämistä toivottiin.
- Web-palkinto, joka on jaettu ensimmäistä kertaa ja sen ovat saaneet Brasilian web-kehittäjät. Kilpailuun osallistui 170 projektia 31 maasta.
- CII/INF oma web-palvelin, joka edistää ohjelman hallinnointia tarjoamalla kanavan keskeiseen järjestön dokumentaatioon.
- Kirjastot, keskeisenä Aleksandrian kirjaston perustaminen ja Bosnian ja Herzegovinan kansalliskirjaston jälleenrakennus sodan päätyttyä.
- "Reading for all", lukemisen edistäminen kehityksen kriittisenä elementtinä, ensimmäinen paneeli on järjestetty Egyptissä.
- Arkistot, joihin liittyen erityisesti audiovisuaalisen aineiston arkistointi on monin tavoin esillä. Julkaisu "A Philosophy of Audiovisual Archiving" on ilmestynyt verkkojulkaisuna.
- "School library manifesto", koulukirjastojen manifesti on Kanadan aloitteesta laadittu ehdotus, joka hyväksyttiin joulukuussa PGI:n kokouksessa ja se tulee yleiskokouksen käsiteltäväksi syksyllä - <http://www.unesco.org/webworld/iip/list.html> .

Memory of the World -ohjelma

Ohjelman asiantuntijakomitea (IAC) on pitänyt edellisen kokouksensa Taskentissa syyskuussa 1997. Silloin hyväksyttiin 38 kohdetta 71 ehdotetusta Memory of the World rekisteriin. Tämän jälkeen on keskitytty selvittämään ohjelman valintakriteereiden käyttökelpoisuutta ja mahdollisia muutostarpeita.

Memory of the World-ohjelmasta on tehty myös ulkopuolisten asiantuntijoiden arvio. Siinä selvitetään ohjelman tuloksia ja vaikutuksia, joita ovat tietoisuuden synnyttäminen ja kiinnostuksen lisääminen dokumentoidun kulttuuriperinnön säilyttämiseen ja käytön edistämiseen. Evaluaation tuloksena on analyysi ohjelman kokonaisuudesta, teknisistä ja metodologisista perusteista, pilottiprojekteista, noudatetuista standardeista ja varsinaisesta toteutuksesta. Raportti sisältää suuren joukon toimintaorientoituneita suosituksia ohjelman jatkokehittämistä varten - http://www.unesco.org/webworld/public_domain/archives.html .

Evaluoinnin tulosten perusteella Memory of the World -ohjelma on merkittävä ja ajankohtainen ja UNESCO nähdään ainoaksi potentiaalisesti kansainväliseksi organisaatioksi, joka voi maailmanlaajuisesti edistää dokumentoidun kulttuurin säilyttämistä. Kriittisen massan aikaansaamiseksi tarvitaan yhteistyötä kaikkien avaintahojen, erityisesti sponsoreiden ja ohjelmaan vielä osallistumattomien maiden kanssa. Raportissa ehdotetaan, että kaikkien jäsenmaiden tulisi tukea ohjelmaa taloudellisesti ja asettaa tarjolle uusia kohteita valittavaksi mukaan ohjelmaan. Tämä edellyttää myös nykyistä suurempaa UNESCO:n taloudellista panostusta ohjelman käytännön toteutukseen ja mm. sihteeristön lisäresursointia.

Kirjastoalan maailmanjärjestöjen työssä paljon synergiaa tuottavia elementtejä

UNESCOn PGI ja IIP -ohjelmat sisältävät paljon samoja elementtejä kuin muut kirjasto- ja arkistoalan kansainvälisten organisaatioiden ohjelmat. Yhteisiä sisältöjä ja linjauksia on erityisesti IFLAn ja EU:n Telematiikka- ja IST- (Käyttäjätasavälinen tietoyhteiskunta) ohjelmien kanssa. Ohjelmat tukevat toisiaan ja varmistavat tärkeiden asioiden kehittämiseen, valmisteluun, standardointiin ja laajamittaiseen käyttöönottoon tarvittavat vaiheet.

UNESCOn rooli on humanitaarinen ja maailmanlaajuisista tiedonvälityksen ja tiedonsaannin tasa-arvoa edistävä. Tästä esimerkkinä ovat infoetiikan ja public domain tiedon merkityksen korostaminen. Pääpaino on globaalien periaatteiden ja strategioiden luonnissa ja toisaalta konkreettisten projektien toteutus suunnataan kehitysmaihin. EU:n ohjelmissa sen sijaan pyritään uuden innovatiivisen teknologian ja sovellusten luontiin, joilta edellytetään myös kaupallista potentiaalia.

IFLA on ollut kiinteässä yhteistyössä UNESCOn kanssa jo ennen pääsyään tarkkaijaksi. UNESCO on julkaissut mm. yhteistyössä IFLAn kanssa laaditun "UNESCO 1977 Recommendations on National Bibliographies". Tällä suosituksella on ollut erittäin suuri merkitys kansalaisbibliografioiden ja vapaakappalepalvelujen kehittämiseen maailman laajuisesti. Kööpenhaminassa järjestettiin 25.-27.11.1998 IFLAn organisoima kansalliskirjastojen konferenssi, 2nd International Conference on National Bibliographic Services, jonka tavoitteena oli laatia ajantasaistettu suositus, joka toivottavasti saatetaan voimaan yhteistyössä UNESCOn kanssa - <http://www.ifla.org/VI/3/icnbs/icnbs.htm> .

Suomen mahdollinen kontribuutio uudelle ohjelmalle

PGI ja IIP ohjelmien integrointi perustamalla kokonaan uusi ohjelma näyttää ilmeiseltä. Mikäli maantieteellinen tasapaino ja maiden välinen rotaatiojärjestys eivät ole esteenä, kannattaisi Suomen pyrkiä mukaan muodostettavan uuden ohjelman komiteaan seuraavassa UNESCOn yleiskokouksessa, joka järjestetään lokakuussa 1999. Suomen kontribuutiot uudessa ohjelmassa voisivat liittyä seuraaviin tietoyhteiskunnan kannalta keskeisiin asiantuntijuuksiin:

- Tietoyhteiskunnan hyvin kehittyneitä ja testattua infrastruktuuria, kuten telepalvelut, lähi- ja etäverkot, pc-laitteiden yleisyys ja internetyhteydet voidaan käyttää esimerkkinä muiden maiden vastaavia palveluja kehitettäessä.
- Yleiset kirjastot ja kansalaisten internet-palvelut ovat korkeatasoiset ja esimerkilliset.
- Kokemuksia elektronisen aineiston keruusta suoraan verkoista ja arkistoinnista käyttöä ja pitkäaikaista säilytystä varten voitaisiin hyödyntää UNESCOn public domain aineiston jakelupalveluja kehitettäessä.
- Digitaalisen aineiston tekijänoikeudet ja lisensointi ovat suomalaisten vahvaa osaamisaluetta.
- Painettujen kokoelmien digitoinnista on kokemuksia kansalliskirjastolla ja kansallisarkistolla.
- Etäopetus ja avoimet oppimisympäristöt hyvin kehittyneet.
- Uudet potentiaaliset kohteet Memory of the World ohjelmaa varten tulee kartoittaa. Kansalliskirjastosta mukana ovat jo A. E. Nordensköldin kokoelmat.

Uutta ohjelmaa valmistelevan työryhmän työskentely on käynnistynyt, ja tietoja työn etenemisestä löytyy osoitteesta <http://www.unesco.org/webworld/future>

Yhteysosoitteita

PGI -ohjelma - <http://www.unesco.org/webworld/pgi/index.html>

IIP-ohjelma - <http://www.unesco.org/webworld/iip/index.html>

Memory of the world -ohjelma - http://www.unesco.org/webworld/mdm/en/index_mdm.html

Inkeri Salonharju, osastonjohtaja

Helsingin yliopiston kirjasto, Kirjastotoimen verkkopalvelut

email: Inkeri.Salonharju@helsinki.fi

Artikkeli perustuu matkakertomukseeni, joita tein osallistuessani Suomen edustajana UNESCOn Intergovernmental Council for General Information Programme (PGI) 12th session ja Join session of the PGI Council and the IIP Committee -kokouksiin 7-9.12.1998 Pariisissa.

[Tietolinja 2/1999](#)



Kirjastojen atk-toiminnot ja kehittämisstrategia Helsingin yliopistossa

Tuula Ruhanen

Helsingin yliopiston kirjastojen kehittämisstrategia hyväksyttiin keväällä 1998. Sen pyrkimyksenä on kirjastopalvelujen parantaminen ja yliopiston kirjastojen toimivuuden mahdollistaminen määrärahojen yhä supistuessa. Seuraavassa tarkastellaan strategiassa esitettyjä Helsingin yliopistojen kirjastojen atk-toimintaan liittyviä ehdotuksia ja arviointoja.

Helsingin yliopiston kirjastotoimikunnan laatima kirjastojen kehittämisstrategia vuosille 1998-2005 hyväksyttiin konsistorissa 1.4.1998. Strategia on varsinainen suurtyö, jonka laatimiseen kirjastotoimikunta käytti lähes kaksi vuotta. Sen nimi "Kirjastot - yliopiston sydän" heijastelee kirjastotoimikunnan jäsenten tuntemuksia kirjastojen keskeisestä asemasta yliopistoympäristössä. Kirjastotoimikunnan tuolloinen puheenjohtaja professori ja silloinen vararehtori Arto Mustajoki toteaa Signumille syksyllä 1977 antamassaan haastattelussa (Signum 1997,8) nimen symbolisoivan sydäntä, joka pumpkaa verta yliopiston suonistoon. Me kirjastoväki olemme tietenkin hyvillämme tuollaisesta tulkinnasta.

Kirjastostrategialle, jota valmisteltiin näin kauan, on asetettu suuria odotuksia. Sen on odotettu vähentävän yliopiston kirjastojen hallinnollisesta hajanaisuudesta johtuvia haittoja ja kirkastavan kirjastojen julkisuuskuva. Eräänä tehtävänä on nähty kirjastojen keskeisen tehtävän esiintuominen siellä missä yliopiston resursseja suunnitellaan ja rahaa jaetaan. Kaikkia näitä näkökulmia on selvitetty strategiassa ja aika näyttää missä määrin toivotut tavoitteet saavutetaan.

Atk-toiminnoilla on ollut pitkään keskeinen asema Helsingin yliopiston kirjastojen yhteistyöhankkeissa, mikä on luonnollista kun lähes 50:llä hallinnollisesti erillisellä kirjastolla on yhteinen kirjastotietokanta, joka sisältää kirjastojen kokoelmaluetteloiden lisäksi lainaustoiminnot. Strategiassa kartoitetaan aluksi olemassa olevien kirjastopalvelujen vahvuuksia ja heikkouksia. Atk-toimintojen osalta todetaan vahvuudeksi se, että kirjastotoimi on hyödyntänyt yhteisen atk-järjestelmän mahdollisuuksia, ja että tämä on toteutettu päivittäisen palvelutoiminnan ohella ilman voimavarojen lisäystä. Heikkous juontaa kuitenkin juurensa virkkeen jälkimmäisestä osasta. Todetaan että kirjastoista puuttuu tietoverkkojen asiantuntemusta, eikä atk-menetelmien tarjoamia uudelleenjärjestely- ja rationalisointimahdollisuuksia ole käytetty täysimääräisesti hyväksi. Heikkoutena nähdään myös konelukuihin muotoon konvertoimattomien kokoelmien suuri määrä. Tilanne lieenee useissa muissa korkeakoulukirjastoissa samanlainen.

Yhtenä kirjastopalvelujen kehittämisen yleistavoitteena mainitaan elektronisten palveluiden hyödyntäminen mahdollisimman paljon ja mahdollisimman tehokkaasti. Kirjastojen keskinäistä työnjakoa selkeyttämään luodaan käsite palvelukirjasto. Palvelukirjastoille asetetaan tietyt laatuvaatimukset, joihin eri tieteenalojen kirjastopalvelujen osalta pyritään. Yhtenä tällaisena laatuvaatimuksena on, että kirjasto "pystyy tarjoamaan kaikki relevantit verkkopalvelut joko yliopiston paikallisverkossa, tai mikäli aineiston käyttöehdot niin vaativat, omissa tiloissaan". Tieto kaikesta yliopiston omista kokoelmissa olevasta aineistosta on oltava saatavilla paikallisverkon välityksellä.

Strategian ehdotukset atk-toimintojen järjestämiseksi ja parantamiseksi

Henkilöstörakenne ja osaaminen

Uudentyyppinen palvelukirjasto tarvitsee entistä enemmän eri tieteenaloja edustavaa hyvin koulutettua henkilökuntaa. Koko henkilöstön riittävä atk-osaaminen asetetaan perusvaatimukseksi kaikilla tehtävatasoilla. Osaamisen vaatimus edellyttää jatkuvaa kouluttautumista ja omaehtoista opiskelua myös sen jälkeen kun perustaso on saavutettu. Vaikka yliopisto tarjoaa henkilöstölleen jatkuvasti atk-tehtäviin liittyvää täydennyskoulutusta, se ei riitä, sillä verkkopalvelujen tuottaminen vaatii entistä syvempää ammatillista osaamista, mikä tulee kytkeä yliopiston oman elektronisen julkaisutoiminnan ylläpitoon.

Strategiassa ei oteta huomioon sitä mahdollisuutta, että valtakunnallista informaatioalojen koulutusta kehitettäisiin enemmän tähän suuntaan. Tämän voi kuitenkin nähdä myös haasteena kirjastoalan koulutusta järjestäville yliopistoille.

Toimintaorganisaation uudistaminen

Kehittämisstrategia perustuu kampusajattelulle, joka on toteutumassa myös yliopiston muussa toiminnassa. Yliopiston kirjastotoiminta jakautuu neljälle kampukselle, jotka ovat syntyneet fyysisen etäisyyden ja osittain toisiaan lähellä olevien tieteenalojen mukaan. Kampuskirjastot eivät ole hallinnollisia yksiköitä, vaan ajatuksena on yhteistyön avulla saavuttaa mahdollisimman edullisesti entistä paremmat palvelut ja puitteet toiminnan kehittämiseksi. Sijoittamalla toisiaan lähellä olevat tieteenalat myös fyysisesti lähekkäin, kuten yliopisto on uusissa rakennushankkeissaan tehnyt, pystytään vähentämään hajanaisuutta, josta Helsingin yliopiston kirjastolaitosta on aiheellisesti moitittu.

Kehitys on jo lähtenyt kulkemaan tähän suuntaan. Tiedekuntien sisällä on rationalisoitu kirjastotoimintaa yhdistämällä pienempiä yksiköitä. Verkkopalvelujen lisääntyminen on mahdollistanut kirjastoyksiköiden suunnittelussa hiukan suurempia fyysisiä välimatkoja kuin aikaisemmin, jolloin usein näissä yhteyksissä mainittu "tohvelietäisyys" oli kirjastoyksikön sijainnin mittayksikkö. Uudet kirjastorakennukset Meilahden ja Viikin kampuksilla sekä uudet kirjastotilat keskustakampuksella (Opiskelijakirjasto, HYK, Valtiotieteellisen ja teologisen tiedekunnan kirjastot) ovat

mahdollistaneet palveluiden uudenlaisen ja entistä tehokkaamman järjestämisen.

Kampusten kirjastojen yhteistyötä koordinoivat kampusten kirjastotoimikunnat ja yliopiston kirjastotoimikunta. Molemmissa elimissä ovat edustettuina sekä käyttäjät (professorit, muut opettajat, tutkijat, opiskelijat) että kirjastot (kirjastonjohtajat ja henkilöstö). Yliopiston kirjastotoimikunnan puheenjohtajana toimii yksi vararehtoreista. Toimikunnassa on myös kirjastojen atk-neuvottelukunnan edustus.

Yhteisten palveluiden rahoitus

Vaikka yliopiston kirjastolaitos ei ole hallinnollisesti yhtenäinen kokonaisuus, strategiassa todetaan joukko yhteisiä kehittämis- ja ylläpitohankkeita ja yhteisiä kirjastopalveluita, joiden rahoitusosuus ehdotetaan erotettavaksi koko yliopiston kirjastorahoituksesta keskitetysti käytettäväksi.

Tällaisia ovat mm. verkkolisenssien ostaminen koko yliopiston käyttöön tai koko maata varten tarvittaviin lisenssijärjestelyihin.

Atk- ja verkkopalvelujen kehittäminen

Yhteistoiminta yliopiston hallintoviraston atk-osaston ja kirjastojen kanssa on yksi keskeisistä atk-toimintaa koskevista kehittämislinjoista, joista strategiaa luotaessa oltiin yksimielisiä. Yliopiston atk-toiminta on muotoutumassa uudelleen, ja eräs sen perustavoitteista on ollut tuoda palvelut mahdollisimman lähelle käyttäjää. Luotaessa uutta kirjastoasioiden päätöksenteko-organisaatiota atk-osaston osuus määriteltiin siten, että atk-osasto vastaa yhdessä tiedekuntien kanssa kirjastojen tarvitsemasta laite- ja käyttöjärjestelmätuesta sekä atk-koulutuksen järjestämisestä. Kirjastoissa tarvittava yleinen atk-tuki on ollut vaihtelevasti hoidettu eri tiedekunnissa. Sitomalla kaikki sellainen atk-tuen tarve, mikä ei edellytä kirjastojärjestelmän erityisosaamista, yliopiston yleiseen atk-organisaatioon saataneen entistä tehokkaammat palvelut myös kirjastoille, joiden tukitarpeet usein on mielletty "ei kenenkään maalle" kuuluviksi. Ainakin keskustakampuksella tiedekunnat ovat jo nyt entistä paremmin alkaneet mieltää kirjastojen yleisen atk-tuen tarpeellisuuden.

Vastuu Helka-tietokannan ylläpidosta ja kehittämisestä on edelleen Helsingin yliopiston kirjastolla, koska siten voidaan mahdollisimman hyvin hyödyntää muiden korkeakoulukirjastojen yhteisiä atk-palveluja ja järjestelmäkehitystä ja -strategiatekstin mukaan - myös taata järjestelmän yhtenäisyys ja toimintavarmuus. Toimintavarmuuden takaaminen on hiukan uskalias ilmaisu, mutta mahdollisuudet siihen toteutuvat tässä mallissa ehkä paremmin kuin muissa esitetyissä malleissa. Käytännössä kirjastojärjestelmää koskevista asioista huolehtii Helsingin yliopiston kirjaston alainen Helka-palvelut tukenaan yliopiston kirjastotoimikunnan alaisuuteen siirtynyt kirjastojen atk-neuvottelukunta (vuoteen 1997 asti Helkan neuvottelukunta) . Neuvottelukunnassa on yksi edustaja Viikki/Kumpula-kampusten kirjastoista yksi keskustakampuksen ja yksi Meilahden kampuksen kirjastoista. Helsingin yliopiston kirjastoa edustaa kaksi jäsentä ja yliopiston atk-osastoa yksi jäsen. Helka-palvelujen edustajat toimivat asiantuntijoina ja huolehtivat sihteerin tehtävistä.

Yliopiston yhteistä kirjastojärjestelmää kuten muitakin yliopiston yhteisiä palveluja koskevien päätösten valmistelu on kirjastotoimikunnalla. Päätökset yhteisten palvelujen hankinnasta tekee rehtori.

Miten kehittämisstrategiaa on lähdetty toteuttamaan

Kirjastostrategiaa on esitelty henkilökunnalle useaan otteeseen eri yhteyksissä. Koko kirjastohenkilöstölle järjestettiin keskustelutilaisuus strategiasta ennen sen hyväksymistä . Hyväksymisen jälkeen sitä on esitelty mm. atk-neuvottelukunnan järjestämällä Helka-päivällä ja henkilöstöjärjestöjen tilaisuuksissa. Käyttäjäpuoli perehtyi strategiatekstiin etukäteen sen ollessa tiedekunnissa ja erillislaitoksissa lausunnolla. Tiedekuntien dekaaneille järjestettiin erillinen esittelytilaisuus.

On ennen aikaista aloittaa arviointi strategian vastaanottamisesta vielä tässä vaiheessa. Lienee mielekkäämpää tarkastella kuinka siinä olevia ehdotuksia on alettu toteuttaa.

Yliopiston kirjastotoimikunta aloitti toimintansa syksyllä 1999 vararehtori Raija Sollamon johdolla. Toimikunta on parhaillaan järjestämässä strategiaseminaaria, jossa tullaan suunnittelemaan kirjastotoimintaa ja sen rahoitusta Helsingin yliopistossa. Atk-asioiden osalta se on ottanut kantaa mm. verkossa tarjottavien elektronisten aineistojen ylläpito- ja koordinoitavuuteen Helsingin yliopistossa. Yliopistolla on osa-aikainen sihteeri, joka huolehtii yhdessä atk-neuvottelukunnan kanssa verkkoaineiston käytön koulutuksesta sekä toimii FinElib-aineistojen koordinoijana yliopiston kirjastoille.

Kampusten kirjastotoimikunnat ovat järjestäytyneet tai järjestäytymässä. Nopeimmin toimintansa aloitti keskustakampuksen kirjastotoimikunta, joka on kokoontunut säännöllisesti syyskuusta 1998 lähtien. Toimikunnan puheenjohtaja on kokenut "kirjastostrategikko" professori Arto Mustajoki. Muut jäsenet ovat kirjastoasioista kiinnostuneita keskustatiedekuntien dekaaneita, professoreja ja opiskelijoita. Kirjastoasiantuntemuksesta vastaavat Helsingin yliopiston kirjaston, Opiskelijakirjaston sekä tiedekuntakirjastojen ja kirjastohenkilökunnan edustajat. Toimikunta päätti palkata sihteerin, jonka tehtäviin kuuluu keskustakampuksen yhteisten asioiden koordinointi ja kokousten sihteerin tehtävät. Atk-puolen asiantuntijoiksi kutsuttiin edustajat yliopiston atk-osastosta ja kirjastojen atk-neuvottelukunnasta sekä tilasuunnittelun asiantuntijaksi arkkitehti Eija Vuori yliopiston teknilliseltä osastolta.

Keskustakampuksen kirjastotoimikunta on aloittanut työn kampuksen kehittämissuunnitelman laatimiseksi. Sitä varten on kartoitettu opiskelijoiden ja tiedekuntien opettajien ja tutkijoiden tarpeita ja toivomuksia kampuksen kirjastopalveluiden kehittämiseksi.

Viikin kampuksella on edetty yhteisen kirjaston suunnittelussa niin pitkälle, että muutto kampukselle alkaa kesällä 1999. Kirjaston nimenä on Viikin tiedekirjasto. Uuden kirjaston johtosääntö hyväksyttiin yliopiston konsistorissa joulukuussa 1999. Viikin tiedekirjasto on biotekniikan instituutin, kasvatustieteellisen tiedekunnan, maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan ja matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan yhteinen erillinen laitos. Organisaatiomalli on Helsingin yliopistossa ainoa laatuaan. Viikin kampuustoimikunnan tehtäviä on väliaikaisesti hoitanut ns. johtosääntötyöryhmä. Sen puheenjohtajana on toiminut professori Eero Puolanne maatalous-metsätieteellisestä tiedekunnasta. Johtosäännön mukaan kirjaston johtokuntaan kuuluu 13 jäsentä, jotka edustavat Viikkiin muuttavia tiedekuntia. Kirjaston henkilökunta valitsee keskuudestaan yhden jäsenen ja em. tiedekuntien opiskelijat kolme jäsentä. Johtokuntaa ollaan kokoamassa, ja näyttää siltä, että se voisi samalla täyttää Viikin kampuustoimikunnan tehtävän. Viikin kampuksen atk-toimintaa ollaan vasta suunnittelemassa tätä kirjoitettaessa.

Meilahden kampuksella järjestäytyminen on vielä kesken. Kirjastotoiminta on kokenut suuria muutoksia laitoskirjastojen yhdistymisvaiheessa. Terveystieteiden keskuskirjaston uusien tilojen käyttöönotto ja kirjastonjohtajan vaihtuminen ovat viivyttäneet kampuustoimikunnan työn aloittamista.

Kirjastostrategian keskeinen ajatus kirjastojen yhteistyön löytämisestä mahdollisimman hyvien palveluiden luomiseksi on saavuttanut vastakaikua jo strategian laatimisvaiheessa. Viikin kirjastojen yhdistymishanke on oiva esimerkki strategian keskeisten ideoiden toteutumisesta. Samaan suuntaan ollaan menossa Meilahden kampuksella, missä lääketieteellisen tiedekunnan laitoskirjastot ovat yhdistäneet toimintojaan. Keskustakampukselle perustettiin humanistisen tiedekunnan laitoskirjastoja yhdistämällä uusi laitosryhmäkirjasto, jonka nimenä on Unioninkatu 38:n kirjasto. Myös muita kirjastotoimintoihin liittyviä yhteistyöhankkeita on suunnitteilla.

Edellä mainitut yhdistämistoimenpiteet voidaan nähdä pyrkimyksenä suurempiin yksiköihin, joissa entistä paremmin voidaan toteuttaa palvelukirjaston tehtävää. Sitä missä määrin kehittämisstrategian muut odotukset täyttyvät ei vielä voida arvioida, mutta suunta näyttää kuitenkin olevan pääsääntöisesti sen keskeisten tavoitteiden hyväksyminen ainakin kirjastoissa.

Tuula Ruhanen, kirjastonjohtaja
Helsingin yliopisto,
Kasvatustieteellisen tdk:n kirjasto
email: Tuula.Ruhanen@helsinki.fi

Kirjastostrategia on ilmestynyt nimellä *Kirjastot – yliopiston sydän : Helsingin yliopiston kirjastojen kehittämisstrategia 1998-2005*. – Helsinki : 1998. – (Helsingin yliopiston toimikuntien mietintöjä ja selvityksiä ; 72). Se löytyy osoitteesta: <http://www.savotta.helsinki.fi/halvi/toiminna.nsf>



Linnea2-hankkeen tilanne

Annu Jauhiainen

Linnea2-kirjastojärjestelmähanke on edennyt siihen vaiheeseen, että kevään aikana tutustutaan mukana oleviin järjestelmiin käytännössä. Tutustuminen koostuu järjestelmien esittelyistä, koekäytöstä sekä tutustumismatkoista niitä käyttäviin kirjastoihin. Valintapäätös on määrä tehdä syyskuun loppuun mennessä.

Järjestelmät

Joulukuun alussa Linnea2-hankkeen johtoryhmä, Suomen yliopistokirjastojen neuvosto, käsitteli raporttia tarjouskilpailuun jätettyjen tarjousten vertailusta ja valitsi seuraavat neljä järjestelmää jatkotarkastelua varten: Horizon (Ameritech/Dynix), Innopac (Innovative Interfaces Inc.), Taos (DRA) ja Voyager (Endeavor).

Lisätietoja järjestelmistä löytyy toimittajien kotisivuilta:

- Horizon: <http://www.amlibs.com/>
- Innopac: <http://www.iii.com/>
- Taos: <http://www.dra.com/>
- Voyager: <http://www.endinfosys.com/>

Järjestelmien esittelyt

Tammikuussa kaikki neljä järjestelmätoimittajaa kutsuttiin demonstroimaan ohjelmistojaan Linnea-kirjastojen edustajille. Tilaisuus oli kaksipäiväinen. Ensimmäisenä päivänä kukin järjestelmätoimittaja antoi lyhyen yleisesittelyn sekä yrityksestä että sen tarjoamasta tuotteesta. Toisena päivänä oli järjestetty toimintokohtaisia demonstraatioita niin, että kullakin toimittajalla oli koko päivä aikaa esitellä järjestelmän eri toimintoja ja piirteitä. Tilaisuudessa oli mukana noin 130 henkeä Linnea-kirjastoista ja atk-keskuksista sekä muilta yhteistyötahoilta. Samassa yhteydessä aloitettiin myös neuvottelut järjestelmätoimittajien kanssa.

Järjestelmien koekäyttö ja vertailu

Jo tarjouspyyntöjen yhteydessä järjestelmätoimittajille esitettiin vaatimus, että valintaprosessia varten on järjestelmät saatava koekäyttöön Suomeen ilman kustannuksia. Kaikki toimittajat ovat hyväksyneet tämän, vaikkakin se tuntuu olevan useimmille heistä ensimmäinen kerta laatuaan. Yhdessä järjestelmätoimittajien ja muutamien laitetoimittajien kanssa Helsingin yliopiston kirjasto on suunnitellut testausjärjestelyt ja varustanut testausympäristön jokaiselle kilvassa tässä vaiheessa mukana olevalle järjestelmälle. Kutakin järjestelmää varten on varattu erillinen keskuskone, johon on installoitu kirjastojärjestelmäversio ja sen tarvitsemat tietokanta- sekä sovellusohjelmistot sekä testitietokanta. Järjestelmätoimittajat ovat hoitaneet ohjelmistot sekä niiden asennuksen. Helsingin yliopiston kirjasto on varustanut tarvittavan määrän työasemia, joille client-ohjelmistot on installoitu. Testausryhmät on koottu Linnea-kirjastojen edustajista niin että jokaisesta kirjastosta on päästy mukaan osallistumaan. Ryhmien ytimenä ovat vastaavat VTLS-käyttäjärühmän työryhmät. Mukana on yhteensä yli 60 henkeä. Ryhmien tehtävänä on asettaa järjestelmät paremmuusjärjestykseen kunkin toiminnon osalta sekä listata puuttuvat piirteet sekä muutostarpeet.

Järjestelmätoimittajat antavat testausta varten tarvittavan koulutuksen. Käytännössä se tarkoittaa yhden tai puolen päivän koulutusta toimintoa kohti. Testaajilla on käytettävissään ohjelmiston manuaalit ja dokumentaatio. Toimittajat tarjoavat myös tuen ja opastuksen koko testauksen ajaksi.

Koekäyttö aloitettiin helmikuun puolivälissä ja se tulee jatkumaan koko kevään eri järjestelmille ja testausryhmille laaditun aikataulun mukaisesti.

Kirjastovierailut

Koekäytön tavoitteena on selvittää, miten järjestelmät täyttävät valintakriteerit eli ne vaatimukset, jotka on listattu RFP:ssä. Vaatimuksia on paljon ja ne ovat eri tasoisia ja eri kokoisia. Läheskään kaikkia asioita ei voida selvittää tällaisessa testauksessa, vaan niihin on etsittävä vastaukset muulla tavalla. Yksi tapa on vierailla järjestelmiä käyttävissä kirjastoissa. Linnea2-projektiryhmä on suunnitellut tällaisia vierailuja ja aikoo käydä vähintään kahdessa kirjastossa per järjestelmä. Käyntikohteiksi on valittu yliopistokirjastoja ja konsortioita, jotka käyttävät ohjelmistoja mahdollisimman monipuolisesti. Tärkeätä on tutustua yhteisluetteloihin sekä erilaisiin verkkoarkkitehtuuriratkaisuihin. Osa vierailukohteista on Yhdysvalloissa, koska sieltä löytyy parhaita esimerkkejä erityisesti yhteisluetteloista ja konsortioista, mutta on tärkeätä käydä myös eurooppalaisissa kirjastoissa, joista

selviää toisenlaisia seikkoja, kuten järjestelmätoimittajan tarjoama tuki ja sen toimiminen Yhdysvaltojen ulkopuolella, kielet ja merkkivalikoimat, luettelointiformaatti ja muut kansalliset sopeutukset. Kirjastovierailujen lisäksi ryhmä tulee käymään myös järjestelmätoimittajien luona, jossa tavataan ohjelmiston kehittäjiä ja voidaan keskusteluissa heidän kanssaan selvittää monia tärkeitä asioita, joita ei saa selville koekäytössä sen paremmin kuin kirjastovierailuillakaan.

Linnea-verkon tietokanta- ja laitearkkitehtuuri

Valintaprosessin aikana on määrä tehdä erilaisia selvityksiä, joista tärkein käsittelee Linnea2-verkon tietokanta- ja laitearkkitehtuuria. Selvityksessä konkretisoidaan erilaiset vaihtoehdot, esitetään eri vaihtoehtojen edut ja haitat sekä osoitetaan niihin liittyvät riskit ja ongelmat. Asiaa on katsottava sekä teknisestä että toiminnallisesta näkökulmasta. Tavoitteena on löytää paras ja kokonaistaloudellisin ratkaisu, jossa optimoidaan käyttövarmuus ja sovelluksen ominaisuuksien tehokas hyödyntäminen suhteessa kustannuksiin. Kokonaistaloudellisuudessa on huomioitava järjestelmän hankinta- ja muiden kustannusten lisäksi laitekustannukset sekä jatkuvat työvoima- ja huoltokustannukset.

Neuvottelut järjestelmätoimittajien kanssa

Neuvottelut toimittajien kanssa on aloitettu tammikuussa. Kirjastovierailujen yhteydessä jatketaan keskustelua, mutta varsinaiset sopimusneuvottelut käydään elo-syyskuun aikana. Ennen neuvottelujen alkamista järjestelmätoimittajille lähetetään listat muutostarpeista ja välttämättömille muutoksille pyydetään hintalappu ja aikataulu. Järjestelmien lopulliset hankintahinnat tarkentuvat neuvotteluissa, jolloin tiedetään myöskin se, minkälaisen arkkitehtuurin mukaan tulevaisuuden Linnea-verkko rakennetaan.

Päätös valinnasta

Kun Yliopistokirjastojen neuvosto on käsitellyt Linnea2-hankkeen loppuraportin, Helsingin yliopiston kirjasto antaa suosituksen, mikä järjestelmä on sekä toiminnallisesti että taloudellisesti sopivin Linnea-verkon seuraavaksi kirjastojärjestelmäksi.

Annu Jauhiainen, pääsuunnittelija
Helsingin yliopiston kirjasto
email: Annu.Jauhiainen@helsinki.fi

Tietolinja 2/1999



Tietolinja

2/1999

PÄÄKIRJOITUS

ARTIKKELIT

XML ja verkkojulkaisujen arkistointi

Anneli Heimbürger ja Pekka Metsäranta

XML (eXtensible Markup Language) on kehitteillä oleva kansainvälinen standardi, joka on tarkoitettu rakenteisen tiedon tallennukseen ja jakeluun verkossa. Käytännön kokeiluja rajoittaa vielä tällä hetkellä XML-työkalujen saatavuus.

XML (eXtensible Markup Language) on kehitteillä oleva kansainvälinen standardi, joka on tarkoitettu rakenteisen tiedon tallennukseen ja jakeluun verkossa. XML on kehitetty SGML-standardista, joka on kansainvälisen standardoimisjärjestön ISO:n hyväksymä dokumenttirakenteiden määrittely- ja esitystapakieli. XML tarjoaa uusia, mielenkiintoisia mahdollisuuksia verkkosovelluksissa, erityisesti elektronisten verkkojulkaisujen arkistoinnin näkökulmasta. Käytännön kokeiluja rajoittaa vielä tällä hetkellä XML-työkalujen saatavuus.

XML-standardit järjestykseen

Extensible Markup Language (XML) on verkkoympäristöön kehitteillä oleva rakenteisen tiedon *määrittelykieli*. XML:n määrittäminen sai standardin statuksen alkuvuodesta 1998. Lisäksi XML:lle on kehitteillä useita sitä tukevia tai laajentavia määrittämiä.

Seuraavassa selvitetään standardin käsitettä ja sitä, kuka on XML:n taustalla. Sitten kuvataan XML:ään liittyviä liittännäismäärittämiä tavalla, josta lukija voisi hahmottaa mihin kutakin määrittäystä tarvitaan. Lopuksi käsitellään XML:ää verkkojulkaisujen arkistoinnin näkökulmasta.

Standardeista

Sanasta standardi tulee ehkä mieleen jotakin normaalia, vakioitua, tietyt vaatimukset täyttävää tai yleisesti hyväksyttyä. Tietotekniikassa standardin voidaan katsoa tarkoittavan lähinnä kahta viimeksi mainittua eli jokin tekniikka (esim. tiedon tallennustapa) täyttää tietyt vaatimukset ja on yleisesti käytössä. Standardien merkitys korostuu sitä enemmän, mitä suurempi osa tietokoneista on yhdistetty laajoilla verkoilla toisiinsa. Jos kaikki noudattavat samaa toimintatapaa, säästetään kustannuksissa ja päästään toimivampaan kokonaisuuteen.

Standardin asettaa aina jokin taho. Mitä arvovaltaisempi ja asiantuntevampi asettaja on tai mitä suurempaa joukkoa se edustaa, sen varmemmin tämän kehittämää standardia tullaan käyttämään. Se, onko kehitelty tapa käyttökelpoisempi kuin jokin toinen, ei aina takaa, jos ei estäkään, standardin leviämistä.

World Wide Web Consortium (W3C) on vuonna 1994 perustettu kansainvälinen teollisuusyritysten ja muiden yhteisöjen yhteenliittymä, jonka tarkoituksena on johtaa Internetin kehitystä. W3C:ssä on tällä hetkellä noin 300 jäsentä, mukana muun muassa maailman johtavat tietotekniikka- ja telealan yritykset. WWW:n kehitystä W3C edistää muun muassa julkaisemalla standardeja, joita se kutsuu suosituksiksi (Recommendation). Nämä suositukset ovat määrittämiä (Specification), joissa kuvataan säännöt jonkin asian tekemiseksi. Määrittäminen tie suositukseksi alkaa W3C:ssä työkappaleella (Working Draft), josta mahdollisesti tulee suositusehdotus (Proposed Recommendation) ja sitten edelleen mahdollisesti suositus. W3C hoitaa myös XML:n standardointia.

Extensible Markup Language ja muita siihen liittyviä määrittämiä

Extensible Markup Language eli XML on *määrittelykieli*, jonka avulla tallennetaan ja siirretään rakenteista tietoa verkkoympäristössä. Tällä hetkellä on voimassa helmikuussa 1998 W3C:n julkistama XML 1.0 Recommendation. XML kuten WWW:ssä käytettävä HTML (Hypertext Markup Language) perustuu ISO-standardiin nimeltään SGML (Structured Generalized Markup Language). HTML:stä XML:n erottaa juuri mahdollisuus koodata rakenteista tietoa paremmin ja SGML:stä taas sen helpompi käyttö ja parempi soveltuvuus verkossa tapahtuvaan tiedon jakeluun.

Koska XML ei sinänsä sisällä määrittämiä esimerkiksi tiedon muotoilulle tai asetelulle tai siihen, miten dokumenteissa viitataan toisiin dokumentteihin, on XML:n ympärille kehitetty useita muita sitä tukevia tai laajentavia määrittämiä. Osa näistä määrittämisistä on W3C:n suosituksia, osa on suositusehdotuksia ja osa on työkappaleita.

Eräs tapa hahmottaa XML:n ympärille muodostuneita tai muodostumassa olevia standardeja on jaotella niitä sen mukaan, minkälainen funktio niillä on XML-muodossa tallennettuun dokumenttiin nähden. Tällaisia funktioita ovat esimerkiksi XML-dokumenttien *esittäminen* ja *hallinta*. Useat määrittämiset ovat kuitenkin XML-*sovelluksia*, jotka on kehitetty jonkin tietyn alueen tai alan tarpeisiin. Eräs tällainen on Mathematical Markup Language (MathML), jolla voidaan kuvata matemaattisissa kaavoissa käytettyjä merkintöjä. Taulukko 1 esittää eräiden keskeisten W3C:ssä kehitteillä olevien standardien luokittelua edellä mainituin perustein. Taulukosta selviää myös määrittämisien standardointiaste.

Taulukko 1. XML:n liittännäismäärittämiä W3C:ssä.

Standardointiaste	Liittyy esittämiseen	Liittyy tiedonhallintaan	XML-sovellutus
<i>Suositus</i>		DOM (1.10.98) Namesapces in XML (14.1.99) RDF Model and Syntax (22.2.99)	SMIL (15.6.98) MathML (7.4.98)
<i>Ehdotus suositukseksi</i>		RDF Schema (3.3.99)	
<i>Työkappale</i>	XSL (16.12.98)	XLink (3.3.98) Xpointer (3.3.98)	

Taulukosta huomataan, että vasta osa määräyksistä on saavuttanut varsinaisen standardin statuksen ja osa on vielä työn alla. Taulukossa on siis lueteltu sellaiset XML-hankkeet, jotka W3C on ottanut käsiteltäväkseen. XML:ään liittyviä muita määräyksiä, jotka eivät ole vielä saavuttaneet W3C:ssä edes työkappaleen statusta on lukuisia. Myös muilla tahoilla (yksittäisillä yrityksillä tai yritysryhmillä) on runsaasti hankkeita, jotka liittyvät jollakin tapaa XML:n hyödyntämiseen. Seuraavassa on lyhyt kuvaus kustakin taulukossa lyhenteenä esiintyvistä määräytyksestä.

Extensible Stylesheet Language eli XSL

XML-määrittäminen ei sisällä muotoiluun liittyviä asioita. Kuitenkin tieto on esitettävä ihmiselle jollakin tavalla, usein vielä erilaisena eri medialla (esim. näyttö, paperi). XSL on *tyylitiedostojen* määrittelyyn tarkoitettu kieli. XSL sisältää säännöt XML-dokumentin muuttamiseksi esitettävään muotoon sekä sanaston, joka määrittää muotoilun semantiikan. XSL-tyylitiedoston (joka on dokumentti- tai dokumenttiluokkakokoinen) määräyksillä kuvataan säännöt, joilla dokumentti muunnetaan sellaiseksi esimerkiksi XML-dokumentiksi, jossa käytetään edellä mainittua muotoilusemantiikan sanastoa. Näin syntynyt uusi dokumentti on sitten valmis esitettäväksi ohjelmalla, joka ymmärtää XSL-kielen muotoilusanaston. XSL:n säännöillä XML-dokumentti voidaan itse asiassa muuntaa minkälaiseksi dokumentiksi tahansa, esimerkiksi HTML-dokumentiksi.

Synchronized Multimedia Integration Language eli SMIL

SMIL-määrittäminen on tarkoitettu itsenäisten multimediaobjektien (esim. ääni, kuva, video) *synkronointiin* multimediaesityksessä. SMIL-dokumentti on myös XML-dokumentti eli se on XML-sovellus. SMILillä voidaan kuvata objektien esittämisen alkaminen ja päättyminen sekä niiden asettelu ruudulla. Lisäksi SMIL:n avulla multimediaobjekteihin voidaan liittää hyperlinkkejä.

Mathematical Markup Language eli MathML

Useilla aloilla on omat merkintätapansa ja esimerkiksi matemaattisten kaavojen esittäminen on perinteisesti ollut mm. tekstinkäsittelyohjelmassa hankalaa. MathML on *matemaattisten merkintöjen* kuvaamiseen tarkoitettu XML-sovellus. MathML sisältää määräykset, jotka kattavat sekä kaavan rakenteen että sen sisällön. MathML-dokumentti on samalla myös XML-dokumentti. Alla on kaava ja sitä vastaten kaksi MathML-esitystä, joista ensimmäinen perustuu kaavan rakenteeseen ja toinen sisältöön.

Kaava:

$$(a + b)^2$$

Kaava rakenteen mukaisella MathML:llä:

```
<msup>
  <mfenced>
    <mrow>
      <mi>a</mi>
      <mo>+</mo>
      <mi>b</mi>
    </mrow>
  </mfenced>
  <mn>2</mn>
</msup>
```

Kaava sisällön mukaisella MathML:llä:

```
<apply>
  <power/>
  <apply>
    <plus/>
    <ci>a</ci>
    <ci>b</ci>
  </apply>
  <cn>2</cn>
</apply>
```

Document Object Model eli DOM

DOM määrittelee rakenteisten dokumenttien *ohjelmointirajapinnan*. Ohjelmointirajapinta tarkoittaa sääntöjä, joita noudattaen ohjelmat voivat käsitellä dokumentin osia. Näin voidaan kirjoittaa ohjelmia (tai skriptejä), joilla voidaan etsiä dokumentin rakenteen osia tai muuntaa niitä dynaamisesti. Esimerkkinä voi olla sisällysluettelon muodostaminen dynaamisesti siten, että ohjelma etsii sisällysluettelon muodostavat tekstin elementit (esim. otsikot, jotka on merkitty jollakin tavalla) ja muodostaa niistä sisällysluettelon. DOM määrittelee toiminnot, joilla esimerkiksi sisällysluettelon luonti on mahdollista.

XML Linking Language eli XLink

Verkottuvassa ympäristössä myös dokumentit verkottuvat. XLink määrittelee miten XML-dokumentissa kuvataan *kahden tai useamman dokumentin välinen linkki*. Linkki on yksinkertaisimmillaan samantapainen kuin mihin HTML:ssä on totuttu. XLink sisältää kuitenkin myös paljon monipuolisemmat mahdollisuudet linkkien määrittelymiseen. Esimerkiksi linkit voivat sijaita erillisessä tiedostossa, mikä helpottaa niiden ylläpitoa. Myös kaksisuuntaiset linkit ovat mahdollisia, mikä mahdollistaa sen, että dokumentti ”tietää” mitkä dokumentit osoittavat siihen.

XML Pointer Language eli XPointer

Viitattaessa linkillä toiseen dokumenttiin, usein kohteena on jokin tietty dokumentin osa. XPointer on kieli, joka sisältää säännöt sille, miten *viitataan XML-dokumentin sisäiseen rakenteeseen*. XPointer siis täydentää XLink-standardia ja voidaan käyttää osana linkkiä. Linkin määrittelyssä yleisesti tarvitaan sekä XLinkiä että XPointeria.

Namespaces in XML

Eräs XML:n mahdollistama etu on tiedon modulaarisuus: samassa dokumentissa voi olla eri ohjelmistoilla tuotettuja osia. Näiden osien prosessointi voi perustua tiettyjen, nimeltään etukäteen määriteltujen elementtien käsittelyyn. Toisaalta dokumentin muissa osissa saattaa esiintyä saman nimisiä elementtejä, mikä voi johtaa elementtien tunnistamisongelmiin. Namespaces in XML on määrittely, jossa kuvataan, miten XML-dokumentissa käytetään jossakin *toisessa dokumentissa kuvattujen elementtien nimiä*. Tämä mahdollistaa yhtä dokumenttia laajemman ”nimiavaruuden” (namespace).

Resource Description Framework eli RDF

Tiedon lisääntyessä verkossa valtavasti tarvitaan säännöt, joilla tietoa kuvaillaan. Tarvitaan siis tietoa tiedosta eli metadataa. RDF:ssä määritetään säännöt WWW:n resursseja kuvaavan *metadatan esittämiseen, käsittelymiseen ja muodostamiseen*. RDF:ää käsittelee kaksi eri määrittelyä: RDF Model and Syntax Specification ja RDF Schema Specification. Edellinen antaa säännöt, miten metadata esitetään ja miten sitä käsitellään. Jälkimmäinen taas paneutuu siihen, kuinka metadata muodostetaan jollekin tietylle sovellusalueelle.

Verkkojulkaisujen arkistointi

Jyväskylän yliopiston [digitaalisen median maisteriohjelmassa](#) on tutkittu [XML:n käyttöä elektronisten dokumenttien arkistoinnissa](#) sekä tehty [käytännön kokeiluja XML-työkaluilla](#). Lisäksi aiheesta on valmistunut pro gradu -tutkielma (Leinonen, A., XML-standardiperhe ja elektronisten dokumenttien arkistointi. Pro gradu -tutkielma, Tietojenkäsittelytieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto, 1998) ja toinen valmistuu keväällä 1999. Seuraava osuus perustuu Anne Leinosen laatimiin raportteihin.

Verkkojulkaisut voivat olla painetun julkaisun kaltaisia staattisia julkaisuja verkossa tai ne voivat olla dynaamisia yhdistelmädokumenteja. Verkkojulkaisun dynaamisuus tarkoittaa sitä, että julkaisun osat voivat muuttua. Yhdistelmädokumentti puolestaan koostuu eri tietokokonaisuuksista, jotka on tallennettu eri paikkoihin.

Verkkojulkaisun sisältö, rakenne ja esitystapa voidaan erottaa toisistaan. Tämän lisäksi verkkojulkaisu voi sisältää linkkejä. Linkkien osoittamien resurssien sijainti saattaa muuttua hyvinkin usein. Resurssit ovat joskus sellaisia, että ne vaativat erilaisia ehtoja avautuakseen. Tällaisia ehtoja voivat olla esim. luvat, maksut, allekirjoitus.

Arkistoinnilla tarkoitetaan tässä yhteydessä julkaisujen pitkäaikaista säilytystä digitaalisessa muodossa niin, että julkaisut ovat tarvittaessa käytettävissä nyt ja tulevaisuudessa. Verkkojulkaisujen arkistoinnissa on huomioitava monia verkkojulkaisuihin itseensä liittyviä tekijöitä. Miten arkistoida julkaisun erotettu sisältö, rakenne ja esitystapa. Joudutaan myös miettimään, pitääkö ja voiko linkkien osoittamat resurssit arkistoida. Jos niitä ei arkistoida, onko silloin julkaisun arkistoinnilla ilman linkkejä merkitystä. Linkkien arkistointi ja ylläpito on hankalaa mm. resurssien sijainnin muuttumisen ja mahdollisten avautumisehtojen vuoksi.

Etsittäessä menetelmää verkkojulkaisujen arkistoinniseksi on huomioitava sekä verkkojulkaisujen erikoispiirteet että verkkojulkaisujen tehokasta löytymistä helpottavan metatiedon määrittely. Verkkojulkaisut voidaan arkistoida XML:n avulla tai XML-dokumentteina. Kun verkkojulkaisu arkistoidaan XML:n avulla, XML:ää käytetään julkaisujen metatiedon merkkaukseen ja tallentamiseen. Muuten julkaisu säilytetään siinä muodossa, missä ne on tallennettu. Jos verkkojulkaisu tallennetaan XML-dokumentteina, joudutaan miettimään, tallennetaanko kaikki julkaisu osat

(rakennemäärittely, sisältö, merkkaukset, linkit, tyyli ja metatieto) erikseen.

XLink-linkkistandardiehdotuksen mukaisesti linkit voidaan ryhmitellä ja tallentaa julkaisusta erilleen. Näin niiden hallinta onkin yksinkertaisempaa kuin jos ne tallennettaisiin mukaan julkaisuihin. Jos julkaisun sijainti muuttuu, voidaan muuttaa myös siihen viittaavat linkit silloin, kun linkit on tallennettu erilleen.

XSL-tyylistandardiehdotuksen mukaan määritelty ulkoasu on mahdollista arkistoida erillään julkaisun sisällöstä. Tyylistandardin avulla voidaan määritellä alkuperäisestä julkaisusta uusia julkaisuja, joiden esitystapa ja/tai ulkoasu poikkeavat alkuperäisestä sisällön säilyessä ennallaan. Haluttaessa voidaan arkistoida useita ulkoasuversioita. XML-standardiehdotuksen käyttökelpoisuutta arvioitaessa tuo XSL siihen yhden tärkeä ominaisuuden. Tyylistandardiehdotus on kehitetty erityisesti verkossa olevien XML-dokumenttien näytöllä esittämistä varten.

XML monipuolistaa myös tekijänoikeuksien hallintaa. XML-dokumenteissa voidaan erottaa mahdollinen rakennetyyppimäärittely, varsinainen dokumentin sisältö, merkkaukset, linkit ja ulkoasumäärittelyt toisistaan. Tekijänoikeudet kaikille näille eri osille on määriteltävissä ja sovittavissa.

XML-standardiehdotuksella on arkistoinnin kannalta myös se etu, että merkistö on kiinnitetty UNICODE-standardiin. Näin vältetään merkistön erilliseltä valinnalta, ja eri kielillä tuotetut dokumentit ovat myös kaikkialla ymmärrettävissä.

Yhteenvedona XML-työkaluista voidaan todeta, että tällä hetkellä julkisesti saatavina olevat ohjelmat ovat melko hankalia käyttää. Niiden käyttöliittymät ovat kehittymättömiä ja ohjelmat toimivat puutteellisesti. Ohjelmien käyttö vaatii hyvää perehtyneisyyttä XML-standardiehdotukseen. Käytännön kokeilut osoittivat XML:n käytön olevan vielä hyvin ohjelmistodonnaista. Yhdellä ohjelmalla voidaan käsitellä XML-dokumenteja tavalla, mikä ei toisella ohjelmalla olekaan mahdollista. Automaattinen muunnos toisesta tiedostomuodosta XML-muotoon on hankalaa. Mutta lienee selvää, että XML-ohjelmistotarjonta kehittyy hyvin nopeasti. Tällöin päästään käytännössä kokeilemaan XML:n tarjontia mahdollisuuksia.

Anneli Heimbürger, erikoistutkija
Digitaalisen median maisteriohjelma
Jyväskylän yliopisto
Email: anneli@infoma.jyu.fi

Pekka Metsäranta, pro gradu -tutkija
Digitaalisen median maisteriohjelma
Jyväskylän yliopisto
Email: pekmets@tukki.jyu.fi

LÄHTEET

[Document Object Model \(DOM\) Level 1 Specification](#)
[Extensible Stylesheet Language](#)
Leinonen, A., [XML arkistoinnissa ja käytännön kokeiluja XML-työkaluilla](#).
Leinonen, A., [XML:n käyttö verkkosovelluksissa](#).
Leinonen, A., XML-standardiperhe ja elektronisten dokumenttien arkistointi. Pro gradu -tutkielma, Tietojenkäsittelytieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto, 1998
[Mathematical Markup Language 1.0 Specification](#)
[Namespaces in XML](#)
[Resource Description Framework, Model and Syntax Specification](#)
[Resource Description Framework, Schema Specification](#)
[Synchronized Multimedia Integration Language 1.0 Specification](#)
[The XML.communite](#)
[World Wide Web Consortium](#)
[XML Linking Language \(XLink\)](#)
[XML Pointer Language](#)

[Tietolinja 2/1999](#)



Tietolinja

2/1999

PÄÄKIRJOITUS

ARTIKKELIT

Multimedian sisältötuotanto ja työkalut - EU:n uusi ohjelma kirjastoille, arkistoille ja museoille

Inkeri Salonharju

EU:n tutkimusohjelmat ovat taitekohdassa. Neljäs puiteohjelma ja sen 21 erillistä tutkimusohjelmaa ovat päättyneet viime vuoden lopussa ja samalla käynnistyi viides puiteohjelma. Ohjelmakirjoja on karsittu ja uusia temaattisia ohjelmia on vain neljä. Kirjasto-ohjelma integroituu laajempaan multimedian sisältötuotanto-ohjelmaan, jossa myös arkistot ja museot ovat keskeisessä asemassa. Lukuisat neljännen puiteohjelman tutkimushankkeet ovat kuitenkin vasta käynnistyneet ja turvaavat näin jatkuvuuden kirjastojen osalta pitkälle viidennen puiteohjelman aikaan. Uuden puiteohjelman ensimmäinen tarjouskilpailu tieteellisen- ja kulttuuriperinnön käyttöä edistäviä hankkeita varten on käynnistynyt 19.3.1999 ja ohjelman uudet vastuuhenkilöt on nimetty.

Neljännen puiteohjelman kunniakas päätös

EU:n neljäs puiteohjelma umpeutui vuoden 1998 lopussa. Nelivuotiskauden aikana kirjasto-ohjelmassa järjestettiin kaksi tarjouskilpailua ja käynnistettiin suuri määrä uusia tutkimushankkeita. Vuoden 1997 keväällä umpeutuneen jälkimmäisen tarjouskilpailun hankkeista pääosa käynnistyi vuoden 1998 alkupuolella, mutta joidenkin hankkeiden sopimusneuvottelut venyivät vuoden loppuun saakka. Hankkeet ovat kolmivuotisia ja jatkuvat siis aina vuoteen 2001, eli pitkälle viidennen puiteohjelman aikaan.

Kirjastosektori tuli mukaan tutkimusohjelmiin kolmannessa puiteohjelmassa ja vuosien 1990-1994 aikana saatiin hanketoiminta käyntiin. Kolmannen puiteohjelman keskeiset teemat olivat:

Muutos kirjastoissa

- Bibliografisten tietojen vaihto
- Kirjastojärjestelmien yhteiskäyttö
- Innovatiiviset palvelut
- Uudet työkalut ja tuotteet

Ohjelman aikana käynnistettiin 51 tutkimushanketta ja 22 tilaustutkimusta. Verkostojen luomiseksi perustettiin 3 käyttäjäryhmää ja järjestettiin 10 seminaaria. Suomi pääsi ETA-maana mukaan yhteen tutkimushankkeeseen, ONE - OPAC Network in Europe. Kyseessä oli alunperin Nordinfon rahoituksella käynnistynyt yhteispohjoismainen SR-projekti, jossa Suomen edustajana toimi Helsingin yliopiston kirjasto. Yhteistyöpohjaa laajentamalla syntyi ONE, jonka tavoitteena oli Euroopan laajuisen virtuaalikirjaston kehittäminen Z39.50 standardin avulla.

Neljäs puiteohjelma vuosina 1994-1998 oli sisällöllisesti jatkoa kolmannelle. Suomi tuli EU:n jäsenmaaksi vuoden 1995 alussa ja pääsi mukaan uuteen puiteohjelmaan aktiivisesti heti alusta. Ohjelman teemat olivat:

Uusi Eurooppalainen kirjastoinfrastruktuuri

- Verkkopohjaiset paikalliset palvelut
- Kirjastojärjestelmien väliset yhteispalvelut
- Verkkotiedon hyväksikäyttö

Kahden tarjouskilpailun tuloksena käynnistettiin 32 tutkimushanketta ja lukuisia tilaustutkimuksia. Verkostoja kehitettiin kuuden käyttäjäryhmän sekä lukuisien asiantuntijaseminaarien ja konferenssien avulla. Yhteistyö Itä-Euroopan maiden kanssa käynnistettiin ja lukuisia selvityksiä tehtiin mm. alueen kirjastojen taloudesta ja tietojärjestelmistä. Itä-Euroopan maiden kirjastoja otettiin myös mukaan tutkimushankkeisiin erillisellä INCO-rahoituksella.

Neljäs puiteohjelma oli suomalaisten kirjastojen kannalta suuri menestys. Ensimmäisessä tarjouskilpailussa vuonna 1995 suomalaisia osallistujia pääsi mukaan jo neljään tutkimushankkeeseen, jotka olivat:

- CHILIAS - lapset elektronisen kirjaston käyttäjinä.
- BALTICSEAWEB - graafinen käyttöliittymä Itämeritietoon.
- CoBRA - kansalliskirjastojen yleistyön aktivoija elektronisen aineiston käsittelyssä ja käytössä.
- PUBLICA - yleisten kirjastojen yhteistyöforum.

Varsinaisen läpimurron suomalaiset osallistajat tekivät neljännen puiteohjelman toisessa tarjouskilpailussa syksyllä 1997. Tarjouskilpailussa arvioituista 75 hanke-ehdotuksesta 16 sisälsi yhteensä 27 suomalaista osapuolta. Toteutettavaksi hyväksyttiin 24 hanketta, joista kymmenessä hankkeessa oli yhteensä 16 suomalaista osallistajaorganisaatiota. Suomalaisen menestys oli merkittävä ja se ohitti kaikki muut Pohjoismaat samoin kuin muut uudet EU:n jäsenmaat.

Yhteenveto kirjasto-ohjelman hankkeista, joissa on suomalaisia osallistujia

Akronyymi	Nimi	Suomalaiset osallistajat
CHILIAS	Children in Libraries: improving multimedia virtual library access and information skills	Akateeminen tietopalvelu, Kuntaliitto, Vantaan kaupunki - Koulun tietokeskus, ICL Data oy, Helsingin yliopisto
BALTICSEAWEB	Geographical user interface for network-based Baltic Marine Environment Information System	VTT Tietopalvelu
CoBRA	Computerised Bibliographic Record Actions	Helsingin yliopiston kirjasto
PUBLICA	Public Libraries Concerted Action	Helsingin kaupungin kirjast
NEDLIB	Networked European Deposit Library	Helsingin yliopiston kirjasto
DIEPER	Digitised European Periodicals	Helsingin yliopiston kirjasto
EULER	European Libraries and Electronic Resources in Mathematical Science	European Mathematical Society
TECUP	Test-Bed Implementation of the ECUP Framework	Helsingin yliopiston kirjasto, Kopiosto
ONE-2	OPAC Network in Europe	Helsingin yliopiston kirjasto
VERITY	Virtual and Electronic Resources for Information Skills Training for Young People	Akateeminen tietopalvelu, Kuntaliitto, Vantaan kaupunki - Koulun tietokeskus, ICL Data oy, Helsingin yliopisto
DEDICATE	Distance Education Information Courses through Networks	Teknillinen korkeakoulu
EXPLOIT	Pan-European Exploitation of the Results of the Library Programme	Nordinfo
PUBLICA II	Public Libraries Concerted Action II	Helsingin kaupunginkirjasto
CECUP	Cenral and Eastern European Copyright User Platform	Tuula Haavisto

Hankkeiden tarkempi esittely on tämän lehden EU-hankkeet-palstalla

Viidennessä puiteohjelmassa kirjastoille ei enää omaa sektoria

Viiden puiteohjelma käynnistyi vuoden 1998 lopussa. Puiteohjelman kokonaisbudjetti on 16.300 mecia, josta pääosa tulee EU rahoituksena ja pieni lisäosuus Euratom-rahoituksena. Ohjelma jatkuu vuoteen 2002.

Temaattiset ohjelmat ovat:

1. Elämänlaatu ja luonnonvarojen hallinta
2. Käyttäjystävällinen tietoyhteiskunta
3. Kilpailukykyinen ja kestävä kasvu
4. Ekosysteemin suojele

Kirjastojen kannalta keskeinen on Käyttäjystävällinen tietoyhteiskunta -ohjelma, joka jakautuu neljään avaintoimeen:

1. Kansalaisille tarkoitetut järjestelmät ja palvelut
2. Uudet työtavat ja kaupankäynti verkossa
3. Multimedian sisältötuotanto ja työkalut
4. Keskeiset teknologiat ja perusrakenteet

Multimedian sisältötuotanto kattaa laajan alueen, johon kuuluvat kulttuurin, opetuksen ja kielen tutkimus, multimedia- ja audiovisuaalinen julkaisutuotanto sekä sisältötuotannon teknologioiden ja työkalujen kehittäminen. Itse sisältötuotantoa sinänsä ei rahoiteta, vain alueen innovatiivista kehittämistä.

Multimedian sisältötuotanto jakautuu neljään päälinjaan:

1. Interaktiivinen elektroninen julkaiseminen
2. Opetus ja koulutus
3. Uudet kieliteknologiat
4. Tiedon hakuun, suodattamiseen ja analysointiin tarkoitetut kehittyneet teknologiat

Kirjastojen kannalta päälinjoista innovatiivinen elektroninen julkaiseminen on keskeinen. Se kattaa menetelmät multimediajulkaisujen luomiseen ja strukturointiin, vastaanottajakohtaisen informaation jakelun sekä tieteellisen- ja kulttuuriaineiston verkkotiedonhaun kirjastojen, arkistojen ja museoiden kokoelmista.

Interaktiivinen elektroninen julkaiseminen ja digitaalinen kulttuuriperintö keskittyvät tulevaisuuden julkaisujärjestelmin ja erilaisten sisältöjen tuottamiseen. Kirjastot, museot ja arkistot aktivoidaan kehittämään kansalaisille uudenlaisia palveluja. Painopistealueita ovat luovuus sisältötuotannossa, sisältöjen räätälöitävyys ja digitaalisen informaation innovatiivinen käyttö.

Organisaatio ja yhteyshenkilöt

EU:n komissiossa yhteystahona on DGXIII, jonka uusi nimi on *Information Society: Telecommunications, Markets, Technologies - Innovation and Exploitation of Research* (Televiestintä, tietotekniikan markkinat ja tutkimuksen hyödyntäminen). Pääosaston johtajana toimii **Robert Verrue** ja pääosasto jakautuu seitsemään alaosaan. Osaston E, *Information Society Technologies: Content, Multimedia Tools and Markets* johtajana toimii **Frans de Bruine**. Avaintoiminnon DGXIII-E2, *Cultural Heritage Applications Unit* johtajaa ei ole vielä nimitetty, vaan tehtävää hoitaa toistaiseksi **Axel Szauer**. Monille suomalaisille tuttu kirjastosektorin edellinen johtaja **Arione Iljon** toimii de Bruinen asiantuntijana. Kirjastojen, arkistojen ja museoiden käytännön yhteyshenkilö on **Concha Fernandez de la Puente**.

Viidennen puiteohjelman avaintoimintoja varten on perustettu neuvoa-antavat ryhmät, jotka toimivat asiantuntija- ja ohjauselinä sekä pitävät yhteyttä komissioon, muihin ohjelmakomiteoihin sekä neuvoa-antaviin elimiin. Neuvoa-antavat ryhmät muodostetaan 15-20 jäsenestä, jotka ovat komission tai jäsenmaiden edustajia tai ulkopuolisia sisältöasiatuntijoita. Kaikkia avaintoimia varten ei ole omaa neuvoa-antavaa ryhmää, vaan esim. koko *Käyttäjystävällistä tietoyhteiskunta-ohjelmaa* hallinnoi yksi ainoa ryhmä. Suomen edustajina siinä ovat **Janne Kuusi** Nokialta ja **Tarja Grönberg** Oslon yliopistosta.

Käyttäjystävällinen tietoyhteiskunta -ohjelman komitean suomalaiset jäsenet ovat **Petri Peltonen** Tekesistä ja **Matti Lähdeoja** opetusministeriöstä. Komitean pysyvänä asiantuntijana toimii **Annu Jylhä-Pyykönen** opetusministeriöstä. Kullakin avaintoiminnolla on lisäksi yhteyshenkilönsä ja avaintoiminnon kolme, *Multimedian sisältötuotanto ja työkalut*, vastuut jakautuvat seuraavasti: Multimedian sisältötuotannosta vastaa **Annu Jylhä-Pyykönen** ja multimedian työkaluista **Jouko Salo** Tekesistä.

Edellisten puiteohjelmien aikana käynnistettyjen kansallisten tiedotusyksikköjen, National Focal Pointien toiminta jatkuu, mutta toimiala kattaa nyt myös arkisto- ja museolaitoksen. Kotimaisena yhteysorganisaationa toimii Helsingin yliopiston kirjasto ja yhteyshenkilö on **Inkeri Salonharju**.

Tarjouskilpailu avautunut 16.3.1999

Viidennen puiteohjelman ensimmäinen tarjouskilpailu Käyttäjystävällinen tietoyhteiskunta -ohjelman osalta on avautunut 19.3.1999 ja se umpeutuu 15.6.1999. Kirjastojen, arkistojen ja museoiden toimialaan liittyy kaksi toimintalinjaa:

III.2.3: *Access to scientific and cultural heritage*, tarjouskilpailu avautunut 19.3.1999

III.2.4: *Digital preservation of cultural heritage*,

tarjouskilpailu avautuu ennakkotiedon mukaan 15.9.1999.

Tarjouskilpailun säännöt ovat yhteiset koko Käyttäjästävällinen tietoyhteiskunta -ohjelmalle. Osallistujana voi olla mikä tahansa oikeudellisesti toimikelpoinen taho EU-jäsenmaista tai muista erillisen sopimuksen tehneistä valtioista. Oikeustoimikelpoinen taho tarkoittaa tässä yhteydessä esimerkiksi yksityishenkilöä, kaupallista tai teollisuusyritystä, yliopistoa tai tutkimuslaitosta. Neljännessä puiteohjelmasta eroten kirjastot ovat menettäneet oman kiintiönsä, jonka mukaan hakkeessa tuli olla mukana ainakin yksi kirjasto. Tätä rajoitusta kirjastojen hyväksi ei ohjelmassa enää ole.

Tutkimusohjelmaan voivat osallistua EU-jäsenmaiden lisäksi täysillä oikeuksilla EU-jäsenyyttä hakeneet maat (Bulgaria, Kypros, Tšekki, Viro, Unkari, Latvia, Liettua, Puola, Romania, Slovakia ja Slovenia), erillissopimuksella EFTA ja ETA-maat (Islanti, Liechtenstein ja Norja) sekä Sveitsi. Komission harkinnan mukaan hankkeisiin voi osallistua minkä tahansa maan tai kansainvälisen organisaation jäsen omalla rahoituksellaan. Erillissopimukset omarahoitteisesta osallistumisesta on tehty Etelä-Afrikan, USAn, Kanadan, Kiinan, Australian, Argentiinan ja Venäjän kanssa. INCO2 ohjelma jatkaa yhteistyön rahoittamista kolmansien maiden ja kansainvälisten järjestöjen kanssa.

Työohjelma ja tarjouksen tekemiseen tarvittavat asiakirjat löytyvät osoitteesta <http://www.cordis.lu/ist/wp.htm>

Tieteellisen- ja kulttuuriperinnön käyttö

Toimintalinjan III.2.3 tavoitteena on ohjelman mukaan:

To improve access by citizens and professionals to Europe's fastgrowing science and culture knowledge base, through developing advanced systems and services supporting large-scale distributed, multi-disciplinary collections of cultural and scientific multi-media resources. The technological focus is on rich representations of the resources, powerful immersive features such as 3-D visualisations, real-time visual object manipulation and group interactivity, whether for multimedia retrieval, virtual galleries, mass media events or audio-visual distribution. Work is expected to develop new mixed-economy models for exploitation, repackaging and re-use. Work should also address interoperable access to distributed resources, whether through cross-domain resource discovery, interfaces or new architectures and standards, or whether through digital archives integrating library and museum objects.

Kulttuuriperinnön säilyttäminen digitaalisessa muodossa

Toimintalinjan III.2.4 tavoitteina on:

To address new ways of representing, analysing, manipulating and managing different kinds of digital cultural objects from different media sources, with special attention given to surrogates of fragile physical objects. The work should focus on the sustainable development of valuable digital repositories in Europe's libraries, museums and archives. It should address the technical and organisational problems surrounding the viability of scalable digital repositories, e.g. through testbed creation for: long-term preservation and content management in distributed heterogeneous collections (e.g. provenance, authenticity, identification and links). Particular attention should be paid to long-term accessibility, both by citizens and for scientific analysis, and to quality, affordability and acceptability.

Toimintalinjojen määrittely vaikuttaa edelleen keskeneräiseltä. Erillisistä hakuajoista huolimatta ohjelmassa on päällekkäisyyksiä ja jako toimintalinjoihin tuntuu mielivaltaiselta. Tarjouskilpailuun osallistuvien on parasta kysyä tapauskohtaisesti neuvoa komissiosta, mihin toimintalinjaan ja tarjouskilpailuun hanke-ehdotus kannattaa jättää.

Inkeri Salonharju, osastonjohtaja
Helsingin yliopisto, Kirjastotoimen verkkopalvelut
email: Inkeri.Salonharju@helsinki.fi

Yhteysosoitteita

- EU DGXIII, Cultural Heritage Applications, <http://www.echo.lu/digicult/>
- EU DGXIII, Telematics for Libraries, FP4 home page, <http://www2.echo.lu/libraries/en/libraries.html>
- EU DGXIII, IST Call for proposals, March 1999, <http://www2.echo.lu/digicult/en/fp5/mrchcall.html>
- IST, Information Desk, <http://www.cordis.lu/ist/>
- IST Programme, työ-ohjelma, <http://www.cordis.lu/ist/wp.htm>
- HYKin EU-sivu, <http://hul.helsinki.fi/eu/>
- TEKES, Käyttäjästävällinen tietoyhteiskunta, <http://www.tekes.fi/eu/ist>

Vastuuhenkilöitä

Käyttäjäystävällinen tietoyhteiskunta (IST)

Komiteanjäsenet

Petri Peltonen, Tekes, petri.peltonen@tekes.fi

Matti Lähdeoja, OPM, matti.lahdeoja@minedu.fi

Pysyvä asiantuntija

Annu Jylhä-Pyykönen, OPM, annu.jylha-pyykonen@minedu.fi

Avaintoimintokohtainen yhteyshenkilö

Avaintoiminto 3: Multimedian sisältötuotanto

Annu Jylhä-Pyykönen, OPM, annu.jylha-pyykonen@minedu.fi

Kansallinen tukipiste, NFP

Inkeri Salonharju, Helsingin yliopiston kirjasto, Inkeri.Salonharju@helsinki.fi

EU DGXIII, Cultural Heritage Applications

Axel Szauer, Director, axel.szauer@dg13.cec.be

Concha Fernandez de la Puente, contact, concha.fpuente@lux.dg13.cec.be

Tietolinja 2/1999



Tietolinja

2/1999

PÄÄKIRJOITUS

ARTIKKELIT

BALTICSEAWEB - Itämeri-tietoa verkossa

Anssi Neuvonen

Vuoden 1997 alussa käynnistynyt ja viime vuoden syksyllä päättynyt, VTT Tietopalvelun koordinoima Balticseaweb-projekti haki uusia ratkaisuja Itämeri-tiedon ongelmiin. Ensisijaisena käyttöliittymänä Balticseawebissä on [kartta](#). Kartan avulla tiedonhakija navigoi sekä elektronisiin julkaisuihin että perinteisiin kirjallisuusviitteisiin. Kartta on luonteva käyttöliittymä Itämeren suojelua ja -tutkimusta käsittelevän tiedon haussa jo tiedon luonteenkin vuoksi - onhan maantieteellä aineistossa usein keskeinen merkitys.

Itämeri-bibliografia

Merellisen ympäristön tilaa käsitteleviä artikkeleita ja julkaisuja ilmestyy jatkuvasti kaikissa Itämeren ympärysvaltioissa. Itämeren suojelukomissio, HELCOM, on 1970-luvulta lähtien koordinoinut viitetietojen keruuta yhteiseen, Itämeren ympärysvaltioissa kerättävään ja VTT Tietopalvelun kokoamaan Itämeri-bibliografiaan. Aineistosta on tuotettu myös tietokantoja, ja viitteet ovat nykyään haettavissa VINTTI-tietopankista Web-osoitteesta <http://trip.hut.fi/vtt/baltic/intro.html>.

Baltic Marine Bibliography kuuluu maailman harvojen meritietoon keskittyneiden tietokantojen joukkoon ja on tutkijoille tärkeä tiedonlähde. BALTIC-tietokanta sisältää yli 11 000 viitettä tutkimusraportteihin, lehtiartikkeleihin ja kokousesitelmiin vuodesta 1970 lähtien, aloina mm. ekologia, ekotoksikologia, meribiologia ja kalastus.

Ongelmana käyttöliittymä

Perinteisillä viitetietokannoilla on kuitenkin ongelmansa: käyttöliittymä ja itse viitteet. Internet-selaimen avulla tehtävät tiedonhaut ovat tosin tuoneet mullistuksia tiedonhakuun, mutta käyttöliittymät ovat paljolti entisenlaisia - tekstiä haetaan tekstillä. Viitteiden ongelma taas on siinä, että tiedonhakija ei ole yleensä kiinnostunut niistä, vaan alkuperäisestä tiedosta: julkaisusta, raportista tai artikkelista.

Ratkaisuna Balticseaweb

Vuoden 1997 alussa käynnistynyt, ja viime vuoden syksyllä päättynyt, VTT Tietopalvelun koordinoima Balticseaweb-projekti haki uusia ratkaisuja Itämeri-tiedon ongelmiin. Balticseaweb-projekti oli yksi EU:n telematiikkaohjelman kirjastosektorin projekteista ja se toteutettiin yhteistyönä - VTT Tietopalvelun kumppanit tulivat Itämeren eri puolilta: ruotsalainen Statens naturvårdsverk sekä saksalaiset Bundesamt für Seeschifffahrt und Hydrographie ja Bundesforschungsanstalt für Fischerei.

Ihminen hahmottaa monia asioita visuaalisesti, ja tätä taipumusta hyödynnettiin projektissa. Ensisijaisena käyttöliittymänä Balticseawebissä ei ollut tiedonhakulomake, vaan kartta. Kartan avulla tiedonhakija navigoi sekä elektronisiin julkaisuihin että perinteisiin kirjallisuusviitteisiin. Kartta on luonteva käyttöliittymä Itämeren suojelua ja -tutkimusta käsittelevän tiedon haussa jo tiedon luonteenkin vuoksi - onhan maantieteellä aineistossa usein keskeinen merkitys.

Elektronisiin julkaisuihin liittyvät ongelmat ovat monialaisia ja edellyttivät projektilta erityispanostusta. Toisin kuin viitetietokannoissa, tässä oli kysymyksessä koko tiedonjulkaisemisen kulttuuri, ei niinkään pelkkä tekniikka. Balticseaweb-hanke ei pyrkinyt mahdollittamaan - esimerkiksi ratkaisemaan elektronisen julkaisemisen copyright-ongelmia - vaan yritti osaltaan luoda entistä joustavampaa ja avoimempaa suhtautumista tieteellisen tiedon levittämiseen.

Anssi Neuvonen, suunnittelija
VTT Tietopalvelu
email: anssi.neuvonen@vtt.fi

BALTICSEAWEB - Geographical user interface for network-based Baltic Marine Environment Information System

Kotisivu: <http://www.baltic.vtt.fi/>

Osallistujat: 4 osallistujaa

Koordinaattori: VTT Tietopalvelut

Kesto: 2/1997 - 9/1998

Yhteyshenkilö: VTT Tietopalvelut: Sauli Laitinen, p. (09) 456 4370
email: Sauli.Laitinen@vtt.fi ja Anssi Neuvonen, p. (09) 456 4423, email: Anssi.Neuvonen@vtt.fi



Tietolinja

2/1999

[PÄÄKIRJOITUS](#)

[ARTIKKELIT](#)

CECUP herättää tekijänoikeustietoisuuteen

Tuula Haavisto

Tekijänoikeudet ovat maailmanlaajuinen kysymys. Elektronisen aineiston käytön kansainvälisistä raameista sovittiin valtioiden välillä Genevessä 1996, kun YK:n alainen WIPO (World Intellectual Property Organisation) hyväksyi kaksi lisäystä vuonna 1886 solmittuun Bernin sopimukseen: tekijänoikeussopimus sekä esittäviä taiteita ja äänitteitä koskeva sopimus. Näiden sopimusten takia kutakuinkin kaikki maailman maat joutuvat uusimaan tekijänoikeuslainsäädäntöään vastaamaan elektronisen ympäristön haasteisiin.

Euroopassa tilanne on monimutkaisempi. Tekijänoikeusasiat luetaan EU:ssa sisämarkkinapolitiikkaan. Siksi niistä säädetään myös Euroopan Unionin tasolla. Vasta yhteisen direktiivin hyväksymisen jälkeen EU:n jäsenmaat pääsevät muuttamaan omaa lainsäädäntöään, ja silloinkin vain yhteisön tarkentamissa puitteissa - tähän on kirjastoalankin kuuma peruna. EU:n direktiivien vaikutus ulottuu sen rajojen ulkopuolellekin. Käytännössä esim. Islannin, Norjan ja Sveitsin on seurailtava sen linjoja, puhumattakaan maista jotka ovat hakemassa EU:n jäsenyyttä.

Parhaillaan onkin meneillään kymmenen maan jäseneksiottamisprosessi Euroopan Unioniin. Nämä maat ulottuvat Baltiasta Puolan ja Unkarin kautta Romaniaan ja Bulgariaan. EU:ssa on panostettu reippaasti niiden eri ammattiryhmien valmentamiseen markkinatalouteen.

Mm. CECUP-projektissa prosessit kohtaavat. CECUP tarkoittaa Central and Eastern European Copyright User Platformia, ja sen tarkoitus on nostaa kirjastonhoitajien tekijänoikeustietoisuutta EU:n jäseniksi pyrkivissä maissa. Myöhemmin otetaan yhteyttä tekijänoikeuden haltijoihin näissä maissa yhteisten menettelytapojen löytämiseksi.

Projektin rahoittaa Euroopan Komissio 4. Tutkimus- ja kehittämispuiteohjelman osasta Telematics for Libraries, joka tunnetaan yleisemmin Ariane Iljonin toimistona. Sen hallinnoinnista vastaa eurooppalainen kirjastojärjestömme EBLIDA. Ainoana palkattuna työntekijänä olen minä projektipäällikön nimekkeellä. Moni luulee että tällaista työtä tehdään Brysselistä, mutta se ei pidä paikkaansa: istun Helsingissä Arabianrannassa desk-share -periaatteella toimivan Työtorin tiloissa.

Malli ECUPilta

CECUPin malli on otettu tunnetusta ECUP-projektista, jota läntisessä Euroopassa pyöritettiin 1994-1998. Työtapana on järjestää tekijänoikeutta käsittelevä workshop jokaisessa 10 CECUP-maassa. Tätä varten projektissa on partnerina kunkin maan kirjastojärjestö, joka tekee työt paikan päällä. Se tarttuu myös workshopin jälkeen mahdollisiin jatkotoimiin. Projektilla on erittäin toimiva ja aktiivinen ohjausryhmä (steering group). Siinä on jäsen joka maasta ja eri tyyppisistä kirjastoista, mukana on myös yksi oikeusoppinut Prahan yliopistosta.

Projektiin kuuluu myös katsauksen laatiminen näiden maiden tekijänoikeuslainsäädäntöön kirjastojen kannalta. Raportti on tätä kirjoitettaessa toisessa koeluvussa ohjausryhmällä. Monenlaista työtä tehneenä voin todeta että kymmenen vaihtelevantasoiselle englannille käännetyn tekijänoikeuslain lukeminen ja analysointi on helpommin sanottu kuin tehty... Saattaa olla että alkuvuodesta julkistettava versio on vain väliraportti, ja lopullinen julkaisu annetaan ulos vasta projektin päättyttyä. Ts. kirjoituspöytätyönä ei pysty ulottumaan näiden maiden tilanteisiin tarpeeksi perusteellisesti.

Samoja ja eri elementtejä

Tyypillinen esimerkki siitä, että monet asiat saavat selityksensä ja/tai uutta ulottuvuutta vasta paikan päällä itse workshopeissa, on kopiointi yksityisiin tarkoituksiin. Länsieurooppalainen pitää itsestään selvänä, että tällainen kopiointi on järjestetty kirjastoissa itsepalveluna, jolloin koko prosessi säilyy selkeästi yksilön omana toimintana. Mutta Itä- ja Keski-Euroopassa mentaliteetti ei toistaiseksi suosi kopiointiautomaattien tarjoamista: paperit varastetaan, koneet rikotaan etc. Käytännössä kirjastohenkilökunta kopioi myös silloin, kun kopio tulee yksityisiin tarkoituksiin. Tästä johtuen raja yksityisen kopioinnin ja kirjaston kopioinnin välillä asettuu eri tavoin kuin esim. Suomessa, ja tämä pitäisi noteerata myös lakitekstissä. Joidenkin maiden laeissa tämä onkin otettu huomioon. Mm. Romanian lain §33(1)d kuuluu: [on sallittua] ...the reproduction of brief excerpts from works for information or research **within the framework of** libraries, museums, film archives, sound archives, archives of cultural or scientific non-profit public institutions. [lihav. TH]

Edelläkuvatusuasta huolimatta kirjastonäkökulma on ollut yleisesti ottaen sivussa tekijänoikeuslakeja laadittaessa. CECUPin tekemän kyselyn mukaan vain Latviassa on aikoinaan tekijänoikeuslaista pyydetty lausuntoa myös kirjastoilta. Unkarissa istuu parhaillaan lakiuudistustyöryhmä, jossa on mukana kirjastojen edustaja. Yksi CECUPin tavoitteista on rohkaista kirjastojärjestöjä ja muita kirjastotoimijoita vaikuttamaan, kun tekijänoikeuslakeja muutetaan tai kun niiden tulkinnan rajoja haetaan.

Kirjava tekijänoikeuslainsäädäntö

CECUP-maiden lait periytyvät eri vuosikymmeniltä. Eri-ikäisiä lakeja vertaamalla huomaa selvän linjamuutoksen. Sosialismin ajan lait olivat varsin suosiolisia sekä yksityisille käyttäjille että varsinkin kirjastoille. Tämä näkyy esim. Unkarin toistaiseksi voimassaolevassa laissa. Oikeudenomistajat ovat sitä vahvemmillä, mitä uudemmassa laista on kyse. Omalaatuisuudessaan huippua edustaa Slovakiassa Meciarin aikana 1997 hyväksytty laki, jossa erikseen kielletään levitysoikeuden raukeaminen. Tästä seuraa, että kirjastojen (ja kirjakauppojen) on solmittava lisenssisopimukset myös painotuotteiden edelleen levittämisestä. Yleensä tekijänoikeuslakiin kirjoitetaan pykälä, jossa todetaan että tekijän oikeus määrätä ainakin painetun teoksensa ja sen kopioiden levittämisestä lakkaa ensimmäisessä myynnissä tai muussa luovutuksessa. Slovakian kirja-ala odottaa asiaan parannusta kun Meciarin puolue hävisi viime syksynä vaalit.

Lainsäädännön uudistushankkeita on meneillään lähes joka maassa. Merkittävä motiivi teknisen kehityksen ja EU-harmonisoinnin lisäksi on piratismiin vastainen taistelu. Piratismi on suuri ja todellinen ongelma, jonka ratkaisuyrityksiä EU:kin seuraa tarkasti.

Workshopit ovat suosittuja

Kaksi CECUP-workshopia on toistaiseksi pidetty. Ne ovat osoittaneet että tiedonhalu on suuri. Vilnassa osallistujia oli 60, Ljubljanassa Sloveniassa jopa 120. Tiedon taso vaihtelee. Esim. Slovenian tekijänoikeuslaki pakottaa kirjastot lukemaan sitä ällästikun kanssa, jos haluavat olla laillisia. Liettuassa sen sijaan on vielä toistaiseksi voimassa vuoden 1994 hyvin ylimalkainen laki, jota kirjastoissa ei ole edes tunnettu. Parlamentin käsittelyssä oleva laki vastaa nykyaikaisia länsieurooppalaisia lakeja. Molemmissa paikoissa päätettiin perustaa kirjastoalan tekijänoikeustyöryhmä.

Yksi ongelma tekijänoikeusasioissa ainakin joissain CECUP-maissa on se, että lainsäädäntö saattaa olla tyylikäs ja selkeä, mutta kukaan ei tunne eikä noudata sitä, eivät kirjastonhoitajatkaan. Tämä onkin ollut yhtenä motivaationa, kun Euroopan Komissio on halunnut rahoittaa CECUPin tapaista hanketta.

CECUPin web-sivut on julkistettu äskettäin: www.eblida.org/cecup/. Ne on integroitu ECUP-sivuihin, jotka ovat euroopanlaajuinen mainio tekijänoikeuslähde kirjastonäkökulmasta.

Projektilla on yhteyksiä myös Soroksen Open Society Foundationeihin. Kansalliset projektipartnerit ovat saaneet säätiöiltä rahaa workshopien aineistojen kääntämiseen ja simultaanitulkkaukseen. Projektin ulkopuolella olen myös pitänyt vastaavan workshopin Tiranassa Albaniassa. Senkin rahoitti kansallinen Soroksen säätiö. Kokemukset Albaniasta olivat hyvin samanlaiset kuin Liettuasta ja Sloveniasta.

Ratkaiseva ammattitaito

Olen näissä tilaisuuksissa tullut entistä vakuuttuneemmaksi siitä, että motivaation lisäksi koulutustaso on kirjastotyössä ratkaisevin elementti ja resurssi. Dramaattisimmin tämä näkyi Albaniassa. Sen kirjastoihin ei ole ostettu ulkomaista kirjallisuutta tällä vuosikymmenellä (totta on!), mutta maan kirjastonhoitajat ovat ammattitaitoisia ja ammattiylpeitä. He seuraavat kansainvälistä kehitystä niiden muutaman kollegan kautta, jotka pääsevät matkustamaan. Ilmapiiri workshopissa Tiranassa oli hyvin vastaanottava, eikä kuulijoille tuottanut vaikeuksia seurata näinkään monimutkaista ja uutta asiaa. Sama näkyi Vilnassa ja Ljubljanassa, joissa kuitenkin suhteellisen monella kirjastonhoitajalla on ollut kontakteja ulkomaille ja voidaan esim. seurata kansainvälistä lehdistöä.

Tekijänoikeus on politiikkaa

Moni sijoittaa korvatulpat paikoilleen kun kuuleekin sanan tekijänoikeudet, huonon omantunnon uhalla. Minulle tekijänoikeuksista on tullut mitä mielenkiintoisin alue kun olen nähnyt, että se ei ole mitään juristeriaa vaan ihan selvää politiikkaa. Näinä aikoina ratkaistaan se, millainen tasapaino - tai tasapainottomuus - rakennetaan Euroopassa erilaisten intressiryhmien välille.

On antoisaa ja palkitsevaa olla viemässä tätä oivallusta sellaisten kollegojen pariin, jotka ovat tiedonhaluisia, mutta joiden tiedonhalua ei ole aiemmin tyydytetty.

Tuula Haavisto, [CECUP](http://www.eblida.org/cecup/) Project Manager

Email: tuulah@fla.fi

CECUP - Central and Eastern European Copyright User Platform	
Kotisivu:	http://www.eblida.org/cecup/info/frinfo.htm
Osallistujat:	10 kirjastoalan järjestöä
Koordinaattori:	EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations)
Kesto:	07/1998 - 12/1999
Yhteyshenkilö:	Tuula Haavisto p. 040 5689396, email: tuulah@fla.fi

Tietolinja 2/1999



Tietolinja

2/1999

PÄÄKIRJOITUS

ARTIKKELIT

CoBRA - Euroopan kansalliskirjastojen forum

Esko Häkli

Euroopan unionin kirjasto-ohjelmaa toteuttaessaan komissio joutui havaitsemaan, etteivät Euroopan suuret kansalliskirjastot, eivät tosin pienetkään, lähteneet oma-aloitteisesti hakemaan projektirahaa kirjasto-ohjelmasta. Toisaalta komissio oli käytännön tasolla nähnyt, että kansalliskirjastot kykenivät yhteistyöhön mm. kehittäessään yhteistä CD-ROM -ratkaisua. Komissio otti tästä syystä yhteyttä Euroopan kansalliskirjastojen yhteiselimeen CENL:iin toimivan menettelytavan kehittämiseksi.

Lopputuloksena oli järjestely, jota EU:n terminologian mukaan kutsuttiin nimellä concerted action. CENL valitsi kansalliskirjastoja edustavan asiantuntijaforumin, ja komissio rahoitti sen toiminnan. Muodollisesti komission yhteistyöpartnerina toimi British Library, koska CENL ei tuossa vaiheessa ollut juridinen henkilö. British Library on hoitanut myös hankkeen sihteeristön tehtävät.

CoBRA

EU:n terminologiassa näin käynnistetty hanke oli projekti, ja projektilla oli oltava oma akronyymi. Siksi valittiin CoBRA, joka tavalla tai toisella johdettiin nimestä Computerised Bibliographic Record Actions. CoBRA:n ensimmäinen kausi alkoi joulukuussa 1993 ja kesti maaliskuuhun 1996. Toiminta rahoitettiin tutkimuksen kolmannesta puiteohjelmasta.

Hankkeen johtoryhmään eli CoBRA Forumiin osallistuivat seuraavat kansalliskirjastot:

The British Library (puheenjohtaja ja sihteeri)
Die Deutsche Bibliothek
Bibliothèque nationale de France
Koninklijke Bibliotheek
Biblioteca Nacional de Lisboa
Helsingin yliopiston kirjasto
Schweizerische Landesbibliothek
sekä havainnoitsijana *Liettuan kansalliskirjasto*

Helsingin yliopiston kirjasto on edustanut ryhmässä periaatteessa kaikkia pohjoismaisia kansalliskirjastoja, joita on myös säännöllisesti informoitu forumin toiminnasta.

Työskentely on tapahtunut jaostoissa (työryhmissä). Allekirjoittanut toimi ensimmäisen kauden aikana yhden työryhmän puheenjohtajana. Työryhmien jäsenet olivat kansalliskirjastojen asiantuntijoita myös sellaisista kirjastoista, jotka eivät olleet edustettuina itse forumissa.

CoBRA+

Forumin toiminta jatkui myös neljännen puiteohjelman aikana. Komission rahoitusta saatiin vuodesta 1996 vuodenvaihteeseen 1998/99. Uudessa projektisopimuksessa hankkeen nimeä tarkistettiin, jotta se erottuisi edellisen ohjelman hankkeesta. Nimeksi tuli CoBRA+. Forumin kokoonpano säilyi ennallaan. Tosin kirjastojen edustajat ovat saattaneet jossakin määrin vaihdella, vaikka periaatteessa kirjastoja ovat edustaneet niiden johtajat.

Kun ensimmäisen kauden työskentelyn pääpaino oli bibliografisten tietojen käyttöön tarvittavien menetelmien kehittämisessä, suuntautui työskentely toisella kaudella entistä selvemmin elektronisten aineistojen käsittelyyn.

CoBRA+:n päätavoitteet olivat:

- levittää tietoa käynnissä olevista ja uusista projekteista sekä edistää niiden tulosten hyödyntämistä
- selvittää kansalliskirjastojen ongelmia vapaakappalekäytännön, kokoelmien kehittämisen sekä elektronisten julkaisujen pitkäaikaiskäytön alueilla
- edistää voimavarojen yhteiskäyttöä (resource sharing) käyttämällä hyväksi tietopalveluja ja kokoelmien saatavuutta verkon välityksellä
- selvittää bibliografiseen kontrolliin liittyviä kysymyksiä mukaan lukien metadatan käyttö elektronisten aineistojen yhteydessä

Työskentely on tapahtunut pääasiallisesti kahdessa työryhmässä. Task Group A on kehitellyt metadataan ja elektronisten julkaisujen bibliografiseen seurantaan liittyviä hankkeita ja Task Group B hankkeita, joiden kohteena ovat elektroniset julkaisut. Työryhmien lisäksi on toiminut erityinen Exploitation Steering Group, jonka tehtävänä on ollut kehittää menetelmiä projektien tulosten hyödyntämiseksi ja tunnetuksi tekemiseksi.

CoBRA:n jatko

Komission rahoituksen päättyessä CENL teki yleiskokouksessaan lokakuussa 1998 päätöksen muodostaa CoBRA:sta pysyvä työryhmä. Sille voidaan hankkia komission rahoitusta, mutta sen olemassaolo ei ole riippuvainen tästä rahoituksesta. Osallistuvat kirjastot ovat

ainakin toistaiseksi sitoutuneet maksamaan omat kustannuksensa, minkä lisäksi British Library on ilmoittanut vastaavansa sihteeristön kustannuksista. Tällä hetkellä ei ole tietoa siitä, miten projektikehittelyn aiheuttamat kustannukset katetaan.

On mielenkiintoista nähdä, saadaanko hankkeelle jatkorahoitusta tutkimuksen viidennessä puiteohjelmasta. Hanke on tähän mennessä ollut kiistattomasti menestyksellinen. Se on kehittänyt merkityksellisiä projekteja, joille on saatu komissiosta rahoitusta. Mutta ennen kaikkea se on saanut kansalliskirjastot osallistumaan näihin projekteihin. Mikäli komissio on kiinnostunut menestyksellisistä kirjastoprojekteista, CoBRA:n toiminnan tukeminen olisi selvästi sen etujen mukaista. Näyttää kuin komissio ei vielääkään olisi havainnut sitä tosiasiaa, ettei se ole projektien ainoa rahoittaja. Projekteihin osallistuvat laitokset ovat yhtä tärkeitä rahoittajia kuin komissiokin, ja ennen kaikkea ne tuovat hankkeisiin sekä sisällön että sen asiantuntemuksen, jota ilman mitään projektia ei voida toteuttaa. Yhteistyökumppaneita olisi sen takia parempi houkutella mukaan kuin kohdella alamaaisina anojina.

CoBRA:n jatkokokoonpano on säilynyt muuttumattomana. Ainoastaan havainnoitsijana toiminut Liettuan kansalliskirjasto on vaihtunut Slovenian kansalliskirjastoon (Narodna in Univerzitetna Knjižnica).

CoBRA:n projektit

CoBRA on kehittänyt kaksi suurta projektia, jotka ovat BIBLINK ja NEDLIB. BIBLINK kehittää mallia, jonka avulla elektronisten aineistojen julkaisijat, ennen muuta fyysisellä välineellä (CD-ROM) ilmestyvien julkaisujen kustantajat, voivat luoda toiminnallisen yhteyden oman maansa kansallisbibliografian toimituksen kanssa. Tavoitteena on järjestely, jonka avulla julkaisujen bibliografiset tiedot ja metadata saadaan luoduksi mahdollisimman käytännöllisesti ja luotettavasti ja toimitetuksi välittömästi sekä kustantajan että kansallisbibliografian käyttöön. Hankkeeseen sisältyy metadatan muuntaminen Marc-muotoon. Projektin vastuuorganisaationa on British Library, mutta projektin johto on ulkopuolisen yrityksen käsissä (Level-7 Limited). BIBLINK-hankkeen perusajatus kehitettiin johtamassani työryhmässä.

NEDLIB:n tehtävänä on tuottaa ratkaisu, jonka avulla kansalliskirjastot voivat hallita ja arkistoida elektronisten julkaisujen vapaakappaleaineistoa. Tavoitteena on luoda verkottunut eurooppalainen vapaakappalekirjasto (networked European deposit library) ja sen tarvitsema infrastruktuuri. Suurena periaatekysymyksenä hanketta suunniteltaessa oli se, tuleeko se ulottaa myös verkkojulkaisuihin vai pelkästään fyysisellä välineellä ilmestyneisiin julkaisuihin. Erityisesti ranskalaiset puolsivat jälkimmäistä linjaa. Suomalaiset pitivät verkkojulkaisujen mukaan ottamista välttämättömänä, varsinkin kun vapaakappalelakeja oltiin kaikissa Pohjoismaissa uudistamassa siihen suuntaan. Meidän ansiostamme hankkeeseen sisällytettiin jopa vapaan verkkoaineiston haravointi. NEDLIB-hankkeen vastuuorganisaationa on Hollannin Kuninkaallinen kirjasto. Oma kirjastomme on siinä niin ikään mukana. Itse asiassa rohkenen sanoa, että panoksemme hankkeen toteutumisen kannalta oli ratkaiseva siinä vaiheessa, kun kävi ilmi, ettei British Library katsonut voivansa lähteä mukaan, ja suuri epätietoisuus vallitsi siitä, oliko hanketta ylimalkaan syytä käynnistää.

Muita projekteja ovat olleet mm.:

- **FLEX** (File labelling). Varsin tekninen projekti, jonka avulla luotiin nimeämismenettely bibliografisille tiedostoille, jotta niitä voitaisiin siirtää verkossa.
- **CHASE** (Character set standardisation). Projekti testasi strategioita, joitten avulla voidaan siirtää käyttämään UNICODE-standardia ja kehitti prototyyppiohjelmistoa.
- **AUTHOR**. Testaushanke, jonka avulla tutkittiin kansallisten nimien auktoriteettitiedostojen yhdistämistä verkon avulla ja konvertointia UNIMARC-formaattiin.
- **UNIMARC**. Projekti testasi UNIMARC-formaatin käyttöä monikansallisessa tietokannassa. Kohteena oli CERL:in tietokanta.
- **METRIC**. Projektin avulla kehitettiin menetelmiä kansallisbibliografiatietokantojen analysoimiseksi tilastollisin menetelmin erilaisiin tarkoituksiin, esimerkiksi kustantajien tarpeisiin.

Projektien ohella on saatu aikaan kaksi tutkimusta. Niistä toinen käsitteli kansallisbibliografiatoiminnan malleja Euroopassa (MODELS) ja toinen elektronisen aineiston vapaakappaletoimintaan liittyviä kysymyksiä (ELDEP). Erityisesti tämä jälkimmäinen, jonka komissio on julkaissut omassa sarjassaan, on osoittautunut perusteokseksi valmisteltaessa vapaakappalelakien uudistamista. Sen tiedot ovat: J.S. Mackenzie Owen and J. van de Walle, Deposit collections of electronic publications. Luxembourg 1996. EUR16910.

CoBRA:n saavutukset ja tulevaisuus

CoBRA on onnistunut kohdentamaan toimintansa kansalliskirjastojen olennaisimpiin yhteisiin verkkokehityshankkeisiin. Kenties vieläkin tärkeämpää on, että CoBRA:n ansiosta Euroopan kansalliskirjastot ovat luoneet hyvin toimivan ja kiinteän yhteistyön, joka tulee tarjoamaan toimintamallin myös monien muitten tehtävien ratkaisemiselle. Työryhmätyöskentelyn ansiosta toimintaan ovat voineet osallistua nekin kirjastot, jotka eivät ole olleet edustettuina itse forumissa.

Tutkimuksen viides puiteohjelma painottaa entistä voimakkaammin arkistojen, kirjastojen ja museoitte yhteistyötä ja yhteishankkeita. Edellä sanotun taustaa vasten on ilmeistä, että kansalliskirjastoilla on erinomaiset valmiudet kehittää eurooppalaisia yhteishankkeita. Emme tiedä, miltä valmiudet näyttävät arkistojen ja museoiden alueella. Joka tapauksessa on päätetty, ettei CoBRA:n toimialaa laajenneta kansalliskirjastojen ulkopuolelle, vaikka yhteistyötä arkistojen ja museoiden kanssa pidetäänkin välttämättömänä.

Esko Häkli, ylikirjastonhoitaja
Helsingin yliopiston kirjasto
email: Esko.Hakli@helsinki.fi

Lisätietoja:

CoBRA+ - Computerised Bibliographic Record Actions: <http://www.bl.uk/information/cobra.html>

Ross Bourne, Towards bibliographical co-operation amongst European national libraries. - LIBER Quarterly 8 (1998) s. 106-109.



Tietolinja 2/1999

PÄÄKIRJOITUS

ARTIKKELIT

DEDICATE kouluttaa tiedon taitojen kouluttajia

Irma Pasanen-Tuomainen

DEDICATE-projektissa koulutetaan tiedon taitojen kouluttajia etäopetuksen avulla ja hankkeen yhteydessä pyritään kehittämään etäopetuksessa tarvittavia tukimuotoja sekä kurssilaisten että heidän opettajiensa näkökulmasta. Projekti aloitettiin virallisesti toukokuussa 1998 ja se päättyy syksyllä 1999. Hankkeen taustalla on projektiin osallistuvien yliopistojen ja kirjastojen pitkään jatkunut yhteistyö, jonka merkitys projektin toteutumiselle on ollut suuri.

Teknillisen korkeakoulun kirjasto on mukana kehittämässä tiedon taitojen etäopetukseen liittyvää koulutusta EU:n kirjastojen telematiikkaohjelman hankkeessa nimeltä [DEDICATE - Distance Education Information Courses with Access Through Networks](#).

Englannin kielen käsitteelle Information Literacy, joka muodostaa DEDICATE-projektin ytimen, ei liene vielä olemassa virallista suomenkielistä käännöstä. Käsitteen tarkoittamaa kykyä löytää, arvioida, käyttää ja välittää tietoa sen kaikissa muodoissa voisi ehkä yleistää kutsua tiedon taidoiksi. Näiden taitojen opiskelussa yhdistyvät kirjaston käyttäjäkoulutus, tietokoneen käyttö työvälineenä, median käyttö, teknologian osaaminen, etiikka, kriittinen ajattelu ja viestintätaidot.

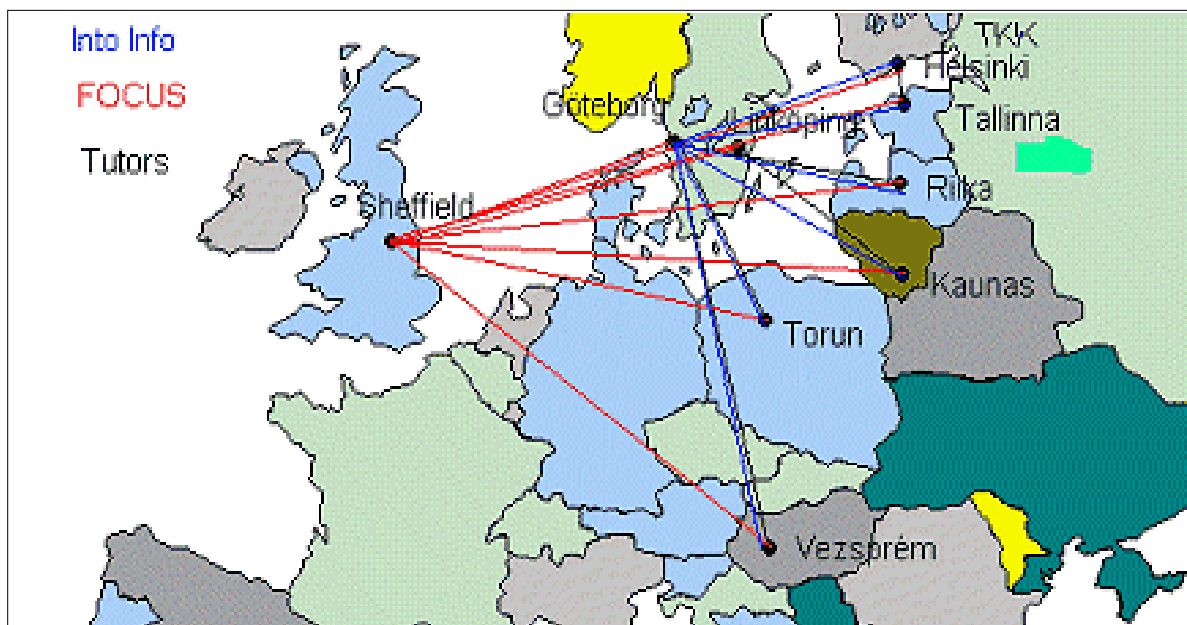
DEDICATE-projektissa koulutetaan tiedon taitojen kouluttajia etäopetuksen avulla ja hankkeen yhteydessä pyritään kehittämään etäopetuksessa tarvittavia tukimuotoja sekä kurssilaisten että heidän opettajiensa näkökulmasta. Projekti käynnistymisen myöhästyneen muutamien kuukauden ja tästä aiheutui hankaluuksia suunniteltuun aikatauluun. Viimein toukokuussa 1998 projekti aloitettiin virallisesti ja se päättyy syksyllä 1999. Hankkeen taustalla on projektiin osallistuvien yliopistojen ja kirjastojen pitkään jatkunut yhteistyö, jonka merkitys projektin toteutumiselle on ollut suuri. Jo syksyllä 1995 valmistelimme Nordinfon tuella pohjoismaisten ja Baltian maiden teknillisten yliopistokirjastojen johtajien tapaamista verkossa tapahtuvaan yhteistyöhön ja käyttäjäkoulutukseen liittyen ¹. Tapaaminen toimikin eräänlaisena katalyyttinä DEDICATE-projektille. Hanke-ehdotuksen edetessä komissiossa sieltä ehdotettiin mukaan otettavaksi lisäpartneriksi Puolan Torunissa sijaitsevan Nicholas Copernikus yliopiston tiedonhallinnan koulutuskeskusta, muut projektiin osallistuvat olivat siis toisilleen jo vanhoja tuttuja.

Projektin työvälineinä käytetään kahta aiemmin kehitettyä tuotetta. [Into Info](#) on EU:n rahoittaman EDUCATE -projektin lopputuote, interaktiivinen etäopetusohjelma teknistieteellisen tiedonhaun ja tiedonhankinnan koulutukseen. Se sisältää eri tekniikan alueille laadittuja kokonaisuuksia, joissa kussakin on käsitelty alan tiedonlähteitä, tiedonvälitystä ja systemaattista tiedonhakua. Tämä Chalmersin teknillisen korkeakoulun tuotteistama etäopetusohjelma on ollut integroituna osana TKK:n kirjaston omaa verkossa olevaa koulutusta jo usean vuoden ajan - <http://www.hut.fi/Yksikot/Kirjasto/Palvelut/Koulutus>.

Toinen työväline on [FOCUS-konferenssiohjelmiston](#) ympärille laadittu oppimis- ja opiskeluympäristö. FOCUS on englannissa kehitetty räätälöitävissä oleva ohjelmisto, joka DEDICATE-kurssin yhteydessä sisältää kaikille yhteisen keskustelu- ja kurssialueen, kalenterin sekä tutoreille varatun alueen. Sheffieldin yliopiston informaatiotutkimuksen laitos on aikaisemmin eLib ohjelman hankkeessa kehittänyt etäopetuksen tukea tähän ohjelmistoon liittyen.

Projektissa kehitetty tiedon taitojen kurssi tarjoaa osallistujille, tuleville tiedon taitojen kouluttajille mahdollisuuden hankkia käytännön kokemuksia sekä systemaattisesta tiedonhausta ja -hankinnasta että tiedon taitoja koskevan koulutuksen suunnittelussa. Kurssilla perehdytään mm. tietyn erityisalan tiedonlähteisiin ja tiedonhakuun, tieteellisen tiedonvälityksen prosessiin, etäopetukseen ja koulutuksen tavoitteiden määrittelyyn, menetelmiin ja sopiviin etäopetusaineistoihin.

DEDICATE-kurssi käynnistyi lokakuun puolivälissä. Kurssi on jaettu viiteen jaksoon: tietoverkko opiskeluympäristönä, aiheenmukainen tiedonhaku ja sen arviointi, koulutuksen mahdollisuudet omassa organisaatiossa, kurssin suunnittelu ja lopuksi oppimisen ja kurssin arviointi. Kukin jakso sisältää selkeät tavoitteet, pienryhmätyöskentelyä paikallistasolla, itsenäistä työskentelyä, keskustelua jakson aiheesta FOCUS -ympäristössä, annetun kirjallisuuden lukemista ja oheisaineistoon perehtymistä. Kunkin jakson päättyessä kurssilaiset raportoivat sekä itsenäisesti että ryhmätyönä. Kurssin osallistujat ovat tekniikan alan yliopistokirjastojen henkilökuntaa tai yliopistojen tutkijoita Virossa, Latviassa, Liettuassa ja Unkarissa sekä tiedonhallinnan koulutuskeskuksessa Torunissa, Puolassa. Kurssilaisten opiskelun tutoreina toimivat TKK:n kirjasto (Tallinna), Linköpingin yliopiston kirjasto (Kaunas) ja Chalmersin teknillisen korkeakoulun kirjasto (Riika, Torun ja Vezsprém).



DEDICATE-projektin yksi tavoite on kehittää etäopetuksen tukea sekä opiskelijan että opettajan/tutorin näkökulmasta. Tässä yhteydessä projektissa on selvitetty myös tarvittavan kurssiaineiston toimittamista suoraan etäopiskelijan työasemalle sähköpostin liitetiedostona. Myös tekijänoikeussäännösten merkitystä on selvitetty osallistuville tahoille.

Etäopetus edellyttää hyvää motivaatiota sekä kurssilaisilta että tutoreilta, erityisesti silloin, kun kyseessä on opiskelu vieraalla kielellä (englanniksi) ja eri kulttuureista kotoisin olevien opiskelijoiden ja tutoreiden on tehtävä läheistä yhteistyötä. Jotta henkilökohtainen tutorointisuhde vahvistuisi järjestettiin kullakin kurssipaikalla kahden päivän mittainen aloituskokous lokakuun alussa, juuri ennen kurssin alkua. Tällöin keskusteltiin kurssilaisten toiveista kurssin suhteen, testattiin tarvittavaa tekniikkaa ja sovittiin käytännön pelisäännöistä kurssin aikana.

EU-projektin partnerilta edellyttämä hallinnollinen työ ei ole ollut niin hankalaa kuin pelättiin. Ansio tästä kuuluu korkeakoulun EU-asioiden hallinnointia varten perustetun yksikön tarjoamasta asiantuntevasta avusta, taloushallinnon toimivista tietojärjestelmistä ja jo 1990-luvun puolivälissä aloitetusta EU-projektikoulutuksesta. Toisaalta vastaavien asioiden organisoiminen puute Baltian maissa on edellyttänyt näiden asioiden selvittelyä tutoroinnin osana.

DEDICATE-hanke on tärkeä Teknillisen korkeakoulun kirjastolle sillä hankkeen yhteydessä kirjaston omaa tietoverkkoihin perustuvaa koulutusta voidaan kehittää edelleen. Tutorointi antaa kirjastolle tulevaisuudessa yhä enemmän tarvittuja valmiuksia palvella korkeakoulun kasvavaa etäopiskelijajakuntaa. Lisäksi käytännön yhteistyö Tallinnan teknillisen yliopiston kirjaston kolleegojen kanssa tiivistyy ja saa uusia muotoja.

Irma Pasanen-Tuomainen, toimistopäällikkö
Teknillisen korkeakoulun kirjasto, Informaatiopalvelu
email: Irma.Pasanen@hut.fi

- 1) Nordic-Baltic Meeting of the Directors of the Technological University Libraries in Estonia, Latvia, Lithuania and SCOTUL Libraries Stockholm, Sweden February 15-18, 1996 Ed. Irma Pasanen-Tuomainen NORDINFO-Rapport 1996:2 Esbo 1996 ISSN 1238-3104 ISBN 951-53-1052-0 . [Paluu](#)
- Into Info: <http://educate.lib.chalmers.se/>
- FOCUS-konferenssiohjelmisto: <http://www.ukweb.com/focus/focus.html>

DEDICATE - Distance Education Information Courses with Access Through Networks	
Kotisivu:	http://educate.lib.chalmers.se/DEDICATE/dedindex.html
Osallistujat:	9 osallistujaa
Koordinaattori:	Chalmers Tekniska Högskola
Kesto:	05/1998 - 08/1999
Yhteyshenkilö:	Irma Pasanen-Tuomainen, e-mail: irma.pasanen@hut.fi



Tietolinja 2/1999

PÄÄKIRJOITUS

ARTIKKELIT

DIEPER - Digitised European Periodicals

Juha Hakala

Dieper-projektissa kehitettävän infrastruktuurin toivotaan helpottavan yhteisen eurooppalaisen tieteellisten kausijulkaisujen digitointistrategian kehittämistä. Vaikka testiaineisto on valittu siten, että se on tekijänoikeuksista vapaata, pyritään yhteistyössä EU:n TECUP-projektin kanssa kehittämään ratkaisuja myös tekijänoikeuksien suojaaman aineiston digitointiin ja välittämiseen.

Dieper-projekti digitoi tekijänoikeuksista vapaita matemaatiikan alan aikakauslehtiä ja luo keskitetyn palvelun, jonka kautta voi löytää kaikki kokonaan digitoidut tai digitoitavina olevat lehdet.

Projekti käynnistyi marraskuussa 1998 ja sen kesto on kaksi vuotta. Dieper pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä painettuja lehtiä on jo digitoitu takautuvasti Euroopassa ja muualla maailmassa?
- Voinko löytää kaikki digitoidut lehdet yhden palvelun kautta
- Miten voin selata haluamiani lehtiä ja ovatko tekstit haettavissa?
- Miten digitoidut lehdet voidaan pitää tarjolla ja säilyttää pysyvästi?
- Miten tekijöiden, kustantajien ja kirjastojen oikeudet voidaan ottaa huomioon?
- Miten kirjastot voivat tilata digitoituja lehtiä?
- Miten aineiston lisensointi ja laskutus voidaan hoitaa?

Dieper tekee yhteistyötä esimerkiksi amerikkalaisen JSTOR-projektin sekä eurooppalaisten digitointihankkeiden kanssa. Koska Dieperissä on mukana 10 maata, esimerkiksi tekijänoikeuksista sopiminen on kuitenkin vaikeampaa kuin JSTOR-hankkeessa.

Projekti edistää digitoitujen lehtien löytyvyyttä käytännössä seuraavasti:

DIEPER addresses the need for a central access point where all digitised periodicals shall be recorded. This shall be devised as a register built on the model of the European Register of Microform Masters. Records of the register will be linked to reliable and comprehensive archives of periodical literature working at different sites throughout Europe. Those archives will of course be equally accessible from other points (e.g. WWW pages and bibliographic databases) but the register will be the only place, where it is attempted to file all the relevant records. In addition a search machine accessible from the register will allow to do a fulltext search of the articles in digitised periodicals or at least a fulltext search of the tables of contents.

Edellä mainittu EROMM-palvelu löytyy osoitteesta http://www.sub.uni-goettingen.de/ebene_1/erommain.htm. Palvelua ylläpitää Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek, joka on myös Dieper-projektin vetäjä. Kirjastolla on myös runsaasti kokemusta digitoinnista, koska sinne on sijoitettu toinen Saksan kirjastojen digitointikeskuksista, Göttinger Digitalisierungszentrum.

Projektissa kehitettävän infrastruktuurin toivotaan helpottavan yhteisen eurooppalaisen tieteellisten kausijulkaisujen digitointistrategian kehittämistä. Vaikka testiaineisto on valittu siten, että se on tekijänoikeuksista vapaata, pyritään yhteistyössä EU:n TECUP-projektin kanssa kehittämään ratkaisuja myös tekijänoikeuksien suojaaman aineiston digitointiin ja välittämiseen.

Jokainen Dieper-partneri digitoi ja asettaa tarjolle muutamien 1800-luvulla ilmestyneiden aikakauslehtien kaikki numerot. Matematiikka valittiin kohdealaksi siksi, että matemaatikoille 1800-luvunkin aineisto on suurelta osin edelleen relevanttia. Digitoitavat lehdet valitaan Jahrbuch über die Fortschritte der Mathematik -lehden 10 ensimmäisessä volyymissa (1866-1875) olleiden viittausten määrän perusteella. Suomessa digitoidaan HYK:n slaavilaisen kirjaston kokoelmissa olevia venäläisiä lehtiä, joihin on viittauksia varsin runsaasti.

Testiaineiston avulla varmistetaan siitä, että digitointiin ja digitoidun aineiston haettavaksi asettamiseen valitut ratkaisut ovat toimivia. Kun EU-projektirahoitus päättyy, Dieper jatkaa toimintaansa kirjastojen normaalina työnä. Tähän tarvittavat järjestelyt ja sopimukset viimeistellään jo projektin kuluessa.

Testiaineiston ohella Dieperin hakupalvelun kautta tulee tarjolle myös muiden projektien digitoimia lehtiä. Näin voidaan varmistaa se, että aineistoa saadaan nopeasti tarjolle riittävästi, jotta palvelu olisi kirjastojen ja niiden käyttäjien kannalta kiinnostava.

Juha Hakala, kehittämisjohtaja
Helsingin yliopiston kirjasto
email: Juha.Hakala@helsinki.fi

- JSTORi: <http://www.jstor.org/>
- Göttinger Digitalisierungszentrum: http://www.SUB.Uni-Goettingen.de/gdz/main_en.html

DIEPER - Digitised European Periodicals	
Kotisivu:	http://www.SUB.Uni-Goettingen.de/gdz/dieper/
Osallistujat:	11 osallistujaa
Koordinaattori:	Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek
Kesto:	11/1998 - 10/2000
Yhteyshenkilö:	Juha Hakala, email: juha.hakala@helsinki.fi

Tietolinja 2/1999



Tietolinja 2/1999

PÄÄKIRJOITUS

ARTIKKELIT

EULER - European Libraries and Electronic Resources in Mathematical Sciences

Tuulikki Mäkeläinen

Matemaatikkojen on tähän saakka ollut pakko keräillä oman alansa tietoa eri lähteistä esimerkiksi tutkimalla eri kirjastojen luetteloita Internetissä tai jossakin kirjastossa. EULER-projektin tarkoituksena on kehittää käyttäjäystävällinen järjestelmä, jolla voidaan helposti löytää ja saada hakijan tietokoneeseen haluttuja matemaattisia julkaisuja muodossa jota voidaan lukea ja haluttaessa tulostaa.

EULER - European Libraries and Electronic Resources in Mathematical Sciences on EU/EC:n Telematics for Libraries -osaston osittain rahoittama projekti, johon osallistuvat:

- FIZ-Karlsruhe, Berlin (koordinaattori): johtaja Michael Jost (Fach Informations Zentrum)
- Euroopan matemaattinen seura, Helsinki (tieteellinen neuvonantaja)
- Technische Universität Berlin
- Cellule de Coordination Documentaire Nationale pour les Mathématiques (Grenoble)
- NetLab, Lund University Library
- SUB Göttingen (Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen)
- Centrum voor Wiskunde en Informatica, Amsterdam
- Università degli Studi di Firenze

Euroopan matemaattinen seura, Suomessa rekisteröity seura, jonka päämaja on Helsingin yliopiston matematiikan laitoksella, toimii siis tieteellisenä neuvonantajana. Seuran jäsenet, yksittäiset matemaatikot, osallistuvat ohjelman suunnitteluun ja tulosten kokeilemiseen ja he edustavat ohjelman tulosten loppukäyttäjää kirjastojen henkilökunnan ohella.

Euler on matemaatikkojen matemaatikoille suunnittelema ohjelma, mutta valmistuttuaan sen voi hyvinkin ajatella sopivan muidenkin tieteenalojen käyttöön. Ohjelmaan osallistuvat kirjastonhoitajat ja kirjastojen käyttäjät. Jälkimmäiset edustavat tutkimusta, opetusta ja elinkeinoelämää.

Taustaa

Matemaatikko, joka haluaa hakea tietoa Internetistä, joutuu hakemaan tietoaan monesta eri kirjastosta ja muista lähteistä.

Tähän saakka tutkijan on ollut pakko hakea tieto eri lähteistä tutkimalla eri kirjastojen luetteloita joko Internetissä tai jossakin kirjastossa. Halutun tiedon löydyttyä on seuraavaksi tullut ongelmaksi halutun artikkelin tai kirjan saaminen käyttäjälle. Tyypillisesti matemaatikon on käytävä esimerkiksi:

- *Bibliografisissa tietokannoissa kuten MATH ja MATHSciNet.*

Näistä tietokannoista hän löytää referoiduista täistä tietoja joko kirjoittajan tai kirjoittajien nimen, työn nimen tai julkaisulehden nimen perusteella. Hakuja voi tehdä myös antamalla työn nimessä tai abstraktissa esiintyvän sanan tai työssä esiintyvän luokittelunumeron. Viimeaikojen referaatit on tehty elektronisesti ja siten ne saa nähtäväksi kokonaisuudessaan Internetistä. Referoidut työt ovat joko aikakauslehdissä tai kirjoissa julkaistuja. (Aivan kaikkia aikakauslehtiä ei referoida.) Antamalla tekijän nimen saa esimerkiksi Zentralblatt-MATH'issa luettelon kerrallaan 10:stä viimeisimmästä referoidusta työstä, tiedon missä ne on julkaistu sekä niiden abstraktit, tiedot luokittelunumerosta ja avainsanoista mikäli nämä on alun perin annettu. Tämä palvelu on pääosin maksullista. Maksun suorittaa käyttäjän laitos vuosittain.

- *Eri kirjastojen verkoissa olevissa julkisissa kirja- ja lehtiluettelotietokannoissa*

Seuraavaksi pyritään löytämään paikka josta kyseisen työn saa käsiinsä. Suomessa haku suoritetaan Lindasta, johon on koottu Suomen korkeakoulujen ja muutamien muiden laitosten kirjastojen kirja- ja aikakauslehtiluettelot, sikäli kuin ne on saatettu tietokantaan. Joistakin kirjastoista saa niiden omista tietokannoista tietoja paitsi kokoelmassa olevista kirjoista ja lehdistä myös siitä onko kirja tai lehti paikalla ja edelleen lehdistä saatavilla olevat numerot. Lindaan pääsee Internetin kautta kaikkialta maailmasta maksusta. Jos työ on saatavilla vain paperilla on tilattava joko kirja tai kopio lehden artikkelista. Kopioita voi tilata kirjastojen tietokannoista laitoksen kirjaston kautta kaukopalveluna. Kaukopalvelu on maksullista. Samoin kirjoja voi lainata kaukopalveluna.

- *Tutkimassa elektronisessa muodossa olevia aikauskirjoja*

Osa aikauskirjoista on saatavilla myös elektronisessa muodossa jolloin esim. lehden artikkelin voi saada suoraan Internetistä. Esimerkiksi Suomalaisen Tiedeakatemian Annaalien Mathematica-sarja on ollut muutamia vuosia saatavilla vapaasti Internetissä painetun version ohella. Useat julkaisijat sijoittavat lehensä vasta muutaman vuoden viiveellä Internetiin. Sisältähakua näistä ei tietääkseni voi tehdä. Osa Internetissä olevista aikausjulkaisuista on ilmaisia, osa maksullisia. Esimerkiksi Tiedeakatemian Mathematica on saatavissa ilmaiseksi Internetistä.

- *Tutkimassa preprint- ja raporttisarjoja, jotka ovat elektronisessa muodossa*

Useiden matemaattisten laitosten preprint- ja raporttisarjat on tehty elektronisesti, joten niiden saatavuus Internetistä voitaisiin järjestää. On olemassa keskuksia ja systeemejä joiden avulla näitä täitä voidaan luetteloida ja paikallistaa, esim. saksalaisten, itävaltalaisien ja ranskalaisten yhdessä suunnittelema MPRESS, jossa pyritään maailmanlaajuiseen hajautettuun tietokantaan. Yhteisesti sovitut standardit puuttuvat toistaiseksi, minkä vuoksi haku on hankalaa. Standardeja kehitetään ja kokeillaan ja pyrkimyksenä on saada matematiikan laitokset muissa maissa yhtymään projektiin. Standardoinnin edellyttämä koodaus vaatii työtä ja vaikka pyrkimyksenä on saavuttaa mahdollisimman suuri automaatioaste on tietty työpanos väistämätön. Preprint- ja raporttisarjat ovat yleensä maksuttomia vastaanottajalle.

- **Ohjelmakirjastoissa**

Ohjelmakirjastoja on sekä ilmaisjakelussa että maksullisina. Matematiikkaa sisältäviä palvelimia on yli 3000 paikassa maailmassa. Melkein jokaisessa kirjastossa on nykyään kirja- ja lehtiluettelotietokanta, joka on yleensä vapaasti käytettävissä mutta vain kirjaston oman tai vastaavan yliopiston tai laitoksen palvelimen kautta.

Etsinnässään tutkija kohtaa monenlaisia hankaluuksia:

- Matematiikalle ei ole olemassa yhtenäistä hakusysteemiä. Yleiset hakupalvelimet kuten AltaVista, Hotbot jne. eivät tarjoa hyviä mahdollisuuksia matemaattisten tietojen hakuun, joten halutun tiedon löytäminen on vaikeaa.
- Eri paikoissa sijaitsevilla tietolähteillä ei yleensä ole yhteyksiä tai on vain heikot yhteydet toisiinsa, mistä johtuu ajanhukkaa ja mahdollisesti pakko liikkua jopa fyysisesti.
- Saatavilla olevan tiedon laatu vaihtelee eikä yhteisiä standardeja ole. Vaikka tieto löytyisikin ei ole varmuutta sen käyttökelpoisuudesta: esimerkiksi artikkeli voi olla muodossa jota ei voi tulostaa käyttäjän koneella.

EULER-projektin päämäärät

Projektin tarkoituksena on kehittää käyttäjäystävällinen järjestelmä, jolla voidaan helposti löytää ja saada hakijan tietokoneeseen haluttuja matemaattisia julkaisuja muodossa jota voidaan lukea ja haluttaessa tulostaa. Tätä tarkoitusta varten halutaan yhdistää

- bibliografiset tietokannat, kirjastojen verkoissa olevat julkiset kirja- ja lehtiluettelot
- tieteellisten julkaisijoiden elektronisessa muodossa olevat tieteelliset julkaisut
- Internetin matematiikkaa koskevan materiaalin indeksit

Tarkoituksena on saada nämä kaikki yhteensopiviksi käyttämällä yhteisesti sovittuja standardeja noudattavia asiakirjojen merkintätapoja eri aineistoille. Kaikille aineistoille muodostetaan Dublin Core-pohjaiset Metadatum-kuvaukset erilaisia menettelyjä käyttäen ja ne kootaan tietokannoiksi. Tietokannat hajautetaan. Yhden yhteisesti sovitun käyttöliittymän (Euler-engine) avulla on tarkoitus avustaa käyttäjää hakemaan haluamia aiheita ja aineistoa yhdellä ainoalla haulla (one-stop shopping). Systeemi käyttää käyttäjäystävällisiä standarditeknologioita. Euleriin suunnitellaan monikieliset käyttöliittymät.

EULER kehittää uusien tietopalvelujen prototyyppin. Käyttäjille tulee mahdollisuus käyttää tehokkaasti matemaattista kirjastotietoa yhden käyttöliittymän avulla. Aikaa vievä monen eri palvelupisteen käyttö saadaan poistetuksi. Käyttäjä pystyy etsimään ja paikantamaan haluamansa tiedon. Monissa tapauksissa on mahdollista saada suoraan haluttu teksti elektronisesti omalle työpöydälle.

Tuulikki Mäkeläinen

Helsingin yliopisto, Matematiikan laitos
PL 4 (Yliopistonkatu 5)
00014 Helsingin yliopisto
email: tuulikki.makelainen@helsinki.fi

Lisätietoja löytyy mm. Euroopan matemaattisen seuran palvelimelta, European Mathematical Information System, EMIS.

- EMIS: <http://www.emis.de/>
- <http://www.math.helsinki.fi/EMIS/projects/EULER/>
- <ftp://ftp.emis.de/>
- <http://www.zblmath.fiz-karlsruhe.de/EMS/>

EULER - European Libraries and Electronic Resources in Mathematical Sciences	
Kotisivu:	http://www.math.helsinki.fi/EMIS/projects/EULER/
Osallistujat:	8 osallistujaa
Koordinaattori:	FIZ-Karlsruhe, Berlin
Kesto:	07/1998 - 12/1999
Yhteyshenkilö:	Tuulikki Mäkeläinen, email: Tuulikki.Makelainen@helsinki.fi



Tietolinja 2/1999

PÄÄKIRJOITUS

ARTIKKELIT

ONE-2 - OPAC Network in Europe 2

Juha Hakala

EU:n ONE-projekti pyrki tehostamaan kirjastojen bibliografisten tietokantojen käyttöä rakentamalla Internetin tiedonhakustandardiin eli Z39.50:een perustuvia ilmaisohjelmia. Hanke menestyi erinomaisesti ja siksi sen tuottamien ohjelmistojen jatkuva kehitys haluttiin taata. Tätä varten käynnistettiin ONE-2 -projekti, jossa on mukana suuri osa ONE:n projektiryhmästä. Suomen kannalta projekti on hyvin mielenkiintoinen, koska se toteuttaa sellaisia Z39.50-standardin piirteitä, jotka ovat meidän kannaltamme oleellisia. Kotimaisille järjestelmätoimittajille ONE-ohjelmien hyödyntäminen tarjoaa oikotien rakentaa Linnea-2 -määritysten kanssa yhteensopivia ohjelmia.

EU:n **ONE-projekti** (OPAC Network in Europe), pyrki tehostamaan kirjastojen bibliografisten tietokantojen käyttöä rakentamalla Internetin tiedonhakustandardiin eli **Z39.50:een** perustuvia ilmaisohjelmia.

Hanke onnistui erinomaisesti: jopa Yhdysvalloissa on otettu käyttöön joitakin sen tuottamia välineitä. Euroopassa on suuri joukko järjestelmiä (esimerkiksi Bibsys, Danbib, Libris ja Pica) jotka käyttävät ONE:n Z39.50-palvelinsovelluksen ohella muitakin ONE-työkaluja, kuten MARC-konvertereita.

ONE-hankkeen menestyksen ansiosta sen tuottamien ohjelmistojen jatkuva kehitys haluttiin taata. Tätä varten käynnistettiin ONE-2 -projekti. Siinä on mukana suuri osa ONE:n projektiryhmästä. Hanketta vetää Dansk BiblioteksCenter (<http://www.dbc.dk>), ja muita partnereita ovat muun muassa Bibsys, British Library, Helsingin yliopiston kirjasto, ICCU (Italian kansallisen yhteisluettelon ylläpito-organisaatio), Kungliga biblioteket, Unkarin kansalliskirjasto sekä ohjelmistokehittäjänä Crossnet Systems Ltd.

ONE-2 rakentaa ONE:n Z39.50-palvelimeen ja asiakasohjelmaan seuraavia lisäominaisuuksia:

- Z39.50 Extended Services Item Order -palvelun tuki
- Z39.50 OPAC/Holdings -profiilin tuki
- Z39.50 Union Catalogue -profiilin tuki
- Z39.50 Extended Services Export Specification & Export Invocation -palvelujen tuki (elektroninen dokumenttien välitys)

ONE:n rakentama Z39.50-sovellus on useimpiin kaupallisiin ohjelmiin verrattuna erittäin monipuolinen. Se sisältää esimerkiksi Explain-opastetoiminnon tuen, joka on toistaiseksi varsin harvinainen. Yllä mainitut neljä ominaisuutta ONE-sovelluksesta kuitenkin puuttuu. Selvitän seuraavaksi, mitä etuja niiden lisääminen käytännössä antaa.

Z39.50 Extended Services Item order -palvelun avulla Z39.50-asiakasohjelma voi lähettää ISO ILL -standardin mukaisen kaukopalvelutalautuspyynnön ISO ILL -palvelimelle. Asiakasohjelma ei kuitenkaan pysty ottamaan vastaan palvelimelta tulevia viestejä.

OPAC/Holdings -profiili määrittelee sen, miten nidetiedot tai kausijulkaisujen varastotiedot voidaan siirtää Z39.50-palvelimelta asiakasohjelmalle. Oletusarvoisesti Z39.50-sovellukset siirtävät vain bibliografisia tietueita. Asiakkaille tämä ei kuitenkaan riitä - he haluavat viitetiedon ohella tietää, onko julkaisu lainattavissa vai ei. Tämä ONE-projektin testausvaiheessa selväksi tullut ongelma korjataan ONE-2:ssa. ONE-1 ei voinut tehdä asialle mitään, koska Z39.50:n OPAC/Holdings-profiilia alettiin kirjoittaa vasta ONE-1:n päättymisen jälkeen.

Z39.50 Union Catalogue -profiilia tukeva asiakasohjelma voi päivittää bibliografisia tietueita samanaikaisesti useisiin tietokantoihin. Ne voivat olla tavallisia näyttöluetteloita tai yhteisluetteloita; profiilin nimi viittaa yhteisluetteloihin vain siksi, että ne vaativat erityisominaisuuksia - esimerkiksi tuplatietueiden poisto - joita näyttöluettelossa ei normaalisti tarvita.

Suomessa yhteisluettelo-profiilin tuki on keskeinen osa Linnea-2 -järjestelmävalintahankkeen teknisiä vaatimuksia, koska ottamalla käyttöön profiilia tukevia sovelluksia voidaan yhteisluetteloiden ylläpitoon vaativaa työtä vähentää, ja samalla ulottaa tallentajakirjastojen piiriä muiden kirjastojärjestelmien käyttäjiin.

Z39.50 Extended Services Export Specification ja Invocation palvelujen avulla voidaan määritellä minne, millä menetelmällä (esimerkiksi fax, FTP tai sähköposti) ja kuinka usein jonkin säännöllisesti tehtävän haun tulokset lähetetään. Tekniikka mahdollistaa esimerkiksi kansallisbibliografiaan tehtyjen päivityksen siirtämisen automaattisesti sovituihin väliajoin vastaanottajien koneille. Tietueiden ohella tai asemesta voidaan periaatteessa siirtää kaikkea mitä Z39.50-sovellukset ylipäätään voivat toisilleen lähettää, eli esimerkiksi nidetietoja tai haun tuloksena löydettyjä dokumentteja.

Kaikki ONE-2:ssa tuotetut sovellukset tulevat ONE-ohjelmien tavoin olemaan vapaasti kaikkien käytettävissä. Suomen kannalta projekti on hyvin mielenkiintoinen, koska se toteuttaa sellaisia Z39.50-standardin piirteitä, jotka ovat meidän kannaltamme oleellisia. Kotimaisille järjestelmätoimittajille ONE-ohjelmien hyödyntäminen tarjoaa oikotien rakentaa Linnea-2 -määritysten kanssa yhteensopivia ohjelmia. Toisaalta, kun pohjoismaiset yhteisluettelot päivitetään ONE-2:n tasalle, niiden käyttö esimerkiksi kaukopalvelutarkistuksiin sekä kaukopalvelupyynnöiden jättö helpottuu nykyisestä.

ONE-2 on käynnistynyt vuoden 1999 alussa. Projektin kesto on kaksi vuotta.

Juha Hakala, kehittämisjohtaja
Helsingin yliopiston kirjasto

email: juha.hakala@helsinki.fi

- Dansk BiblioteksCenter: <http://www.dbc.dk/>
 - ONE - OPAC Network in Europe: <http://www.dbc.dk/ONE/oneweb/index.html>
 - Z39.50: <http://lcweb.loc.gov/z3950/agency/> email: Juha.Hakala@helsinki.fi
-

ONE-2 - Opac Network in Europe 2	
Kotisivu (tulossa.):	
Osallistujat:	12 osallistujaa
Koordinaattori:	Dansk BiblioteksCenter
Kesto:	01/1999 - 12/2000
Yhteyshenkilö:	Juha Hakala, email: juha.hakala@helsinki.fi

Tietolinja 2/1999



Tietolinja

2/1999

PÄÄKIRJOITUS

ARTIKKELIT

Mikä on PubliCA?

Maija Berndtson

PubliCA - the Concerted Action for Public Libraries on yksi EU:n kirjasto-ohjelman projekteista, jonka tarkoituksena on edistää ja tukea Euroopan yleisten kirjastojen toimintaa. Tässä artikkelissa kuvataan PubliCA:n menneisyyttä, sen nykyhetken tehtäviä ja tulevaisuutta. Kun verrataan nykytilannetta siihen, jossa PubliCA aloitti toimintansa, on moni asia muuttunut. On tosiasia, että PubliCA on kyennyt kokoamaan eurooppalaiset kirjastonhoitajat yhteistyöhön uudella tavalla. On luotu PubliCA.Net, mutta on myös syntynyt ihmisten verkosto, joka toimii. Tämä on sitäkin tärkeämpää, kun EU:n 5. puiteohjelmassa ei enää ole erillistä kirjasto-ohjelmaa, joka kokoa eurooppalaisia kirjastoja.

Menneisyys - verkoston luominen ja tietojen vaihto

Itse asiassa PubliCA syntyi sattumalta. Sen taustalla ovat Croydonin (UK), Dublinin (Irlanti), Helsingin, Leuvenin (Belgia), Oeiraksen (Portugali) ja Århusin (Tanska) kaupunginkirjastot, jotka vuonna 1995 jättivät hakemuksen yhteisestä hankkeesta EU:n kirjasto-ohjelman tarjouskierroksella.

Komissio ei koskaan hyväksynyt hanketta, mutta piti siinä olleita ajatuksia ja hakemuksen jättänyttä ryhmää, konsortiota, niin hyvänä, että lähti kehittämään siitä uutta projektia. Näin syntyi PubliCA ja sen alkuperäinen konsortio, joka käynnisti virallisesti toimintansa vuonna 1997, mutta joka toimi jo vuonna 1996. PubliCA:n sihteeristö eli asioita hoitava käytännön taso on jakautunut kahtia ja toimii sekä Leuvenissä että Croydonissa.

PubliCA:n tavoitteina olivat tällöin:

- aktivoida yleisiä kirjastoja osallistumaan EU:n kirjasto-ohjelman tarjouskierroksille
- välittää tietoa kirjasto-ohjelman projekteista ja niiden tuloksista
- vähentää eurooppalaisten yleisten kirjastojen välisiä tasoeroja.

PubliCA käynnisti työnsä luomalla oman Internetiin perustuvan PubliCA.NETin ja keskustelulistan. Ennen kaikkea PubliCA on kuitenkin ihmisten verkosto. Sen johdossa on konsortion johtoryhmä (Management Consortium), mutta tärkeän yhteistyösapuolen muodostavat eri maissa toimivat "maayhteyshenkilöt". He ovat yhteistyökanava omaan maahansa, mutta he voivat myös tavata keskenään, vaihtaa mielipiteitä ja kokemuksia sekä toimia painostusryhmänä.

Yksi PubliCA:n keskeisistä tehtävistä on ollut edistää vuonna 1997 valmistuneen, komission rahoittaman tutkimuksen Public Libraries in the Information Society (PLIS) suositusten toteutumista eri maissa. Tutkimuksessa on raportteja tietotekniikan käytöstä eri maiden kirjastoissa, esimerkkejä hyvistä käytännöistä sekä visio yleisten kirjastojen roolista, tehtävistä ja palveluista tietoyhteiskunnassa.

PubliCA tänään - lobbausta ja koulutusta

Vuoden 1998 aikana PubliCA:n toimintakenttä laajeni ja tehtävät painoutuivat entistä enemmän tietojen vaihtamisesta aktiiviseen toimintaan. Tähän liittyi myös konsortion ja toiminta-alueen laajentaminen.

Ensinnäkin komissio halusi vahvistaa PubliCA:n yhteyksiä Etelä-Euroopan kirjastoihin sekä laajentaa toiminta-aluetta myös Keski- ja Itä-Euroopan maihin. Tämän seurauksena konsortion johtoryhmä laajeni kahdella uudella jäsenellä ja mukaan tulivat Verian (Kreikka) ja Clujin (Romania) kaupunginkirjastot. Samoin toimintaan haluttiin selkeämmin kytkeä koulutus. Yhteistyökumppaniksi valittiin EfC, Education for Change, jonka edustaja myös on konsortion johtoryhmän jäsen.

Elokuussa 1998 PubliCA järjesti Leuvenissa Belgiassa seminaarin. Siihen osallistui yli 40 kirjastonhoitajaa 23 Euroopan maasta, joista 19 maan edustaja esitti lyhyen katsauksen oman maansa yleisten kirjastojen tilanteesta. Seminaarissa esiteltiin myös tuloksia kyselystä, jossa oli kartoitettu eri maiden koulutustarpeita. Vastauksia oli saatu 22 eri maasta. Keskeisimpinä koulutustarpeina nähtiin tietotekniikka ja Internet-koulutus sekä johtamiskoulutus.

Seminaarin keskeisin asia oli kuitenkin vauhdittaa europarlamentaarikko Mirja Ryynäsen oma-aloiteraporttia Kirjastojen rooli modernissa yhteiskunnassa, joka oli parhaillaan parlamentin käsiteltävänä. Seminaarin osanottajat antoivat Leuvenin julkilausuman, jossa he yksimielisesti totesivat, että raportti tarjoaa yhtenäisen perustan Euroopan yleisten kirjastojen toimintapolitiikalle sekä kansallisella että eurooppalaisella tasolla.

Seminaarin osanottajat vaativat julkilausumassa Euroopan parlamenttia hyväksymään oma-aloiteraportin sekä kehottivat komissiota viimeistelemään suunnitteilla olleen Vihreän paperin kirjastojen roolista tietoyhteiskunnassa.

Lokakuussa Euroopan parlamentti hyväksyi oma-aloiteraportin Kirjastojen rooli modernissa yhteiskunnassa. Komissiossa taas valmistellaan sen pohjalta tiedonantoa, joka on merkitykseltään painokkaampi kuin aiemmin suunniteltu vihreä kirja.

Alunperin oli tarkoitus, että PubliCA:n toimikausi olisi päättynyt kesäkuun 1999 loppuun mennessä, mutta sitä on jatkettu vuoden 1999 loppuun.

Jäljellä on vielä kaksi suurta hanketta. Toinen on koulutuksen käynnistäminen. Meneillään on koulutuskeskusten, Centres of Excellence, valinta sekä koulutusohjelmien viimeistely. Tarjolla tulee olemaan sekä tietotekniikan käytön opetukseen että johtamiseen liittyviä kursseja. Koulutusohjelmat toteutetaan syksyn 1999 aikana.

Toinen hanke on kirjastopoliittisen konferenssin järjestäminen 14.-15.10.1999 Kööpenhaminassa. Sen tarkoituksena on nostaa tietoisuutta yleisten kirjastojen roolista ja merkityksestä tietoyhteiskunnassa, auttaa kehittämään kansallista kirjastopolitiikkaa ja parantaa yleisten kirjastojen yhteiskunnallista asemaa. Konferenssin osanottajat kutsutaan ja tavoitteena on saada paikalle eri maiden ministeriöiden korkeita virkamiehiä, kirjastoseurojen edustajia, yhteistyökumppaneita kirjastoalan kansainvälisistä järjestöistä kuten EBLIDA ja IFLA, komission edustajia sekä PubliCA:n omat maayhteyshenkilöt.

Tulevaisuus - mitä PubliCA:n jälkeen?

PubliCA:n jälkeen PubliCA...Tämä on PubliCA:ssa mukana olevien toivekuva, joka perustuu siihen olettamukseen, että PubliCA on olemassaoloaikanaan osoittanut tarpeellisuutensa.

Kun verrataan nykytilannetta siihen, jossa PubliCA aloitti toimintansa, on moni asia muuttunut. On tosiasia, että PubliCA on kyennyt kokoamaan eurooppalaiset kirjastonhoitajat yhteistyöhön uudella tavalla. On luotu PubliCA.Net, mutta on myös syntynyt ihmisten verkosto, joka toimii. Tämä on sitäkin tärkeämpää, kun EU:n 5. puiteohjelmassa ei enää ole erillistä kirjasto-ohjelmaa, joka kokoaa eurooppalaisia kirjastoja.

Tulevaisuus ei myöskään näytä pelkästään valoisalta, kun on seurannut esimerkiksi Euroopan parlamentin tekijänoikeusdirektiivin käsittelyä. EBLIDA lobbaa kirjastojen puolesta, mutta muitakin voimia tarvitaan. Ilmeistä on, että jotain PubliCA:n kaltaista toimintaa pitäisi olla tulevaisuudessakin. Suuri kysymysmerkki kuitenkin on, miten toiminta organisoidaan ja rahoitetaan. Tämä on nykyisen PubliCA:n viimeinen suuri haaste.

Mitä menetämme, jos PubliCA häviää? Viitteitä siitä voi jokainen käydä katsomassa PubliCA:n kotisivulta <http://www.croydon.gov.uk/publica/> josta löytyy tietoa PubliCA:sta, PLIS-tutkimuksesta, eri maiden "maaprofiilit", ajankohtaisia tapahtumia, artikkeleita ja esitelmää, tietoa Itä- ja Keski-Euroopan kirjastoista, hyödyllisiä linkkejä ja viimeisimmät uutiset.

Maija Berndtson, kirjastontoimen johtaja
Helsingin kaupunginkirjasto
email: maija.berndtson@lib.hel.fi

PubliCA - The Concerted Action for Public Libraries	
Kotisivu:	http://www.croydon.gov.uk/publica/
Osallistujat:	9 osallistujaa
Koordinaattori:	Croydonin ja Leuvenin kaupunginkirjasto
Kesto:	1/1997 - 12/1999
Yhteyshenkilö: Maija Berndtson, email: maija.berndtson@lib.hel.fi	

[Tietolinja 2/1999](#)



Tietolinja 2/1999

PÄÄKIRJOITUS

ARTIKKELIT

TECUP - tekijänoikeuksien yhteistyöforum

Inkeri Salonharju

TECUP-projektin tarkoituksena on analysoida elektronisten julkaisujen jakeluun, arkistointiin ja käyttöön liittyviä tekijänoikeudellisia mekanismeja kirjastoympäristössä. Hankkeessa on mukana kustantajia, välittäjiä, tekijänoikeusjärjestöjä ja erityyppisiä kirjastoja, kuten kansalliskirjastot, muut tieteelliset kirjastot ja yleiset kirjastot. Tavoitteena on luoda eri osapuolten välille yhteisymmärrys siitä, miten kirjastot voivat palvella tiedon käyttäjiä uudelleen muotoutuvassa elektronisessa arvoketjussa.

Empiirinen lähtökohta

TECUP on jatkoa aikaisemmille EU:n kirjastosektorin hankkeille ECUP ja ECUP+. Hankkeessa analysoidaan käynnissä olevia ja hiljakkoin päättyneitä hankkeita, joissa tekijänoikeudelliset seikat ovat keskeisiä. Analysoitavia hankkeita ovat mm. Eu-projektit Imprimatur, Decomate, Nedlib, Dieper ja Verdi. Kansallisista hankkeista esimerkkinä on suomalainen Elektra. Tarkastelukulmat ovat liiketaloudellinen ja tekijänoikeudellinen, ja mukaan otetaan hankkeita, jotka edustavat:

- aineiston taannehtivaa digitointia kirjastoissa,
- suoraan elektronisena julkaistavaa aineistoa,
- tekijänoikeuksin ja lisenssisopimusten elektronisia hallintajärjestelmiä.

Nykyisten taloudellisten mallien analysointi on tärkeää erityisesti siksi, että saadaan tietoa uusien julkaisu- ja levitystekniikoiden käyttöönoton vaikutuksista käyttäjien palveluihin. Elektronisen aineiston potentiaalinen käyttäjäkunta on todennäköisesti sama kuin painetun aineiston kirjastokäyttäjät. Median ja normiston muutoksesta huolimatta kirjastojen tulisi voida palvella asiakkaitaan hyvin tulevaisuudessakin.

Kirjastot arvoketjussa

Hankkeen avulla etsitään koko elektronisen julkaisuutuotannon arvoketjun kattavaa yhteistä mallia, johon voitaisiin yhdistää myös hyvät tekniset ratkaisut automaattista tekijänoikeuksien ja lisenssisopimusten hallinnointia varten. Mallin perusteella laaditaan suosituksia, joita voidaan hyödyntää Euroopan laajuisesti. Testihankkeista saatavaa palautetta käytetään hyväksi TECUP projektin lopullisten suositusten laadinnassa.

Projektin työvaiheet

- Metodologian luonnin ja käynnissä olevien hankkeiden analysoinnin
- Projektiklusterin luomisen käynnissä olevien elektronisten julkaisuhankkeiden kanssa
- Tekijänoikeudellisten mallien analyysin ja oikeudellisen asiantuntijaryhmän työskentely
- Teknologisten vaatimusten analysoinnin ja teknologia-asiantuntijaryhmän työskentelyn
- Konsensuksen rakentamisen strategisessa asiantuntijaryhmässä
- Tulosten levittämisen ja hyödyntämisen

Toteutus

Hanketta koordinoi Göttingenin yliopiston kirjasto Saksasta (UNIGOE). Osallistujia on yhteensä 11, ja mukana on kirjastoja, tekijänoikeusjärjestöjä, kustantajia ja yrityksiä. Suomalaisina osapuolina hankkeessa ovat Helsingin yliopiston kirjasto ja Kopiosto ry. Hankkeen kesto on 24 kuukautta ja se käynnistyi vuoden 1999 alussa.

Helsingin yliopiston kirjaston vastuu hankkeessa on varsin merkittävä. HUL kehittää hankkeen metodologian ja analysoi relevantit käynnissä olevat hankkeet, laatii testihankkeiden kanssa solmittavat sopimukset ja huolehtii käytännön yhteistyöstä. Kirjaston vastuulla on myös koko hankkeen ydin, oikeudellinen työpaketti.

Kirjaston tekijänoikeudellista asiantuntemusta on vahvistettu palkkaamalla projektia varten oik. ja valt.kand. Pekka Heikkinen erikoissuunnittelijaksi. Oikeudellisen työpaketin hallinnoimiseksi ja asiantuntijapaneelin vetäjäksi on palkattu tekijänoikeusjuristi Emanuella Giavarra hollantilais-englantilaisesta Chambers of Mark Watson-Gandy -asianajotoimistosta. Emanuellalla on pitkä kokemus eurooppalaisen kirjastojen etujärjestön EBLIDAn perustajana sekä ECUP, European Copyright User Platform -hankkeen asiantuntijana.

Asiantuntijapaneelit suuntaavat työtä

TECUP hanketta seurataan ja ohjataan kolmen asiantuntijapaneelin avulla, jotka kootaan oikeudellisista, teknisistä ja strategisista asiantuntijoista. Paneelien osallistajat laajentavat projektin alaa kattamaan myös kustantaja-, tekijä- ja kirjastojärjestöjä, muita EU-hankkeita sekä ohjelmistotoimittajia. Tavoitteena on kehittää menettelytapoja (preferred practices) eri osapuolten välisen

yhteistoiminnan organisoimiseksi. Oikeudellisen ja teknisen näkökulman lisäksi hankkeessa on myös vahva kirjastopoliittinen ulottuvuus.

Inkeri Salonharju, osastonjohtaja
Helsingin yliopiston kirjasto, Kirjastotoimen verkkopalvelut
email: Inkeri.Salonharju@helsinki.fi

TECUP - Test-Bed Implementation of the Ecup Framework	
Kotisivu:	http://www.sub.uni-goettingen.de/gdz/tecup/
Osallistujat:	11 osallistujaa
Koordinaattori:	Georg August Universität Göttingen / Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek
Kesto:	1/1999 - 12/2000
Yhteyshenkilö: Inkeri Salonharju , email: Inkeri.Salonharju@helsinki.fi	

Tietolinja 2/1999



Tietolinja

2/1999

PÄÄKIRJOITUS

ARTIKKELIT

Verity-projekti

Liisa Huovinen

Verity on EU-hanke, jonka tarkoituksena on luoda 13-19-vuotiaille nuorille tarkoitettu tiedonhankintataitojen autenttinen opiskeluympäristö. Verity toteutetaan www-pohjaisena sovelluksena. Projektin koordinaattorina on Sunderlandin yliopiston kirjasto (Englanti). Suomessa hanketta vetää Helsingin yliopiston Tieto- ja viestintätekniikan oppimiskeskus ja liitännäisjäsenenä ovat mm. Vantaan kaupunginkirjasto ja Helsingin kaupungin opetusvirasto.

Verity muodostaa tiedonhankintataitojen oppimisympäristön, jossa on mahdollista suorittaa tiedonhakuja ja oppia tiedonhankintaan ja -käsittelyyn liittyviä taitoja monipuolisesti kytkettynä koulukontekstiin. Verity-projektissa on tehty laaja käyttäjätarveanalyysi, jonka pohjalta on valittu toteutettavat palvelut ja niiden sisältö.

Verity-palvelu sisältää seuraavat osat:

- **Virtual Librarian**

Virtual Librarian on "hakukone", joka kykenee käsittelemään luonnollisella kielellä tehtyjä kyselyjä. Tarkoituksena on, että VL opastaa kyselyä käsitellessään käyttäjiään myös ymmärtämään, miten tiedonhaku tapahtuu ja auttaa näin nuorta kehittämään tiedonhaussa tarvittavia taitoja.

VL on kaksikielinen siten, että suomenkielisen kyselyn tulokseksi käyttäjä voi halutessaan saada myös englanninkielisiä aineistoja. Kyselyn tuloksena on tarkoitus tarjota käyttäjälle mahdollisimman relevantteja, valikoituja lähteitä webistä ja myös kirjaston valikoimista Plussan Internet-liittymää apuna käyttäen. Verkossa olevan www-aineiston osalta Verityyn laaditaan tietokanta, johon tallennetaan valikoituja www-aineistojen osoitteita tarvittavine asiasanatietoineen ym.

Palvelu halutaan kuitenkin toteuttaa siten, että verkkoaineistojen lisäksi käyttäjä saa kyselynsä vastaukseksi myös viitteitä kirjastosta löytyvään kirjallisuuteen eli aihepiiriä käsittelevien teosten tietoa.

VL toteutetaan aluksi kahdesta aihealueesta: ympäristökysymykset ja Euroopan maantieto (erityisesti kulttuurien, matkailun ja historian näkökulmista).

- **Skills**

Verity sisältää Virtual Librarianin lisäksi erityisen tiedonhankinta- ja tiedonkäsittelytaitojen opetusosion, joka toteutetaan www-pohjaisena oppimisympäristönä. Oppimisympäristö on suunniteltu käytettäväksi erityisesti koulutyöhön liittyvien projektitöiden yhteydessä. Se sisältää ohjeita projektityöskentelyn vaiheistamiseen ja suunnitteluun, tiedonhankintaan, lähteiden arviointiin, muistiinpanojen tekemiseen, tiedon käsittelyyn ja raportointiin. Aineisto sisältää tehtäviä ja "esimerkkiratkaisuja", joiden tavoitteena on rohkaista nuorta aloittamaan työnsä ajoissa ja suunnitelmallisesti sekä ajattelemaan, esittämään kysymyksiä, tekemään omia työskentelyteorioita ja työstämään aineistojaan aktiivisesti.

- **Referral Service**

Verity sisältää myös mahdollisuuden kysyä neuvoa ja apua suoraan asiantuntijoilta ja vaihtaa ajatuksia ja kokemuksia tiedonhaun ongelmista ja onnistumisen kokemuksista toisten nuorten kanssa. Palvelu toteutetaan sähköpostin ja verkkofoorumin avulla.

Liisa Huovinen, erikoissuunnittelija

Helsingin yliopisto, [Tieto- ja viestintätekniikan oppimiskeskus](#)

Lummetie 2 A

01300 Vantaa

email: liisa.huovinen@helsinki.fi

VERITY - Virtual and Electronic Resources for Information skills Training for Young people

Kotisivu: <http://verity.sunderland.ac.uk/>

Osallistujat: 12 osallistujaa

Koordinaattori: University of Sunderland, Information Services

Kesto: 4/1998 - 6/2000

Yhteyshenkilö: Liisa Huovinen, email:
Liisa.Huovinen@helsinki.fi

Tietolinja Tapahtumakalenteri

Voit ilmoittaa uusista tapahtumista oheisella [lomakkeella](#).

**14.-15.10 ja
28.10.1999**

Menestyvän julkaisemisen taidot

Miten luoda uusia strategioita julkaisupolitiikalle? Millaista osaamista digitaalinen julkaiseminen edellyttää? Miten tehdä julkaisemista tuottavaa toimintaa?

Näihin ja muihin julkaisemista koskeviin kysymyksiin haetaan vastauksia Menestyvän julkaisemisen taidot-kurssille.

Koulutuksen tavoitteena on kehittää tarvejulkaisemisen kokonaishallinnan perusvalmiuksia: laadukkaiden julkaisujen tuottamista oikeaan aikaan ja tunnistettuja tarpeita varten, tehokkaasti ja taloudellisesti.

Järjestäjä: Jyväskylän yliopiston julkaisuyksikkö

Lisätietoja: Julkaisupäällikkö Vesa Niinikangas, puh. (014) 603388, sähköposti niinikan@library.jyu.fi.

9.-10.9.1999

Valtakunnalliset kirjastonjohtajien neuvottelupäivät Lahdessa

Yleisten ja tieteellisten kirjastojen johtajien perinteinen tapaaminen järjestetään Lahdessa 9.-10.9.1999. Päivien teemana ovat kirjasto- ja tietopalvelujen haasteet 2000-luvulla mm. muuttuva johtamis- ja työkuulttuuri sekä ammattikuvat, tietoverkkojen sisältö sekä kirjastojen yhteistyönäkymät.

Järjestäjät: Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto/Lahden korkeakoulukirjasto ja Päijät-Hämeen koulutuskonserni/Lahden ammattikorkeakoulu

Lisätietoja: Marja Malminen, puh. 03-8125 601, marja.malminen@lahti.fi ja Sirkku Blinnikka, puh. 03-8282019, sirkku.blinnikka@phkk.fi

13-18.6. 1999

ComNEd'99: Learning in a Networked Society, IFIP WG 3.1 and 3.5 (in co-operation with 3.6.) Open Conference, Aulanko, Hämeenlinna

Muita tapahtumia

- [EU:n tutkimus- ja kehitystoimintaan liittyviä tapahtumia](#)
- [IST - Digital heritage and cultural content /DigiCult/Events](#)



Tietolinja
2/1998

[PÄÄKIRJOITUS](#)

[ARTIKKELIT](#)

[UUTISIA,](#)
[AJANKOHTAISTA](#)

[Helsingin yliopiston](#)
[kirjasto](#)

[TILKE -](#)
[Tieteellisten](#)
[kirjastojen etusivu](#)

Tietolinja

2/1999

ISSN 1239-9132

Helsingin yliopiston kirjaston elektroninen tiedotuslehti

Tapahtumakalenteri

UUTISIA, AJANKOHTAISTA

- [Henkilöstöuutisia](#)
- [Työryhmiä](#)
- [Hankerahoitus](#)
- [Tarjouskilpailu](#)
- [Uusia julkaisuja](#)
- [Tuote-esittelyjä](#)
- [Kokouksia](#)

Henkilöstöuutisia

Kirjastotoimen verkkopalveluissa on uudet sihteerit 1.4.1999 lähtien. Osastosihteerit Aira Hakku vastaa henkilöstöasioista, sisäisestä tiedotuksesta ja johdon sihteeritehtävistä. Toimistosihteerit Pertti Rekalan tehtävänä ovat maksullisen palvelun sopimukset, neuvonta, tiedotus ja laskutus.

Kirjaston atk-erikoistutkijan virkaan on nimitetty 1.1.1999 alkaen FK Marit Olander. Maritin vastuualueina ovat kehittämishankkeet.

FM Henna Lehtinen toimii 15.1.1999 lähtien suunnittelijana yhteistyösihteeristössä ja hänen vastuualueenaan ovat yliopistokirjastojen yhteistyösihteerin tehtävät. Yhteistyösihteeristön suunnittelijana aloittaa myös valt. kand. Ilpo Soini 1.7.1999. Ilpo hoitaa yhteistilastoon ja standardointiin liittyviä asioita.

Sovellussuunnittelija Thomas Roos on palannut virkavapaalta Linnea-palveluihin 1.4.1999. Sovellussuunnittelija Ari Ahlqvist jatkaa tehtäviään HELKA-palveluissa vuoden loppuun saakka ja hänen vastuunaan on Helka-tietokanta. Pääsuunnittelija Kirsti Tainio työskentelee kehittämishankkeissa vuoden loppuun.

Kehittämishankkeissa uusina henkilöinä ovat aloittaneet oik. ja valt. kand. Pekka Heikkinen, joka toimii tekijänoikeusasiantuntijana Tecup-projektissa 5.3.-31.10.1999 ja suunnittelija Rami Heinisuo, joka on mukana FinELib-hankkeessa 25.3.-24.11.1999. Ramin erikoisalueena ovat käyttöliittymät ja hän hoitaa tehtävänsä etätyönä Tampereella. FinELibin aineiston luetteloinnista vastaa FK Sirpa Ritari 1.4.-31.12.1999.

FK Katri Kananen on nimitetty kirjastonhoitajan virkaan 1.5.1999 alkaen ja hänen tehtävänsä on ulkomaisen aineiston hankinta ja luettelointi sekä näiden toimintojen kehittäminen. Katri toimii hankinta- ja luettelointiyksikössä.

Kansallisen äänitearkiston hanke on käynnistynyt ja sovellussuunnittelija Ulla Ikäheimo on nimitetty kirjastonhoitajan virkaan 1.5.1999 alkaen. Hänen tehtävinään ovat musiikkiaineiston luettelointi ja sisällönkuvailu sekä Viola-tietokannan koordinointi. Musiikin luetteloijinna ovat aloittaneet myös Tarja Mäkinen ja Tuomas Tyyri.

[Etusivulle](#)

Työryhmiä

● Kirjastopoliittinen työryhmä

Opetusministeriö on asettanut 24.3.1999 Kirjastopoliittisen työryhmän, jonka tavoitteena on valmistella esitys kirjastopoliittiseksi ohjelmaksi. Työryhmä laatii ehdotuksen kirjaston roolista ja tiedon saatavuudesta tieto- ja kansalaisyhteiskunnassa. Puheenjohtajana ryhmässä toimii kulttuurineuvos Hannele Koivunen ja ryhmän kokoonpano löytyy osoitteesta <http://www.minedu.fi/kupo/kirpol.htm>

● UNESCO-toimikunnan viestintäjaosto

Opetusministeriö on asettanut 9.2.1999 Suomen UNESCO-toimikunnan viestintäjaoston kolmivuotiskaudeksi 1999-2001 ja kutsunut siihen puheenjohtajaksi professori Ullamaija Kivikurun Helsingin yliopistosta ja jäseniksi hankepäällikkö Jouko Blombergin Yleisradiosta, professori Sinikka Koskialan Teknillisestä korkeakoulusta, arkistoneuvos Raimo Pohjolan Kansallisarkistosta, osastonjohtaja Inkeri Salonharjun Helsingin yliopiston kirjastosta, varatoimitusjohtaja Harri Saukkomaan Production House Oy:stä, päätoimittaja Pekka Sitarin Karjalaisesta ja tutkija Helena Tapperin Helsingin yliopistosta. Pysyväksi asiantuntijaksi on kutsuttu Matti Remes ulkoasiainministeriön tiedotusyksiköstä. Lisätietoja: <http://www.minedu.fi/kao/unesco.html#U>

● OTKULT, Museojaosto

Opetuksen, tutkimuksen ja kulttuurin tietoyhteiskuntaneuvottelukunta on asettanut 24.9.1998 museojaoston. Jaoston tehtävänä on tehdä ehdotuksia museoalan tietoyhteiskuntakehityksen edistämiseksi. Jaoston puheenjohtajana toimii pääjohtaja Henrik Lilius Museovirastosta ja jäsenenä kulttuuriasiainneuvos Tiina Eerikäinen opetusministeriöstä, amanuenssi Merja Heiskanen Lauden kaupunginmuseosta, pääsihteeri Anja-Tuulikki Huovinen Suomen museoliitosta, johtaja Juhani Lokki Helsingin yliopiston luonnontieteellisestä keskusmuseosta, kuraattori Perttu Rastas Nykytaiteen museosta, osastonjohtaja Inkeri Salonharju Helsingin yliopiston kirjastosta ja tutkija Antti Veltheim Museovirastosta. Jaoston sihteerinä toimii erikoissuunnittelija Sirkka Valanto. Lisätietoja: <http://www.minedu.fi/toim/tieto.html>

● Julkisen hallinnon metadatatyöryhmä

Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta (JUHTA) on perustanut joulukuussa 1998 työryhmän, joka valmistelee 31.5.1999 mennessä julkisen hallinnon asiakirjojen metadatasuosituksen. Tavoitteena on laatia Dublin Core 1.0 -standardiin perustuva formaatti. Vielä joulukuussa Dublin Coren kehitystyö näytti siltä, että olisi ollut mahdollista pohjata suositus seuraavaan versioon 2.0, mutta työryhmä on joutunut palaamaan versioon 1.0.

Dublin Coren 15 elementin lisäksi työryhmä määrittelee joukon omia kenttiä, joita asiakirjahallinnossa tarvitaan. Tällaiseksi näyttävät muodostuvan ainakin julkisuus-, versio-, ympäristö- ja hintakentät. Lisäksi työryhmä määrittelee, mitkä elementeistä ovat pakollisia: tieto on tallennettava, jos se on saatavilla. Peruskenttiä ja omia kenttiä voidaan täsmentää Dublin Coren tai työryhmän määrittelemillä omilla tarkenteilla.

Työryhmän suositus koskee lähinnä sisäisen metadatan tuottamista. Suosituksen liitteiksi tulevat HTML- ja RDF-syntaksit.

Työryhmän jäsenet edustavat valtion ja kuntien tietohallintoa ja puheenjohtajana toimii kehittämisjohtaja Juha Hakala Helsingin yliopiston kirjastosta.

Lisätietoja metadatatyöryhmän kotisivulta osoitteesta http://hul.helsinki.fi/dublin_core/metatyor.html tai työryhmän sihteeriltä Marit Olanderilta, email: marit.olander@helsinki.fi, Helsingin yliopiston kirjastosta.

● Rakenteellisen kehittämisen työryhmä

Opetusministeriö on asettanut 28.4.1999 työryhmän, jonka tehtävänä on laatia ehdotus yliopistojen kirjastotoimen kehittämisessä noudatettavaksi toimenpideohjelmaksi. Työryhmän on määrä saada työnsä valmiiksi 31.12.1999 mennessä. Työryhmän puheenjohtajana toimii johtaja Matti Lähdeoja opetusministeriöstä ja sihteerinä esittelijä Anne Luoto-Halvari opetusministeriöstä sekä suunnittelija Henna Lehtinen Helsingin yliopiston kirjaston yhteistyösihteeristöstä. Työryhmän jäseniksi on kutsuttu rehtori Gustav Björkstrand Åbo Akademiasta, kehittämisjohtaja Juha Hakala Helsingin yliopiston kirjastosta, hallintojohtaja Matti Halonen Joensuun yliopistosta, opetusneuvos Hannele Hermunen opetusministeriöstä, ylikirjastonhoitaja Esko Häkli Helsingin yliopiston kirjastosta, ylitarkastaja Annu Jylhä-Pyykönen opetusministeriöstä, ylikirjastonhoitaja Sinikka Koskiala teknillisen korkeakoulun kirjastosta, kirjastonjohtaja Vuokko Palonen Vaasan yliopiston kirjastosta sekä professori Kari-Jouko Riihinen Tampereen yliopistosta.

[Etusivulle](#)

Hankerahoitus

Opetusministeriön Tietoyhteiskuntaohjelmasta vuodelle 1999 on myönnetty tieteellisille kirjastoille, arkistoille ja tietohuollolle avustuksena yhteensä 3 miljoonaa markkaa 14 hankkeeseen.

Avustusanomuksia tuli 74 ja anottu avustusmäärä oli yhteensä 14 728 000 markkaa. Avustuksia saivat seuraavat hankkeet:

- **Arkistolaitos:**

Arkistolaitoksen digitointiprojekti, senaatin pöytäkirjahakemistojen digitointiin ja kuvatietokannan toteutukseen 160 000 markkaa

- **Helsingin yliopiston kirjasto:**

Aurora - Autonomian ajan sanomalehtien digitointi, 330 000 markkaa

Elektra II - Elektroninen julkaiseminen ja julkaisujen verkkovälitys (jatkohanke), 420 000 markkaa

EVA - Elektronisten verkkojulkaisujen hankinta ja arkistointi (jatkohanke), 300 000 markkaa

- **Helsingin yliopisto, luonnontieteellinen keskusmuseo:**

Luomus-projekti. Luonnontieteellisen keskusmuseon tietovarannon ja seurantatoiminnan kehittäminen tietopalveluksi (jatkohanke), 450 000 markkaa

- **Helsingin yliopisto, metsäkirjasto:**

Metsä- ja puualan suomi-englanti-suomi asiasanasto www-käyttöön (jatkohanke), 50 000 markkaa

- **Jyväskylän yliopiston historian laitos:**

Sata historiallista karttaa Suomesta. Multimedia CD-rom Suomen karttakuvan kehityksestä, 380 000 markkaa

- **Jyväskylän yliopiston kirjasto:**

Virtuaalikirjastoprojekti (jatkohanke), 70 000 markkaa

- **Kansallisarkisto:**

Diplomatarium Fennicum - Suomen keskiajan lähdejulkaisun uudistaminen (jatkohanke), 120 000 markkaa

- **Oulun yliopiston kirjasto:**

Virtuaalikirjastoprojekti (jatkohanke), 40 000 markkaa

- **Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto sekä kahdeksan muuta valtionapuarkistoa:**

YARK 2000 (jatkohanke), 350 000 markkaa

- **Suomen historiallinen seura:**

Kansallisbiografia-projektin elektronisten julkaisujen suunnittelu, toteutus ja verkkojakelu (jatkohanke), 100 000 markkaa

- **Tekniikan sanastokeskus:**

Nordterm-Net-suomalaisten termiaineistojen ja tietopalvelujen tuottaminen yhteispohjoismaiseen tietopalveluverkkoon Internetissä, 100 000 markkaa

- **Teknillinen korkeakoulu:**

HUTpubl, rakenteisen julkaisemisen ja dokumentinhallinnan järjestelmä, 130 000 markkaa

[Etusivulle](#)

EU:n tarjouskilpailu kirjastoille, arkistoille ja museoille

EU:n käyttäjäystävällinen tietoyhteiskunta -ohjelman tarjouskilpailut ovat avautuneet alkuvuoden aikana. Multimedian sisältötuotanto ja työkalut avaintoimintoon voidaan jättää tarjouksia toimintalinjalle III.2.3: Access to scientific and cultural heritage. Tarjouskilpailu on avautunut 19.3.1999 ja umpeutuu 15.6.1999. Lisätietoja ohjelmasta löytyy tämän lehden artikkelista Multimedian sisältötuotanto ja työkalut ja EU komission verkkosivuilta osoitteesta <http://www.cordis.lu/ist/wp.htm>

[Etusivulle](#)

Uusia julkaisuja

- **ELEKTRA - Elektroninen julkaiseminen ja julkaisujen verkkojakelu**

Projektin loppuraportti. Helsingin yliopiston kirjasto, 1998. Painettu ISBN 951-45-8078-8.

Painetun version painos loppunut. Elektroninen versio löytyy osoitteesta <http://hul.helsinki.fi/elektra/>

- **EVA - Elektronisen verkkoaineiston hankinta ja arkistointi**

Projektin loppuraportti. Helsingin yliopiston kirjasto, 1999.

Julkaistu elektronisena ja löytyy osoitteesta <http://renki.lib.helsinki.fi/eva/>

- **FinELIBin vuoden 1998 toiminta**

Katsaus kansallisen elektronisen kirjaston viime vuoden toimintaan löytyy osoitteesta

<http://hul.helsinki.fi/finelib/katsaus98.html>

- **FINMARC-yhtenäisformaatin sovellusohje : elektroninen aineisto**

Helsingin yliopiston kirjasto 1998. ISBN 951-45-8412-0. Sovellusohjetta jakelee BTJ-Kirjastopalvelu. Tästä eteenpäin aineiston yleismääränä käytetään termiä 'Elektroninen aineisto' entisen 'Atk-tallenne'-termin sijasta. Kentän 258 (Elektronisen aineiston tyyppi ja laajuus) termit ovat myös hieman muuttuneet. Uudet termit on syytä ottaa käyttöön samaan aikaan kuin uusi aineiston yleismäärä.

- **ISBN User's Manual**

Uusi ISBN-manuaalin versio julkaistaan kansainvälisen ISBN-keskuksen suosituksesta kommentoitavana versiona sekä Suomen ISBN-keskuksen että Bowkerin kotisivuilla. Lopullinen manuaali ilmestyy myös painettuna. Kommentit voi toimittaa Suomen ISBN-keskukseen osoitteella maarit.huttunen@helsinki.fi. Manuaali löytyy osoitteesta <http://linna.helsinki.fi/hyk/kt/kustantajat/isbn.html>.

- **Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004. Opetusministeriö 1999**

Julkaistu löytyy opetusministeriön kotisivuilta osoitteesta http://www.minedu.fi/toim/koul_tutk_tietostrat/welcome.html.

- **Kulttuuriteollisuustyöryhmän loppuraportti**

Opetusministeriön työryhmämuistio 7/99. Opetusministeriö 1999. ISBN 952-442-036-8. Lisätietoja osoitteesta <http://www.minedu.fi/kupo/ky/kulttuuriteollisuus/kirjoita.html>.

- **Sitran tietoyhteiskuntastrategia**

Elämänlaatu, osaaminen ja kilpailukyky. Tietoyhteiskunnan strategisen kehittämisen lähtökohdat ja päämäärät. Sitran raportti 206. Helsinki 1998. ks. <http://www.sitra.fi/>

- **EU-julkaisuja**

- Digital preservation guidelines - The state of the art in libraries, museums and archives. By Marc Fresco and Kenneth Tombs. European Commission DGXIII/E. 1999, <http://www.echo.lu/digicult/en/backgrd.html>

- Digitisation of library materials - Report of the concertation meeting and workshop held in Luxembourg on 14 december 1998, <http://www.echo.lu/digicult/en/backgrd.html>

- **EXPLOIT interactive**

Uusi elektroninen tiedotuslehti, joka tarjoaa ajantasaista tietoa käynnissä olevista kirjastoalaa kiinnostavista EU-hankkeista. Osoite <http://www.exploit-lib.org/>.

- **Julkisen sektorin tieto: Euroopan avainresurssi.** Vihreä kirja julkisen sektorin tiedon käytöstä tietoyhteiskunnassa. (Green paper on the public sector information in the information society). Vihreä kirja löytyy suomenkielisenä versionsa osoitteesta <http://www.echo.lu/info2000/en/publicsector/greenpaper.html>

[Etusivulle](#)

Tuote-esittelyjä

- **PCI - Periodicals Contents Index**

"Unlock the potential of your library's journal holdings"...

PCI is one of the major titles produced by Chadwyck-Healey Ltd - an electronic publishing company based in Cambridge, UK. Chadwyck-Healey was founded in 1973 and quickly established itself as Europe's leading microform publisher before becoming one of the first companies to offer databases on CD ROM. Over the last 2 years it has been investing in making information available on accessible and well designed sites on the internet. One of its many titles is PCI. To briefly introduce the project, the editorial statement states:

"Periodicals Contents Index is an electronic index which aims to give article level bibliographic access to the contents pages of thousands of periodicals in the arts, humanities and social sciences."

To give an idea of the scale of the project - to date we have published the tables of contents for 2,388 journals comprising over 9.4 million articles. The project currently expands at a rate of over 1 million records per year.

Our editorial remit is very broad - encompassing many diverse subject areas. PCI contains journals under the headings: Law, History, Psychology, Geography, Art and Architecture, Archaeology and Ancient Civilisations, Economics, Linguistics and Philology or Music and Performing Arts. PCI offers 22 categories on the Web.

PCI's coverage of journals is international. There are 27 languages on the language browse list. This list expands with every release as we publish journals from new areas of the world, giving the database truly international. Among "new" languages being added in the next web release are Finnish,

Portuguese, Galician, Hungarian and Serbo-Croat.

Along with an unrivalled subject coverage, PCI incorporates an extensive historical coverage - with journals in PCI dating back as far as 1770. Over 850 of the journals published in PCI started publication in the nineteenth or early twentieth century.

The editorial teams aim is to provide journals and data of high quality as well as reaching the target of producing at least 1 million records per year. We try to make PCI's version of the journals tables of contents as complete as possible,

An important aspect of building and developing PCI is the journal selection process. Originally journals were selected with reference to over sixty major serials bibliographies and union lists and with some help from specialist librarians from around the world. At the outset of the project a list of journals compiled using these resources was developed into a Core Title List comprising 3,290 journals. In 1997, we decided to review the Core Title List. After enlisting the help of 37 subject reviewers, we have added a further 3,000 titles to our title list. It is vitally important that customers know that we value their contribution to PCI - we rely on hearing from libraries or scholars with suggestions for new titles to be added.

Prior to agreeing to include a journal in PCI we check that we have access to a library which can supply all the major component parts - related titles, ex titles, all published supplements etc. This bibliographic check before we start copying a journal is the start of a long production process. In general from when a journal title is suggested and is included on the title list, approximately 6 months elapses before it is published in the PCI database.

The production process starts with the photocopying of the original tables of contents of the journal from the date of its inception up to 1990/1991. We use 4 main "source" libraries: Cambridge University Library, Harvard University Library, Northwestern University Library and the Library of Congress. This part of the process is very time consuming but has to be done perfectly as any mistake at this stage delays the process later on. All the photocopied journals are sent to the Chadwyck-Healey offices in Cambridge and are quality control checked for completeness and legibility. A detailed set of instructions for our keying companies is compiled, outlining solutions to potential problems with formatting the data. The journal is converted to US MARC format.

An example of a PCI record in its "raw" format

001			g01600010002
			980113s1967 uk eng d
100	1	\$a	
245	10	\$a	FINNISH PUBLIC LIBRARIES TODAY
520		\$a	A general note on public library service on Finland is followed by descriptions of three contrasting systems - Helsinki, Rovaniemi and Savonlinna, with reference to some older libraries. The public library movement is held in high esteem and, with improvement in buildings and services, the country's public libraries will be increasingly used
773	0	\$t	Library Association Record \$g 69:5 (1967:May) 151
947		\$a	11967050000000000690000500151000000002

Once the data is returned by the keying companies, a 10% copy is given to proofers who identify major problems within the data which the in-house editorial team investigate further. Once we have 500,000 records ready and edited, a final set of in house checks is completed on all the data. This final process involves checking the chronology and enumeration of the data, the bibliographic viability of the journal, automated error checks and structural checks are carried out. This process is detailed and lengthy but we have to ensure that no element in the data will delay the process of constructing the new database in the correct order. Once the data is ready, it is left in a directory for the software team to "build" it.

To date we have published 15 segments of PCI. Each segment has differed in composition and size but we have now standardised a release size to include 500,000 records.

Our immediate target is to publish over 3,000 journals and over 10 million records by the end of the year 2000. On the basis of the size of the PCI database, Chadwyck-Healey is also getting ready to offer an on demand scanning service to provide the full text of articles.

Dorota Dunin-Borkowska, senior editor

Chadwyck-Healey

email: Dorota.Dunin-Borkowska@chadwyck.co.uk

Chadwyck-Healey, The Quorum, Barnwell Road, Cambridge CB5 8SW, UK

Direct line: 01223 271282

Fax: 01223 215513

Company web site: <http://www.chadwyck.co.uk>

Literature Online: <http://lion.chadwyck.co.uk>

PCI Web Page: <http://pci.chadwyck.co.uk>

[Etusivulle](#)

Kokouksia

● Yliopistokirjastojen ja atk-keskusten johtajien neuvottelupäivä Otaniemessä 16.3.1999

Otaniemessä 16.3. pidettyjen yliopistokirjastojen ja atk-keskusten johtajien neuvottelupäivän aamupäivän teemana oli uuden kirjastojärjestelmän arkkitehtuuri. Pääsuunnittelija Annu Jauhiainen Helsingin yliopiston kirjastosta kertoi aluksi tarjouskilpailussa mukana olevista järjestelmistä, minkä jälkeen kehittämisjohtaja Juha Hakala samasta organisaatiosta esitteli keskustelun pohjaksi erilaisia malleja verkon järjestelmä- ja tietokanta-arkkitehtuuriksi. Esillä oli kolme mallia: täysin hajautettu, täysin keskitetty sekä näiden välimuoto. Eri mallien hyvistä ja huonoista puolista käytiin vilkasta keskustelua.

Iltapäivällä projektipäällikkö Matti Pulkkinen valtiovarainministeriöstä esitelmöi henkilön sähköisestä tunnistamisesta (HST), joka on hallinnon yhteisprojekti sähköisen asioinnin synnyttämiseksi. Tavoitteena on saada käyttöön sähköinen henkilökortti helpottamaan asiointia sekä vähentämään tiedonkeruuta. Pulkkinen esityksen jälkeen johtaja Tauno Kankaanpää esitteli Tampereen yliopiston, johtaja Markus Sadeniemi Funetin ja kehittämisjohtaja Juha Hakala Helsingin yliopiston kirjaston meneillään olevia HST-hankkeita.

Suunnittelija Kristiina Hormia-Poutanen Helsingin yliopiston kirjastosta kertoi FinELib-hankkeen nykytilasta ja tulevaisuuden haasteista, joihin kuuluvat mm. käyttöliittymän kehittäminen sekä palvelun entistä tehokkaampi markkinointi asiakkaille.

Funetin johtaja Markus Sadeniemi esitteli Nordunet2-hanketta. Kyseessä on kolmivuotinen pohjoismainen tietoliikenteen kehityshanke. Lisätietoja hankkeesta saa osoitteesta <http://www.uio.no/n2/>.

Osa Otaniemen esityksistä on nähtävissä osoitteessa <http://renki.helsinki.fi/hyk/kt/otaniemi.html>

[Etusivulle](#)

● Yliopistokirjastojen johtajien kokous Helsingissä 17.3.1999

Yliopistokirjastojen johtajien kokous pidettiin Helsingissä 17.3.1999. Esittelijä Anne Luoto-Halvari opetusministeriöstä kertoi yliopistokirjastojen rakenteellisen kehittämisen nykyvaiheesta, Linnea2:n rahoituksesta sekä tämänvuotisten tietoyhteiskuntarahojen jakoperusteista. Yliopistokirjastojen rahoituksen ongelmista käytiin vilkasta keskustelua.

Osastonjohtaja Inkeri Salonharju kertoi meneillään olevasta kansainvälisestä tilastouudistuksesta, minkä jälkeen keskusteltiin kirjastonjohtaja Tuulikki Nurmisen laatiman paperin pohjalta tieteellisten kirjastojen kansallisen tilastoinnin puutteista. Suunnittelija Kristiina Hormia-Poutanen kertoi FinELibin vuoden 1999 toimintasuunnitelmasta sekä esitteli vuoden 1998 käyttötilastoja.

Edellisenä päivänä aloitettua kirjastojärjestelmäkeskustelua jatkettiin kirjastonjohtaja Riitta Huuhtasen ja pääsuunnittelija Annu Jauhiaisen puheenvuorojen pohjalta. Riitta Huuhtasen alustus käsitteli niitä vaatimuksia, joita uudet oppimisympäristöt asettavat kirjastojärjestelmälle. Annu Jauhiainen puolestaan kertoi mm. siitä, kuinka kirjastoissa olisi varauduttava uuden järjestelmän asentamiseen.

Suomen yliopistokirjastojen neuvoston toimintasuunnitelmasta ja yhteistyösihteerin toimenkuvasta käytiin vilkasta keskustelua, jossa toivottiin keskittymistä erityisesti yliopistokirjastojen rakenteelliseen kehittämiseen sekä henkilökunnan taitojen strategisiin linjauksiin ja strategisen ajattelun kehittämiseen.

Lisätietoja Henna.Lehtinen@helsinki.fi, kokousmuistio <http://hul.helsinki.fi/hyk/kt/pk170399.html>

[Etusivulle](#)

Copyright: Helsingin yliopiston kirjasto. Aineistoa lainattaessa lähde on mainittava.

Tietolinja 2/98